

Ευρωπαϊκή
Επιτροπή

**Κατευθυντήριες γραμμές για διδάσκοντες
και εκπαιδευτικούς σχετικά με την
αντιμετώπιση της παραπληροφόρησης και
την προώθηση του ψηφιακού γραμματισμού
μέσω της εκπαίδευσης και της κατάρτισης**

Ευχαριστίες

Οι κατευθυντήριες γραμμές καταρτίστηκαν από την Ευρωπαϊκή Επιτροπή, με την υποστήριξη της ομάδας εμπειρογνομόνων για την αντιμετώπιση της παραπληροφόρησης και την προώθηση του ψηφιακού γραμματισμού μέσω της εκπαίδευσης και της κατάρτισης, υπό την καθοδήγηση συμβούλων που συνδέονται με την ECORYS. Η Επιτροπή θα ήθελε να ευχαριστήσει τις/τους:

Αχμέτ Μουράτ Κιλίτς, Συμβούλιο της Ευρώπης
Αλίνα Μπαργκαοάνου
Αρμίνας Βαρανάουσκας
Κάσι Χέιγκ, Οργανισμός Οικονομικής Συνεργασίας και Ανάπτυξης
Τσάρο Σάνταμπα, Ιβηρική Ψηφιακή Έρευνα, Πανεπιστήμιο της Ναβάρρας
Κλάους Χιορτ
Ντιβίνα Φράου-Μείς, Savoir Devenir
Ελένη Κύζα
Γκαμπριέλα Θινς, Σουηδική Εταιρεία Εκπαιδευτικής Ραδιοτηλεόρασης
Τζιάκομο Ματσόνε
Ειρήνη Ανδριοπούλου
Γενς Βερμέερς, Ευρωπαϊκή Ομοσπονδία Εργοδοτών Εκπαίδευσης
Γουλιάν φον Ρεπέρτ-Μπισμάρκ, Lie Detectors
Καμίλ Μικούλσκι, Kosciuszko Institute
Κάρι Κιβίνεν, Γραφείο Διανοητικής Ιδιοκτησίας της Ευρωπαϊκής Ένωσης (EUIPO)
Νόρμαν Ρόνερ, ALL DIGITAL
Όνο Χάνσεν-Σταζίνσκι
Σάλι Ρέινολντς, Media and Learning Association
Σάντρα Τρόια
Στέισι Φέδερστοουν, META
Τόμας Νίγκρεν
Βένι Μαρκόφσκι
Βίτορ Τομέ

Η Ευρωπαϊκή Επιτροπή δεν φέρει ευθύνη για οποιαδήποτε συνέπεια προερχόμενη από την περαιτέρω χρήση της παρούσας έκδοσης.

Λουξεμβούργο: Υπηρεσία Εκδόσεων της Ευρωπαϊκής Ένωσης, 2022
© Ευρωπαϊκή Ένωση, 2022

Η πολιτική περαιτέρω χρήσης εγγράφων της Ευρωπαϊκής Επιτροπής διέπεται από την απόφαση 2011/833/ΕΕ της Επιτροπής, της 12ης Δεκεμβρίου 2011, για την περαιτέρω χρήση εγγράφων της (ΕΕ L 330 της 14.12.2011, σ. 39). Εάν δεν ορίζεται διαφορετικά, η περαιτέρω χρήση του παρόντος εγγράφου επιτρέπεται βάσει άδειας Creative Commons Attribution 4.0 International (CC BY 4.0) (<https://creativecommons.org/licenses/by/4.0/>). Αυτό σημαίνει ότι επιτρέπεται η περαιτέρω χρήση εφόσον αναφέρεται η πηγή και επισημαίνονται οι τυχόν αλλαγές.

Για κάθε χρήση ή αναπαραγωγή στοιχείων τα οποία δεν ανήκουν στην Ευρωπαϊκή Ένωση, ενδέχεται να απαιτείται άδεια απευθείας από τους κατόχους των σχετικών δικαιωμάτων.

Περιεχόμενα

1. Πρόλογος	6
2. Εισαγωγή	8
3. Χρήση των κατευθυντήριων γραμμών στον τομέα της εκπαίδευσης και της κατάρτισης	9
Σε ποιους απευθύνονται οι κατευθυντήριες γραμμές;.....	10
4. Ορισμοί βασικών όρων για τις παρούσες κατευθυντήριες γραμμές	11
5. Δημιουργία του κατάλληλου πλαισίου	13
Διδασκαλία και μάθηση στο ψηφιακό σχολικό περιβάλλον	13
Καθοδήγηση και συμβουλές — πριν, κατά τη διάρκεια και μετά το σχολείο και τις δραστηριότητες στην τάξη	15
Πριν από τις δραστηριότητες	
Συνεργασία με τα ενδιαφερόμενα μέρη του σχολείου	15
Κατά τη διάρκεια των δραστηριοτήτων	19
Μετά τις δραστηριότητες	19
6. Ανάπτυξη ικανοτήτων ψηφιακού γραμματισμού στην αίθουσα διδασκαλίας και στο σχολείο: Πώς θα καταστούν οι μαθητές ψηφιακοί πολίτες	20
Ξεκινήστε τη διδασκαλία του ψηφιακού γραμματισμού.....	21
Μαθησιακοί στόχοι για τον ψηφιακό γραμματισμό.....	22
7. Παραπληροφόρηση: Περί τίνος πρόκειται;.....	24
Εναλλακτικά σχέδια δραστηριοτήτων που ενδεχομένως μπορείτε να χρησιμοποιήσετε:.....	25
Χαρακτηριστικά της παραπληροφόρησης.....	26
Γιατί δημιουργείται και διαδίδεται η παραπληροφόρηση;.....	26
Τι είναι ο έλεγχος γεγονότων;.....	28
Τι είναι η κατάρριψη μυθευμάτων (debunking);.....	29
Αξιολόγηση της αξιοπιστίας των πληροφοριών και του τρόπου εντοπισμού και χρήσης γνήσιων πηγών	30
Κατανόηση των διαφόρων διαστάσεων της παραπληροφόρησης.....	30
Δεοντολογικές πτυχές της παραπληροφόρησης.....	30
Οι οικονομικές πτυχές της παραπληροφόρησης.....	31
Ορισμένες γνωστικές και συναισθηματικές διαστάσεις της παραπληροφόρησης	32
8. Εκτίμηση και αξιολόγηση του ψηφιακού γραμματισμού στο σχολείο και στην αίθουσα διδασκαλίας: συγκεκριμένη καθοδήγηση για διδάσκοντες και εκπαιδευτικούς	34
Τι μπορούμε και τι πρέπει να αξιολογούμε;.....	34
Είδη πρακτικών αξιολόγησης.....	34
Αξιολόγηση αποτελεσματικών εκπαιδευτικών προσεγγίσεων που αφορούν τον ψηφιακό γραμματισμό.....	39
Σημείωση σχετικά με τους πορους.....	39

Κατάλογος σχεδίων δραστηριοτήτων στις κατευθυντήριες γραμμές

Δημιουργία του κατάλληλου πλαισίου

Σχέδιο δραστηριοτήτων 1: Εργασία σχετικά με την παραπληροφόρηση

Σχέδιο δραστηριοτήτων 2: Μάθηση σχετικά με την πολυδιάστατη ερμηνεία μέσω πολλαπλών πηγών

Ανάπτυξη ικανοτήτων ψηφιακού γραμματισμού στην αίθουσα διδασκαλίας και στο σχολείο: Πώς θα καταστούν οι μαθητές ψηφιακοί πολίτες

Σχέδιο δραστηριοτήτων 3: Εργασία όσον αφορά τη Διακήρυξη σχετικά με τα ψηφιακά δικαιώματα και τις ψηφιακές αρχές

Σχέδιο δραστηριοτήτων 4: Εντοπισμός ψηφιακών αποτυπωμάτων

Παραπληρόφηση: Περί τίνος πρόκειται;

Σχέδιο δραστηριοτήτων 5: Διάκριση μεταξύ γεγονότος και γνώμης

Σχέδιο δραστηριοτήτων 6: Κριτική αξιολόγηση των πληροφοριών

Σχέδιο δραστηριοτήτων 7: Διερεύνηση των λόγων για τους οποίους δημιουργείται η παραπληροφόρηση

Σχέδιο δραστηριοτήτων 8: Συζήτηση για την ελευθερία των μέσων επικοινωνίας

Σχέδιο δραστηριοτήτων 9: Διενέργεια ελέγχου γεγονότων

Σχέδιο δραστηριοτήτων 10: Συζήτηση με τους μαθητές για τις τεχνολογικές πτυχές της παραπληροφόρησης

Σχέδιο δραστηριοτήτων 11: Συζήτηση για τις οικονομικές πτυχές της παραπληροφόρησης

Σχέδιο δραστηριοτήτων 12: Συζήτηση για τις θεωρίες συνωμοσίας

Κατάλογος συμβουλών στις κατευθυντήριες γραμμές

Δημιουργία του κατάλληλου πλαισίου

Υπόδειξη 1: Ενεργός συμμετοχή των μαθητών

Υπόδειξη 2: Συμμετοχή των γονέων

Υπόδειξη 3: Κάλυψη αμφιλεγόμενων ζητημάτων

Υπόδειξη 4: Εκδήλωση ενσυναίσθησης

Υπόδειξη 5: Τελική εννιμέρωση

Ανάπτυξη ικανοτήτων ψηφιακού γραμματισμού στην αίθουσα διδασκαλίας και στο σχολείο: Πώς θα καταστούν οι μαθητές ψηφιακοί πολίτες

Υπόδειξη 6: Παιχνιδοποίηση και μάθηση με βάση το παιχνίδι

Υπόδειξη 7: Αντλώντας θέματα από τα σχόλια των μαθητών

Παραπληρόφρηση: Περί τίνος πρόκειται;

Υπόδειξη 8: Επιβεβαίωση των πηγών

Υπόδειξη 9: Οι μαθητές «μπορούν να κάνουν τη διαφορά»

Υπόδειξη 10: Συνεργασία με τους μαθητές σας για την πρόληψη (pre-bunking) και την κατάρριψη (debunking) μυθευμάτων

Υπόδειξη 11: Σύνδεση με τα ανθρώπινα δικαιώματα

Εκτίμηση και αξιολόγηση του ψηφιακού γραμματισμού στο σχολείο και στην αίθουσα διδασκαλίας: Συγκεκριμένη καθοδήγηση για διδάσκοντες και εκπαιδευτικούς

Υπόδειξη 12: Επικοινωνία με συναδέλφους

Υπόδειξη 13: Αξιολόγηση των ικανοτήτων των μαθητών

Υπόδειξη 14: Προβληματισμός σχετικά με τη φύση της αξιολόγησης

Υπόδειξη 15: Αξιολόγηση των δεξιοτήτων έρευνας των μαθητών

Υπόδειξη 16: Συνεργασία με πανεπιστήμια

1. Πρόλογος

Με χαρά σας κοινοποιούμε τις παρούσες κατευθυντήριες γραμμές για διδάσκοντες και εκπαιδευτικούς σχετικά με την αντιμετώπιση της παραπληροφόρησης και την προώθηση του ψηφιακού γραμματισμού μέσω της εκπαίδευσης και της κατάρτισης. Οι παρούσες κατευθυντήριες γραμμές ανακοινώθηκαν τον Σεπτέμβριο του 2020 στο πλαίσιο του σχεδίου δράσης για την ψηφιακή εκπαίδευση (2021-2027), και η δημοσίευσή τους αποτελεί σημαντικότερο βήμα για την ενδυνάμωση των νέων μας ώστε να βρουν τη φωνή τους στο διαδίκτυο καθώς συνδέονται με άλλους και συμβάλλουν στην ενίσχυση των δημοκρατιών μας.

Με την καθοδήγηση και την υποστήριξη των διδασκόντων και των εκπαιδευτικών, συμβάλλουμε συλλογικά στην παροχή βοήθειας προς τους νέους μας ώστε να είναι σε θέση να σκέφτονται με κριτικό πνεύμα, να κάνουν τεκμηριωμένες επιλογές στο διαδίκτυο και να παραμένουν ασφαλείς, ενώ παράλληλα θα ενισχύουν διαρκώς την ανθεκτικότητά τους. Οι διδάσκοντες και οι εκπαιδευτικοί διαδραματίζουν καίριο ρόλο στη διαμόρφωση των ψηφιακών δεξιοτήτων και ικανοτήτων των νέων.

Αυτός είναι ο λόγος για τον οποίο συγκροτήσαμε την ομάδα εμπειρογνομόνων της Επιτροπής, που προσέφερε την απαραίτητη τεκμηρίωση για τις παρούσες κατευθυντήριες γραμμές. Και συγκεντρώσαμε ευρύ φάσμα εμπειρογνομόνων από τον κόσμο της πανεπιστημιακής κοινότητας, του δημοσιογραφικού και ραδιοτηλεοπτικού κλάδου, της κοινωνίας των πολιτών, των τεχνολογικών εταιρειών, καθώς και της ευρύτερης κοινότητας της εκπαίδευσης και κατάρτισης, προκειμένου να αξιοποιήσουμε τις τεράστιες γνώσεις και την πρακτική τους πείρα.

Η δέσμευση και το πάθος αυτής της ομάδας εμπειρογνομόνων αντικατοπτρίζεται στις σελίδες που ακολουθούν. Οι παρούσες κατευθυντήριες γραμμές προορίζονται να χρησιμοποιηθούν σε αίθουσες διδασκαλίας σε όλη την Ευρώπη και να αποτελέσουν πηγή έμπνευσης για πρακτικές διδασκαλίας.

Παρότι οι παρούσες κατευθυντήριες γραμμές είναι καινούργιες, δεν ξεκινήσαμε από το μηδέν, δεδομένου ότι τόσο η προώθηση του ψηφιακού γραμματισμού όσο και η αντιμετώπιση της παραπληροφόρησης κατέχουν υψηλή θέση στο πολιτικό θεματολόγιο της ΕΕ. Το διαπιστώνουμε αυτό από την εφαρμογή του σχεδίου δράσης κατά της παραπληροφόρησης, του σχεδίου δράσης για την ευρωπαϊκή δημοκρατία, της πράξης για τις ψηφιακές υπηρεσίες και της επικαιροποιημένης στρατηγικής για ένα διαδίκτυο καλύτερα προσαρμοσμένο στα παιδιά (BIK+). Ομοίως, στο πλαίσιο της εκπαίδευσης και της κατάρτισης, εξακολουθούμε να υποστηρίζουμε την εμπειρογνομονία που προέκυψε μέσω του προγράμματος Erasmus+, του Ευρωπαϊκού Σώματος Αλληλεγγύης και του eTwinning. Η αξιοποίηση των εργασιών αυτών βρίσκεται στο επίκεντρο των συνεχιζόμενων προσπαθειών μας για την επίτευξη του Ευρωπαϊκού Χώρου Εκπαίδευσης.

Ωστόσο, είναι ξεκάθαρο ότι πρέπει να ενισχυθεί ο ρόλος της εκπαίδευσης και της κατάρτισης στην προώθηση του ψηφιακού γραμματισμού και την αντιμετώπιση της παραπληροφόρησης. Πρόθεσή μου με τις παρούσες κατευθυντήριες γραμμές είναι να προσφέρω στους διδάσκοντες και τους εκπαιδευτικούς μαθησιακούς στόχους, παιδαγωγικές πρακτικές και πρακτικές δραστηριότητες σε ένα έγγραφο που θα είναι φιλικό προς τον χρήστη και το οποίο θα εστιάζει στα στοιχεία που έχει αποδειχτεί ότι αποδίδουν όντως στην αίθουσα διδασκαλίας και θα προσφέρει νέες ιδέες οι οποίες θα εμπνεύσουν τόσο τους εκπαιδευτικούς όσο τους νεαρούς.

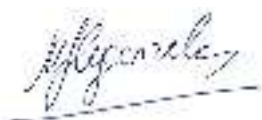
Το 2022 έχει ανακηρυχθεί ευρωπαϊκό έτος Νεολαίας. Οι προσδοκίες και οι ελπίδες των νέων για το μέλλον είναι αυτές που εμπνέουν εμένα και την ομάδα μου προκειμένου να αγωνιζόμαστε διαρκώς για την εκπόνηση πολιτικών που θα κάνουν τη διαφορά.

Τις κατευθυντήριες γραμμές συμπληρώνει η [τελική έκθεση](#) της ομάδας εμπειρογνομόνων, στην οποία επισημαίνονται σημαντικές πληροφορίες που αποκαλύφθηκαν κατά την εκπόνηση των κατευθυντήριων γραμμών, βασικές πρωτοβουλίες σε επίπεδο ΕΕ και κρατών μελών, καθώς και επισκόπηση των υφιστάμενων πλαισίων.

Θέλω να εκφράσω τις θερμότερες ευχαριστίες μου στους εμπειρογνώμονες της ομάδας χάρη στους οποίους κατέστη αυτό εφικτό.

Οι παρούσες κατευθυντήριες γραμμές αποτελούν μέρος ενός μεγαλύτερου ταξιδιού, καθώς οι εργασίες μας δεν σταματούν εδώ. Αποτελούν μέρος της διαδικασίας που προσφέρει την απαραίτητη τεκμηρίωση για τον προβληματισμό της Επιτροπής σχετικά με την αντιμετώπιση του φαινομένου της παραπληροφόρησης.

Σας καλώ να συμμετάσχετε σε αυτό το ταξίδι.

Mariya Gabriel
Ευρωπαϊκή επίτροπος Καινοτομίας, Έρευνας,
Πολιτισμού, Εκπαίδευσης και Νεολαίας

2. Εισαγωγή

Η προώθηση του ψηφιακού γραμματισμού και η αντιμετώπιση της παραπληροφόρησης στις αίθουσες διδασκαλίας και στα σχολεία δεν ήταν ποτέ πιο σημαντική από ό,τι είναι σήμερα. Τόσο οι διδάσκοντες/εκπαιδευτικοί όσο και οι μαθητές, ανεξάρτητα από τη βαθμίδα ή το είδος του σχολείου, έρχονται αντιμέτωποι με ένα ολοένα και πιο περίπλοκο διαδικτυακό περιβάλλον στο οποίο υπάρχουν περισσότερα πράγματα για να διαβάσει, να ακούσει και να δει κανείς παρά ποτέ στο παρελθόν.

Αυτό παρέχει πρωτοφανείς ευκαιρίες για την εξεύρεση πληροφοριών και την επικοινωνία με άλλους, τόσο εντός όσο και εκτός του σχολικού περιβάλλοντος. Ο ψηφιακός κόσμος τείνει να κυριαρχήσει στον τομέα της μάθησης και της διδασκαλίας. Εκεί όπου υπήρχαν κάποτε μόνο σχολικά βιβλία και έντυποι πόροι και η μάθηση ήταν σχετικά τοπική, σήμερα φαίνεται πως έχουμε πρόσβαση σε ολόκληρο τον κόσμο.

Ως διδάσκοντες και εκπαιδευτικοί, είστε σε πλεονεκτική θέση για να βοηθήσετε τους νέους να αποκτήσουν τις ικανότητες που χρειάζονται για να συνεχίζουν να μαθαίνουν διά βίου σε έναν ολοένα και πιο ψηφιακό κόσμο. Η απόκτηση ψηφιακών ικανοτήτων είναι διαβατήριο για απαράμιλλες ευκαιρίες μάθησης. Οι ψηφιακές τεχνολογίες θα επηρεάσουν όλους τους θεματικούς τομείς, και μάλιστα σε ολοένα και περισσότερα επαγγελματικά και ιδιωτικά εγχειρήματα. Η απόκτηση ψηφιακών δεξιοτήτων και ικανοτήτων θα βοηθήσει τους νέους στις τάξεις σας να καταστούν ενδυναμωμένοι και ενεργοί πολίτες στον 21ο αιώνα. Πρόκειται για δεξιότητες που διδάσκονται, και οι παρούσες κατευθυντήριες γραμμές έχουν ως στόχο να σας βοηθήσουν να στηρίξετε τους μαθητές σας¹ σε αυτή την κατεύθυνση.

Οι πληροφορίες που φτάνουν στις τάξεις και στα σπίτια των μαθητών σας προέρχονται από μεγάλη ποικιλία συντακτών και πηγών, εκ των οποίων ο καθένας / η καθεμιά έχει τις αντίστοιχες απόψεις και, ενίοτε, επιδιώξεις. Δεδομένου του μεταβαλλόμενου τοπίου των μέσων επικοινωνίας και της πληροφόρησης, οι μαθητές χρειάζονται βελτιωμένες δυνατότητες πρόσβασης, διαχείρισης, κατανόησης, ενσωμάτωσης, κοινοποίησης,

αξιολόγησης, δημιουργίας και διάδοσης πληροφοριών με ασφάλεια και υπευθυνότητα με τη χρήση ψηφιακών τεχνολογιών. Οι παρούσες κατευθυντήριες γραμμές αναφέρονται σε αυτές τις ικανότητες με τον όρο «ψηφιακός γραμματισμός». Ένα σημαντικό καθήκον που έχετε εσείς οι διδάσκοντες/εκπαιδευτικοί είναι να διευκολύνετε αυτή τη διαδικασία.

Παρότι οι δυνατότητες που συνδέονται με τον συνεχώς διευρυνόμενο ψηφιακό κόσμο είναι εκτεταμένες, οι νέες αυτές εξελίξεις δημιουργούν επίσης πολλές προκλήσεις και κινδύνους. Οι ανακριβείς πληροφορίες που διαδόθηκαν εκούσια ή ακούσια κατά τη διάρκεια της πανδημίας COVID-19 και της ρωσικής εισβολής στην Ουκρανία τον Φεβρουάριο του 2022 μας υπενθύμισαν πόσο ευάλωτες μπορούν να είναι οι δημοκρατίες στην ψηφιακή εποχή. Οι υγιείς δημοκρατίες εξαρτώνται από την ανοικτή διαβούλευση, από τη συμμετοχή του κοινού και από την ύπαρξη ενός συστήματος ελέγχων και ισορροπιών. Η δημοκρατία μπορεί να υπονομευτεί όταν οι πηγές πληροφόρησης διαβρώνονται από την κακόβουλη πληροφόρηση, την εσφαλμένη πληροφόρηση και την παραπληροφόρηση. Στις παρούσες κατευθυντήριες γραμμές εστιάζουμε ιδίως στην παραπληροφόρηση, η οποία νοείται ως επαληθεύσιμα ψευδής ή παραπλανητική πληροφορία που δημιουργείται, παρουσιάζεται και διαδίδεται για οικονομικό όφελος ή για την εσκεμμένη εξαπάτηση του κοινού και μπορεί να προκαλέσει δημόσια ζημία. Ωστόσο, πολλές από τις προτάσεις για να βοηθηθούν οι μαθητές σας να κατανοήσουν το φαινόμενο της παραπληροφόρησης και τη δυναμική που το συνοδεύει εφαρμόζονται εξίσου και στην αντιμετώπιση της εσφαλμένης πληροφόρησης.

¹ Χρησιμοποιούμε τον όρο «μαθητές» στις παρούσες κατευθυντήριες γραμμές αναφερόμενοι στους μαθητές τόσο της πρωτοβάθμιας όσο της δευτεροβάθμιας εκπαίδευσης.

3. Χρήση των κατευθυντήριων γραμμών στον τομέα της εκπαίδευσης και της κατάρτισης

Οι παρούσες κατευθυντήριες γραμμές προσφέρουν συγκεκριμένη, πρακτική καθοδήγηση για διδάσκοντες/εκπαιδευτικούς. Ως εκ τούτου, δεν περιέχουν απλώς και μόνο συμβουλές και αξιώματα, αλλά έχουν σκοπό να παράσχουν πρακτική υποστήριξη για τη διδασκαλία στην τάξη και σε παρόμοια εκπαιδευτικά περιβάλλοντα.

Είτε αναζητάτε σαφείς εξηγήσεις τεχνικών εννοιών ή ασκήσεις ελέγχου γεγονότων για την τάξη, είτε θέλετε να προωθήσετε «υγιείς» συνήθειες στο διαδίκτυο, είτε αναζητάτε τρόπους αξιολόγησης των μαθητών σας, θα βρείτε κάτι χρήσιμο στο παρόν έγγραφο.

Η παροχή καθοδήγησης για την προώθηση του ψηφιακού γραμματισμού και την αντιμετώπιση της παραπληροφόρησης δεν είναι πάντα εύκολη, δεδομένου ότι η φύση της τεχνολογίας και των αναδυόμενων δυνατοτήτων της ψηφιακής επικοινωνίας και των μέσων επικοινωνίας αλλάζει ταχύτατα. Οι παρούσες κατευθυντήριες γραμμές δεν προσφέρουν λύσεις για όλα τα ζητήματα που ίσως αντιμετωπίσετε στην τάξη, αλλά εστιάζουν στην επίτευξη των κάτωθι στόχων στον τομέα της εκπαίδευσης και της κατάρτισης:

1. Παροχή πληροφοριών και χρήσιμων γνώσεων σχετικά με τη δυναμική και τις μορφές της παραπληροφόρησης, καθώς και με τα καθοριστικά χαρακτηριστικά της αξιόπιστης πληροφόρησης.
2. Προώθηση της κατανόησης του τρόπου με τον οποίο μπορεί να επιτευχθεί ο ψηφιακός γραμματισμός.

3. Παροχή πληροφοριών σχετικά με το πώς μπορούν να χρησιμοποιούνται οι ψηφιακές τεχνολογίες με κριτικό πνεύμα και υπευθυνότητα.
4. Παροχή πληροφοριών σχετικά με το πώς μπορούν να αξιολογούνται οι μαθητές όσον αφορά τις ικανότητές τους στον τομέα του ψηφιακού γραμματισμού.

Για την επίτευξη των στόχων αυτών, οι επόμενες ενότητες των κατευθυντήριων γραμμών διαρθρώνονται ως εξής:

Η **ενότητα 4** «Ορισμοί βασικών όρων για τις παρούσες κατευθυντήριες γραμμές» περιέχει κατάλογο με ορισμούς των βασικών εννοιών που αφορούν τον ψηφιακό γραμματισμό και την παραπληροφόρηση.

Η **ενότητα 5** «Δημιουργία του κατάλληλου πλαισίου» προσφέρει καθοδήγηση σχετικά με το πώς μπορούν η αίθουσα διδασκαλίας και το σχολείο να συμβάλλουν αποτελεσματικότερα στην αντιμετώπιση της παραπληροφόρησης και στον ψηφιακό γραμματισμό. Η καθοδήγηση αυτή, που βασίζεται σε επικαιροποιημένες έρευνες και σε σχόλια διδασκόντων/εκπαιδευτικών, αφορά, για παράδειγμα, τον ρόλο των διδασκόντων/εκπαιδευτικών, τη δημιουργία ασφαλούς μαθησιακού περιβάλλοντος που προάγει τη συμμετοχή κ.λπ.

Είναι ακριβείς οι πληροφορίες αυτές;

Η ενότητα 6 «Ανάπτυξη ικανοτήτων ψηφιακού γραμματισμού στην αίθουσα διδασκαλίας και στο σχολείο: Πώς θα καταστούν οι μαθητές ψηφιακοί πολίτες» εξετάζει συγκεκριμένα εμπόδια και προκλήσεις, μαθησιακούς στόχους και εμπνευσμένες πρακτικές που αφορούν τα εν λόγω θέματα. Η κατεύθυνση που παρέχεται στο παρόν έγγραφο εστιάζει στον τρόπο με τον οποίο μπορεί να προωθηθεί αποτελεσματικά ο ψηφιακός γραμματισμός.

Η **ενότητα 7** «Πληροφόρηση: Περί τίνος πρόκειται;» ασχολείται με τις διάφορες διαστάσεις της παραπληροφόρησης και παρέχει κατεύθυνση όσον αφορά τον καλύτερο δυνατό τρόπο αντιμετώπισής της.

Η **ενότητα 8** «Εκτίμηση και αξιολόγηση του ψηφιακού γραμματισμού στο σχολείο και στην αίθουσα διδασκαλίας: Συγκεκριμένη καθοδήγηση για διδάσκοντες και εκπαιδευτικούς» εξετάζει ερωτήματα που απασχολούν επί του παρόντος όλους τους διδάσκοντες/εκπαιδευτικούς όσον αφορά τον τρόπο αξιολόγησης των μαθητών. Παρέχει καθοδήγηση σχετικά με τον τρόπο εκτίμησης του ψηφιακού γραμματισμού μεταξύ των μαθητών και προσδιορίζει μεθόδους αξιολόγησης των πρωτοβουλιών ψηφιακού γραμματισμού που θα μπορούσαν να χρησιμοποιηθούν στο σχολείο σας.

Στις παρούσες κατευθυντήριες γραμμές θα συναντήσετε έγχρωμα πλαίσια. Τα πλαίσια αυτά δημιουργήθηκαν για να σας διευκολύνουν στην ανάγνωση. Υπάρχουν **πράσινα** πλαίσια με πρακτικές υποδείξεις για τη διδασκαλία και τη μάθηση, **μπλε** πλαίσια με σχέδια δραστηριοτήτων για τη διδασκαλία σας, **κόκκινα** πλαίσια με προειδοποιητικές σημειώσεις και **πορτοκαλί** πλαίσια που παρέχουν άλλες χρήσιμες πληροφορίες. Θα πρέπει να σημειωθεί ότι στις προειδοποιητικές σημειώσεις δεν συστήνουμε την αποφυγή ορισμένων θεμάτων, αλλά επισημαίνουμε ότι ορισμένα θέματα ίσως είναι πιο απαιτητικά και η διδασκαλία τους απαιτεί περισσότερη προετοιμασία.

Σε ποιους απευθύνονται οι κατευθυντήριες γραμμές;

Οι κατευθυντήριες γραμμές απευθύνονται σε διάφορους διδάσκοντες και εκπαιδευτικούς. Προορίζονται κυρίως για διδάσκοντες/εκπαιδευτικούς πρωτοβάθμιας και δευτεροβάθμιας εκπαίδευσης. Όπου είναι δυνατόν, οι κατευθυντήριες γραμμές κάνουν διάκριση όσον αφορά το τι συστήνεται. Σε πολλές περιπτώσεις ίσως χρειαστεί να προσαρμόσετε τις οδηγίες στις προσωπικές σας περιστάσεις. Χρησιμοποιούμε τους όρους «εκπαιδευτικοί» και «αίθουσα διδασκαλίας / τάξη» με την ευρεία έννοιά τους. Μέρος του περιεχομένου ίσως είναι επίσης χρήσιμο για τους γονείς² και/ή τα μέλη της κοινότητας και μπορεί να εφαρμοστεί στη μάθηση που πραγματοποιείται τόσο σε μη τυπικά όσο και σε άτυπα πλαίσια.

Οι κατευθυντήριες γραμμές εκπονήθηκαν με βάση την άποψη ότι θα μπορούσατε να τις χρησιμοποιήσετε στις προσωπικές σας περιστάσεις, αλλά και ότι η συνεργασία —για παράδειγμα, με συναδέλφους και άλλα μέλη του σχολικού προσωπικού, όπως οι σχολικοί ψυχολόγοι, οι (σχολικοί) βιβλιοθηκονόμοι και οι σχολικοί κοινωνικοί λειτουργοί— μπορεί να αποβεί επωφελής και να προσδώσει μεγαλύτερο κύρος στο έργο σας. Η συμμετοχή των υπευθύνων του σχολείου, των γονέων, επαγγελματιών από τον τομέα των μέσων επικοινωνίας, της κοινωνίας των πολιτών και της κοινότητας μπορεί επίσης να εμπλουτίσει τις προσπάθειες που καταβάλλονται στο σχολείο. Οι κατευθυντήριες γραμμές αναφέρονται σε τέτοιου είδους προσεγγίσεις σε πολλά σημεία.

Τέλος, ελπίζουμε ότι οι παρούσες κατευθυντήριες γραμμές θα σας είναι χρήσιμες και θα σας στηρίξουν στο καθημερινό σας έργο, συμβάλλοντας στη δημιουργία μιας νέας γενιάς Ευρωπαίων ψηφιακών πολιτών που θα είναι ενημερωμένοι, ενδυναμωμένοι και ενεργοί.

² Ο όρος «γονείς», όπως χρησιμοποιείται στο παρόν έγγραφο, καλύπτει επίσης και άλλα άτομα που παρέχουν φροντίδα σε παιδιά.

4. Ορισμοί βασικών όρων για τις παρούσες κατευθυντήριες γραμμές

Έχουν χρησιμοποιηθεί πολλοί όροι για να περιγράψουν αυτά που συναντούν οι άνθρωποι στο διαδίκτυο. Ίσως είναι χρήσιμο να αφιερώσετε λίγο χρόνο για να εξετάσετε ορισμένους από αυτούς τους όρους και τη σημασία τους. Όσον αφορά εσάς, τους επαγγελματίες που δραστηριοποιείστε στην αίθουσα διδασκαλίας, αυτό μπορεί να σας βοηθήσει στις συζητήσεις σας με τους συναδέλφους, τους μαθητές και την κοινότητα. Οι ακόλουθοι ορισμοί προέρχονται κυρίως από διεθνή έγγραφα και πλαίσια πολιτικής, αλλά έχουν συντομευθεί για να διευκολυνθεί η ανάγνωσή τους.

Αλγόριθμοι: σε σχέση με τις ψηφιακές πλατφόρμες, οι αλγόριθμοι είναι εργαλεία που επιλέγουν ποιο περιεχόμενο θα εμφανιστεί στον χρήστη με βάση τη συνάφεια του περιεχομένου και τις προτιμήσεις του χρήστη.

Τεχνητή νοημοσύνη (συστήματα τεχνητής νοημοσύνης): λογισμικό υπολογιστών ή μηχανημάτων που έχουν προγραμματιστεί για την εκτέλεση εργασιών οι οποίες απαιτούν συνήθως ανθρώπινη νοημοσύνη, π.χ. μάθηση ή συλλογιστική.

Μποτ: αυτόνομο πρόγραμμα λογισμικού στο διαδίκτυο, το οποίο αλληλεπιδρά με τους χρήστες και ασχολείται με προκαθορισμένες εργασίες.

Φθινοπαραποίηση: τροποποιημένα ψηφιακά μέσα που έχουν υποστεί αλλαγές με τη χρήση συμβατικής και οικονομικά προσιτής τεχνολογίας (π.χ. αλλαγή προσώπου).

Δημοσιογραφία των πολιτών: δημοσιογραφία από άτομα τα οποία δεν είναι επαγγελματίες δημοσιογράφοι αλλά διαδίδουν πληροφορίες χρησιμοποιώντας δικτυακούς τόπους, ιστολόγια και μέσα κοινωνικής δικτύωσης.

Δόλωμα για κλικ: περιεχόμενο του οποίου κύριος στόχος είναι να προσελκύσει την προσοχή και να ενθαρρύνει τους επισκέπτες να κάνουν κλικ σε σύνδεσμο προς συγκεκριμένη ιστοσελίδα.

Κατάρριψη μυθευμάτων: δραστηριότητα που πραγματοποιείται μετά τη δημιουργία και τη διάδοση παραπληροφόρησης. Αποσκοπεί στη διόρθωση πληροφοριών που έχουν ήδη παρουσιαστεί και αναφέρεται στην πρόθεση αποσαφήνισης πληροφοριών που παρουσιάστηκαν οι οποίες είναι κατά βάση ψευδείς.

Βαθυπαραποίηση: εικόνες, βίντεο ή ηχογραφήσεις που παράγονται μέσω τεχνητής νοημοσύνης, για ανθρώπους ή γεγονότα που δεν υπήρξαν/συνέβησαν πραγματικά, τα οποία είναι συχνά αδύνατον να διακριθούν από τα πραγματικά. Είναι πιο εξελιγμένα από τα προϊόντα φθινοπαραποίησης (cheapfake).

Ιδιότητα του ψηφιακού πολίτη: ικανότητα ενεργού, συνεχούς και υπεύθυνης συμμετοχής σε ψηφιακά περιβάλλοντα (τοπικά, εθνικά, παγκόσμια, διαδικτυακά) σε όλα τα επίπεδα (πολιτικό, οικονομικό, κοινωνικό, πολιτιστικό και διαπολιτισμικό).

Ψηφιακό αποτύπωμα: Ίχνη δεδομένων που αφήνουν τα άτομα όταν χρησιμοποιούν το διαδίκτυο, συμπεριλαμβανομένων των ιστότοπων που επισκέπτονται, των μηνυμάτων ηλεκτρονικού ταχυδρομείου που στέλνουν και άλλων πληροφοριών που ανταλλάσσουν. Το ψηφιακό αποτύπωμα μπορεί να χρησιμοποιηθεί για την παρακολούθηση των διαδικτυακών δραστηριοτήτων και των συσκευών ενός ατόμου.

Ψηφιακός γραμματισμός: η ικανότητα πρόσβασης σε πληροφορίες καθώς και διαχείρισης, κατανόησης, ενσωμάτωσης, κοινοποίησης, αξιολόγησης, δημιουργίας και διάδοσης πληροφοριών με ασφαλή και κατάλληλο τρόπο μέσω ψηφιακών τεχνολογιών. Περιλαμβάνει ικανότητες που αναφέρονται εναλλακτικά ως γραμματισμός στην πληροφόρηση και γραμματισμός στα μέσα επικοινωνίας, γραμματισμός στους υπολογιστές και γραμματισμός στις ΤΠΕ. Ο ψηφιακός γραμματισμός περιλαμβάνει μια διάσταση ενεργού συμμετοχής των πολιτών στον ψηφιακό κόσμο και προωθεί την ενεργό συμμετοχή των πολιτών στα κοινά.

Ψηφιακές παιδαγωγικές μέθοδοι: η χρήση καινοτόμων ψηφιακών εργαλείων και εννοιολογικών προσεγγίσεων. Έχει σκοπό να υποστηρίξει την προσαρμοστική και εξατομικευμένη μάθηση και να συμβάλει στον σχεδιασμό νέων δημιουργικών τρόπων μάθησης, στον εμπλουτισμό των μαθησιακών εμπειριών και στη βελτίωση των μαθησιακών αποτελεσμάτων. Έχει επισημανθεί ότι στο πλαίσιο των ψηφιακών παιδαγωγικών μεθόδων θεωρείται πολύτιμη η ανοικτή εκπαίδευση, συμπεριλαμβανομένων των ανοικτών εκπαιδευτικών πόρων.

Παραπληροφόρηση: επαληθεύσιμα ψευδής ή παραπλανητική πληροφορία που δημιουργείται, παρουσιάζεται και διαδίδεται για οικονομικό όφελος ή για την εσκεμμένη εξαπάτηση του κοινού. Μπορεί να είναι προκαλέσει δημόσια ζημιά.

Θάλαμοι αντήχησης: περιβάλλοντα στα οποία η γνώμη, η πολιτική προτίμηση ή η πεποίθηση των χρηστών σχετικά με ένα θέμα ενισχύεται μέσω επανειλημμένων αλληλεπιδράσεων με ομοτίμους ή με πηγές που έχουν παρόμοιες πεποιθήσεις και ιδεολογίες.

Έλεγχος γεγονότων: η διαδικασία μέσω της οποίας επαληθεύεται αν οι πληροφορίες είναι αληθείς ή ψευδείς.

Φυσαλίδες φίλτρων: κατάσταση στην οποία οι άνθρωποι ακούν ή βλέπουν μόνο ειδήσεις και πληροφορίες που υποστηρίζουν τις πεποιθήσεις και τις προτιμήσεις που ήδη έχουν. Το αποτέλεσμα αυτό μπορεί να ενισχυθεί στο διαδίκτυο ανάλογα με τα άτομα ή τις σελίδες που οι χρήστες επιλέγουν να ακολουθήσουν ή με τα οποία / τις οποίες επιλέγουν να συνδεθούν, καθώς επίσης ανάλογα με τους αλγόριθμους που προβάλλουν περιεχόμενο με βάση τη συμπεριφορά, τις προτιμήσεις και τις ρυθμίσεις του χρήστη στο διαδίκτυο από το παρελθόν.

Κακόβουλη πληροφορόρηση: πληροφορίες που είναι αντικειμενικά ορθές αλλά χρησιμοποιούνται με επιζήμιο τρόπο.

Γραμματισμός στα μέσα επικοινωνίας και στην πληροφορόρηση: η ικανότητα κατανόησης των πληροφοριών για το δημόσιο συμφέρον· η ικανότητα κριτικής εμπλοκής στην πληροφορόρηση, στα μέσα επικοινωνίας και στην ψηφιακή επικοινωνία για τη συμμετοχή σε στόχους βιώσιμης ανάπτυξης και η ικανότητα αναζήτησης και αξιοποίησης των θεμελιωδών ανθρωπίνων δικαιωμάτων σε πλήρη βαθμό.

Γραμματισμός στα μέσα επικοινωνίας: Η ικανότητα πρόσβασης στα μέσα επικοινωνίας, κατανόησης και κριτικής αξιολόγησης διαφόρων πτυχών των μέσων και των πλαισίων τους, καθώς και η δυνατότητα έκφρασης (επικοινωνίας) σε διαφορετικές επικοινωνιακές συνθήκες.

Meme: εικόνα, βίντεο, κείμενο κ.λπ., συνήθως χιουμοριστικής φύσης, που αντιγράφεται και διαδίδεται γρήγορα από τους χρήστες του διαδικτύου, συχνά με μικρές παραλλαγές.

Εσφαλμένη πληροφορόρηση: επαληθεύσιμα ψευδής πληροφορία που διαδίδεται χωρίς πρόθεση παραπλάνησης, την οποία συχνά ο χρήστης κοινοποιεί επειδή πιστεύει ότι είναι αληθής.

Ηλεκτρονικό «ψάρεμα»: επίθεση που απασκοπεί στην υποκλοπή χρημάτων ή της ταυτότητας ενός προσώπου, μέσω εξαναγκασμού του να αποκαλύψει προσωπικά στοιχεία —π.χ. αριθμούς πιστωτικής κάρτας, τραπεζικές πληροφορίες ή κωδικούς πρόσβασης— σε δικτυακούς τόπους που προσποούνται ότι είναι γνήσιοι.

Πρόληψη μυθευμάτων: αντίκρουση ενός πειστικού επιχειρήματος προτού αυτό διαδοθεί.

Πηγή: το σημείο εκκίνησης ή η προέλευση μιας πληροφορίας.

Τρολ: πρόσωπο που προσπαθεί σκοπίμως να προσβάλλει ή να επιτεθεί άμεσα σε ανθρώπους μεταδίδοντας υποτιμητικά σχόλια. Οι όροι «troll farm» ή «troll factory» αναφέρονται σε μια συγκροτημένη ομάδα διαδικτυακών τρολ που επιχειρούν να παρέμβουν στις πολιτικές απόψεις και στη λήψη πολιτικών αποφάσεων.

Επαλήθευση: η διαδικασία με την οποία εξακριβώνεται η αυθεντικότητα ή η ύπαρξη ενός ιστότοπου, μιας διεύθυνσης, ενός λογαριασμού ή μιας πληροφορίας.

5. Δημιουργία του κατάλληλου πλαισίου

Η παρούσα ενότητα παρέχει καθοδήγηση σχετικά με τον τρόπο δημιουργίας ενός μαθησιακού περιβάλλοντος που βοηθά τους μαθητές να αποκτήσουν ψηφιακό γραμματισμό και να αναπτύξουν τις ικανότητες που χρειάζονται για να καλλιεργήσουν αντίσταση στην εσφαλμένη και κακόβουλη πληροφόρηση, ιδίως δε στην παραπληροφόρηση.

Απευθύνεται σε διδάσκοντες και εκπαιδευτικούς εν γένει και καλύπτει διάφορες σχολικές βαθμίδες (π.χ. σχολεία πρωτοβάθμιας και δευτεροβάθμιας εκπαίδευσης). Θα βρείτε συμβουλές και καθοδήγηση σχετικά με τον τρόπο αντιμετώπισης πιθανών προκλήσεων που ίσως αντιμετωπίσετε ως διδάσκοντες/εκπαιδευτικοί, καθώς και διάφορα σχέδια δραστηριοτήτων που μπορούν να αποτελέσουν πηγή έμπνευσης για τη διδασκαλία σας. Οι συμβουλές που παρέχονται αφορούν τρία στάδια του εκπαιδευτικού κύκλου: **πριν, κατά τη διάρκεια και μετά τις δραστηριότητες στην τάξη.**

Διδασκαλία και μάθηση στο ψηφιακό σχολικό περιβάλλον

Καταρχάς, είναι σημαντικό να τονιστεί ότι δεν χρειάζεστε εξειδικευμένες τεχνικές γνώσεις για να βοηθήσετε τους μαθητές σας να αποκτήσουν ψηφιακό γραμματισμό. Ανεξάρτητα από την τεχνολογία που είναι διαθέσιμη στην τάξη σας, μπορείτε να εντάξετε τους μαθητές σας στην ευρύτερη συζήτηση σχετικά με την πληθώρα των ευκαιριών και των κινδύνων που συνδέονται με τον ψηφιακό κόσμο, καθώς και τη χρησιμότητα που ενέχει η αξιολόγηση της αξιοπιστίας των πληροφοριών που βρίσκουν.

Όπως και σε κάθε είδος αποτελεσματικής διδασκαλίας, είναι σημαντικό να δημιουργηθεί ένα ασφαλές περιβάλλον στο οποίο οι μαθητές να μπορούν να εκφράζουν τις απόψεις τους και να συμμετέχουν στην ενεργό μάθηση. Οι μαθητές το εκτιμούν όταν οι άλλοι —τόσο οι συμμαθητές όσο και οι εκπαιδευτικοί— τους δίνουν προσοχή και τους ακούνε, καθώς επίσης όταν τους δίνεται η δυνατότητα να ενισχύσουν τον γραμματισμό τους σε έναν ψηφιακό κόσμο με τον οποίο ίσως είναι ήδη αρκετά εξοικειωμένοι. Αυτός ο ψηφιακός κόσμος παρέχει δυναμικά στους μαθητές την ευκαιρία να έχουν πρόσβαση σε πάρα πολλές πληροφορίες, να ακούνε πολλές απόψεις για ένα θέμα και να επικοινωνούν πέρα από γεωγραφικούς, γλωσσικούς, πολιτισμικούς και θρησκευτικούς φραγμούς. Ωστόσο, στις περισσότερες περιπτώσεις δεν διαθέτουν τις ικανότητες και τη σοφία που χρειάζονται για να αξιοποιούν στο πλήρες τις δυνατότητες που τους προσφέρονται και να εντοπίζουν τις δυνητικές απειλές.

Αναμφίβολα έχετε μια γκάμα προσεγγίσεων που χρησιμοποιείτε όταν συνεργάζεστε με τους μαθητές σας για την αντιμετώπιση προβληματικών και ενίοτε αμφιλεγόμενων ζητημάτων. Στο **πλαίσιο 1** κατωτέρω παρουσιάζονται ορισμένες εκπαιδευτικές προσεγγίσεις με τις οποίες μπορεί να είστε, ή να μην είστε, εξοικειωμένοι. Οι προσεγγίσεις αυτές έχουν αποδειχτεί χρήσιμες στον τομέα του ψηφιακού γραμματισμού.

Πλαίσιο 1: Διδασκαλία και μάθηση στο ψηφιακό σχολικό περιβάλλον — Μερικές χρήσιμες προσεγγίσεις

Οι ακόλουθες προσεγγίσεις διδασκαλίας και μάθησης έχουν καθιερωθεί και μπορούν να χρησιμεύσουν ως πηγή έμπνευσης για το έργο σας.

Σπειροειδές πρόγραμμα διδασκαλίας. Κάθε μάθημα, συμπεριλαμβανομένου του ψηφιακού γραμματισμού, μπορεί να διδαχτεί σε οποιαδήποτε σχολική ηλικία, υπό την προϋπόθεση ότι ακολουθείται η κατάλληλη διδακτική προσέγγιση κάθε φορά. Πρόκειται για μια προσέγγιση στην οποία οι βασικές έννοιες παρουσιάζονται επανειλημμένα καθ' όλη τη διάρκεια της μαθησιακής διαδικασίας αλλά με διαρκώς αυξανόμενα επίπεδα πολυπλοκότητας ή σε διαφορετικές εφαρμογές. Με την προσέγγιση αυτή μπορείτε να παρουσιάσετε νωρίτερα έννοιες οι οποίες παραδοσιακά θα παρουσιάζονταν αργότερα.

Ανεστραμμένη τάξη. Στρατηγική μικτής μάθησης που βασίζεται στους συμμαθητές, η οποία αυξάνει τη συμμετοχή των μαθητών και τη μάθηση με τη χρήση των μέσων επικοινωνίας, εντός και εκτός της αίθουσας διδασκαλίας. Οι μαθητές ολοκληρώνουν συχνά την ανάγνωση των μαθημάτων στο σπίτι και λύνουν τα προβλήματα στην τάξη.

Μικτή διδασκαλία. Η πανδημία COVID-19 αποτέλεσε σημείο καμπής όσον αφορά τη μετάβαση στην πιο εξ αποστάσεως μάθηση στον τομέα της εκπαίδευσης. Η μικτή μάθηση έχει τη δυνατότητα να συνδυάζει αποτελεσματικά τη διά ζώσης και τη διαδικτυακή διδασκαλία σε μια συνεκτική εμπειρία.

Βιωματική μάθηση. Στον τομέα της εκπαίδευσης, η προσέγγιση αυτή βασίζεται στην ιδέα ότι μαθαίνουμε περισσότερα όταν «εφαρμόζουμε στην πράξη» μια δραστηριότητα.

Παιχνιδοκεντρική μάθηση και παιχνιδιοποίηση. Στο πλαίσιο των εν λόγω προσεγγίσεων, εφαρμόζονται στρατηγικές παιχνιδιών (παιχνιδιοποίηση) ή χρησιμοποιούνται διαδικτυακά και μη διαδικτυακά παιχνίδια (μάθηση με βάση το παιχνίδι) με σκοπό τη βελτίωση της μάθησης και την ενίσχυση της συμμετοχής των ατόμων. Ένα τέτοιο παράδειγμα είναι τα εκπαιδευτικά παιχνίδια που αυξάνουν την ευαισθητοποίηση σχετικά με τη μεροληψία των μέσων επικοινωνίας.

Τα ψηφιακά εργαλεία προσφέρουν συνήθως στους μαθητές σχετικά μεγάλο βαθμό ελευθερίας όταν, για παράδειγμα, χρησιμοποιούν ψηφιακές συσκευές για την πρόσβαση σε εφαρμογές, την επικοινωνία στα μέσα κοινωνικής δικτύωσης ή την περιήγηση στο διαδίκτυο. Δεδομένης της ελευθερίας αυτής, οι μαθητές έχουν επίσης τη δυνατότητα πρόσβασης σε τεράστιο όγκο πληροφοριών, οι οποίες είναι επωφελείς για την εκπαίδευσή τους. Αυτό μπορεί επίσης να τους οδηγήσει σε άσχετες, ακατάλληλες και δυνητικά επικίνδυνες ψηφιακές συμπεριφορές. Επομένως, μια βασική πρόκληση για εσάς τους διδάσκοντες/εκπαιδευτικούς είναι να βοηθήσετε τους μαθητές να αποφεύγουν την επιζήμια συμπεριφορά στο διαδίκτυο και να αποκτήσουν τις γνώσεις και τις δεξιότητες που χρειάζονται για να το καταφέρνουν αυτό ανεξάρτητα.

Ιδιαίτερη προσοχή πρέπει να δοθεί στην πολυμορφία που επικρατεί στην αίθουσα διδασκαλίας, όσον αφορά το υπόβαθρο, τις απόψεις και τις κοσμοθεωρίες των μαθητών. Αυτό σημαίνει ότι πρέπει να παρουσιάζονται εκ των προτέρων στους μαθητές ορισμένα στοιχεία σχετικά με το θέμα των ψηφιακών ευκαιριών και απειλών και να τίθενται βασικοί κανόνες για τη συζήτηση (για παράδειγμα, δεν υπάρχουν προσωπικές επιθέσεις ούτε «αποκλειστικές απόψεις» με τη χρήση εκφράσεων σε πρώτο πρόσωπο)³. Είναι χρήσιμο να έχετε μια ιδέα για την άποψη των μαθητών σας (και των συνομηθικών τους) σχετικά με ορισμένα θέματα προτού τα φέρετε προς συζήτηση στην τάξη, έχοντας κατά νου ότι οι απόψεις μπορεί να διαφέρουν και να ποικίλλουν ως προς τη φύση τους. Είναι επίσης χρήσιμο να κατανοήσετε τις πηγές από τις οποίες βρίσκουν ειδήσεις και πληροφορίες και τα μέσα κοινωνικής δικτύωσης που χρησιμοποιούν. Σε ποια μέσα επικοινωνίας και σε ποιες διαδικτυακές πλατφόρμες έχουν πρόσβαση οι μαθητές και τι πιστεύουν γι' αυτά/-ές; Ίσως χρειαστεί κάποια παρακίνηση για να εξασφαλίσετε αυτές τις πληροφορίες, και ενίοτε οι απαντήσεις χρειάζεται να είναι ανώνυμες. Είναι επίσης χρήσιμο να αξιολογηθεί ο βαθμός στον οποίο οι μαθητές κατανοούν ήδη ζητήματα όπως οι ρυθμίσεις απορρήτου, οι κανόνες και οι κανονισμοί της ψηφιακής κοινότητας, τι είναι νόμιμο και τι είναι παράνομο κ.λπ. (βλ. επίσης ενότητα 8).

Δεδομένου ότι οι μαθητές είναι δυνατόν να βρίσκουν ψευδείς και δυνητικά επιζήμιες πληροφορίες στο διαδίκτυο, είναι επωφελές να είστε προετοιμασμένοι να συζητήσετε μαζί τους για πληροφορίες που ίσως είναι αμφιλεγόμενες για τους ίδιους, τους συμμαθητές τους ή την κοινότητά τους. Άρα θα πρέπει να είστε προετοιμασμένοι για να διαχειριστείτε συναισθήματα και παράλογες συμπεριφορές. Μια καλή ιδέα θα ήταν να κάνετε πρώτα μια γενικότερη συζήτηση με τους μαθητές σχετικά με το τι έχουν δει πρόσφατα στα μέσα επικοινωνίας το οποίο θα μπορούσε να είναι αμφιλεγόμενο.

Σκεφτείτε τα εξής...

- Να ζητήσετε από τους μαθητές να χρησιμοποιούν τακτικά ψηφιακά εργαλεία στο πλαίσιο της μάθησής τους για διάφορους σκοπούς.
- Να μειώσετε τον χρόνο παράδοσης κατά τη διδασκαλία και να χρησιμοποιείτε πιο διαδραστικές μεθόδους, όπως η σωκρατική μέθοδος μάθησης, η μάθηση βάσει έρευνας και η μάθηση με βάση το πρόβλημα, καθώς και διάφορες μεθοδολογίες συνεργατικής και συλλογικής μάθησης.
- Να λαμβάνετε σοβαρά υπόψη τις ανησυχίες και τους ισχυρισμούς όλων των μαθητών, σεβόμενοι τις απόψεις τους.
- Να λαμβάνετε υπόψη τις ειδικές ανάγκες, τις ανησυχίες, τα πλεονεκτήματα και τις αδυναμίες μιας ομάδας μαθητών με την οποία σκοπεύετε να συνεργαστείτε και να τα χρησιμοποιείτε όλα αυτά ως σημείο εκκίνησης για τη μάθηση.

- Να αξιοποιείτε την πολυμορφία της ομάδας, ως προς το υπόβαθρο και τις απόψεις των μελών της. Αυτό θα εμπλουτίσει τη μάθηση. Να επιλέγετε μεθόδους εργασίας που αναδεικνύουν αυτή την ποικιλομορφία.
- Να συζητάτε το ζήτημα της ιδιωτικότητας με τους μαθητές και να βεβαιώνετε ότι κατανοούν τι είναι και πώς προστατεύεται. Τα ζητήματα προστασίας της ιδιωτικότητας διαδραματίζουν εξέχοντα ρόλο στις συζητήσεις σχετικά με τον ψηφιακό γραμματισμό.
- Ότι οι μαθητές χρειάζονται τη βοήθειά σας για να βρύνουν αξιόπιστες πληροφορίες στο διαδίκτυο, αλλά θα πρέπει να αποκτήσουν και οι ίδιοι τις δεξιότητες αυτές.
- Ότι οι νέοι μαθαίνουν πάρα πολλά πράγματα ο ένας από τον άλλον. Οι στρατηγικές μάθησης από ομοτίμους μπορούν να είναι αποτελεσματικές σε ολόκληρο το εκπαιδευτικό φάσμα, μεταξύ άλλων και κατά τη χρήση ψηφιακών τεχνολογιών. Αυτό σημαίνει ότι εσείς, ο εκπαιδευτικός, αναλαμβάνετε περισσότερο έναν διευκολυντικό ρόλο στη διαδικασία αυτή. Η μάθηση από τους συμμαθητές απαιτεί καθοδήγηση από εσάς ως εκπαιδευτικό.
- Οι νέοι αποκτούν πολλές από τις διαδικτυακές τους συνήθειες σε μικρή ηλικία και στο περιβάλλον του σπιτιού.
- Να χρησιμοποιείτε ειδήσεις από την τοπική ή την παγκόσμια επικαιρότητα ως αφορμή για δραστηριότητες. Συνήθως, όσο πιο άμεση είναι η ενημέρωση, τόσο μεγαλύτερο θα είναι το ενδιαφέρον και το κίνητρο για τους μαθητές.
- Πώς να επιλέγετε το πλαίσιο και την προσέγγιση που ταιριάζουν στην τάξη σας, καθώς και το πλαίσιο που ταιριάζει στο θέμα σας. Πόσο ισχυρά κίνητρα δημιουργείτε για τους μαθητές σας εκ των προτέρων; Ορισμένοι έφηβοι διστάζουν να συμμετάσχουν σε συζητήσεις σχετικά με αμφιλεγόμενα κοινωνικά και πολιτικά ζητήματα.
- Τους πλέον κατάλληλους κανόνες για κάθε τάξη. Αυτό που είναι αποτελεσματικό για μια ομάδα δεν είναι αποτελεσματικό για κάποια άλλη. Να καταρτίζετε τους κανόνες σε συνεργασία με τους μαθητές, αν μπορείτε. Έτσι θα νιώθουν ότι οι κανόνες είναι δικοί τους.
- Να μοιράζεστε και να συζητάτε τις ιδέες σας με άλλους διδάσκοντες/εκπαιδευτικούς.

³ Μερικά παραδείγματα: «Πιστεύω ότι...», «είμαι της γνώμης ότι...», «έχω την άποψη ότι...», «συμφωνώ ότι...»

Καθοδήγηση και συμβουλές — πριν, κατά τη διάρκεια και μετά το σχολείο και τις δραστηριότητες στην τάξη

Προκειμένου να προωθούνται οι θετικές μαθησιακές εμπειρίες και να αποφεύγονται ανεπιθύμητα αποτελέσματα όπως οι συγκρούσεις και η πώληση όταν διδάσκονται ο ψηφιακός γραμματισμός και η αντίσταση στην παραπληροφόρηση, ίσως είναι χρήσιμο να εξετάσετε τα παρακάτω στοιχεία πριν, κατά τη διάρκεια και μετά τα μαθήματα.

Υπόδειξη 1: Συμμετοχή των μαθητών

Αν υπάρχουν ορισμένοι μαθητές που ίσως δυσκολεύεστε να τους διαχειριστείτε, εξετάστε το ενδεχόμενο να τους ζητήσετε να συμμετάσχουν στην προετοιμασία των δραστηριοτήτων και να τους αναθέσετε ορισμένα καθήκοντα ή ευθύνες. Μπορεί να σας εκπλήξουν με θετικό τρόπο.

Υπόδειξη 2: Συμμετοχή των γονέων

Η συμμετοχή των γονέων ποικίλλει σε μεγάλο βαθμό. Μια καλή στιγμή για την επικοινωνία με τους γονείς ίσως είναι η αρχική συνάντηση μεταξύ των διδασκόντων/εκπαιδευτικών και των γονέων κατά την έναρξη της σχολικής χρονιάς, όπου η συμμετοχή είναι συχνά αυξημένη. Σε περίπτωση που υπάρξει αντίδραση από μέρους των γονέων, είναι σημαντικό να έχετε συμμάχους στο σχολείο, π.χ. τον διευθυντή του σχολείου.

Προειδοποιητική σημείωση: Αμφιλεγόμενα ζητήματα

Η συζήτηση αμφιλεγόμενων ζητημάτων με τους μαθητές είναι συχνά πολύ χρήσιμη, ιδίως όταν αυτά αφορούν την παραπληροφόρηση, αλλά ίσως απαιτείται περισσότερος χρόνος και περισσότερη προσοχή. Ορισμένα παραδείγματα περιλαμβάνουν:

- Την πανδημία COVID-19 και τα εμβόλια
- Την εισβολή της Ρωσίας στην Ουκρανία
- Περιπτώσεις αδικίας από το παρελθόν και το παρόν
- Το έγκλημα και την τιμωρία
- Ζητήματα που σχετίζονται με το φύλο και τη σεξουαλική πολυμορφία
- Τη μετανάστευση, τις μειονότητες, τον ρατσισμό και τη θρησκεία
- Την κλιματική αλλαγή και την υπερθέρμανση του πλανήτη
- Την αποικιοκρατία, τη δουλεία, τον αντισημιτισμό και την άρνηση του ολοκαυτώματος
- Ευαίσθητα εθνικά θέματα

Πριν από τις δραστηριότητες Συνεργασία με τα ενδιαφερόμενα μέρη του σχολείου

Σκεφτείτε τα εξής...

- Να συζητήσετε τα σχέδιά σας με τη διεύθυνση του σχολείου προτού διδάξετε ένα ευαίσθητο ή αμφιλεγόμενο θέμα.
- Να επικοινωνήσετε με τους γονείς αξιοποιώντας τους καθιερωμένους διαύλους επικοινωνίας μεταξύ σχολείου και γονέων και να συντονίσετε τις σχετικές προσπάθειες, όπου αυτό είναι δυνατόν, προτού συζητήσετε πολιτικά ή ευαίσθητα ζητήματα που αφορούν τον διαδικτυακό κόσμο και τα οποία μπορεί αναπόφευκτα να οδηγήσουν σε συζητήσεις στα σπίτια των μαθητών (βλ. υπόδειξη 2).
- Να συνεργαστείτε με τον σχολικό ψυχολόγο ή τον σχολικό κοινωνικό λειτουργό σε περίπτωση που απαιτείται εξειδικευμένη υποστήριξη (π.χ. αν οι μαθητές προσβάλουν ο ένας τον άλλο ή όταν κάποιο θέμα τους κάνει να νιώσουν άβολα από συναισθηματική σκοπιά).

Εξοικειωθείτε με τον τομέα του ψηφιακού γραμματισμού

Ένα κατάλληλο σημείο εκκίνησης είναι να κατανοήσετε τις συνήθειες της κοινότητας στην οποία λειτουργεί το σχολείο, όσον αφορά τα μέσα επικοινωνίας. Έτσι μπορεί να σας δοθούν ευκαιρίες για να αξιοποιήσετε ήδη υφιστάμενα πρότυπα. Αυτό μπορεί να επιτευχθεί με την παρακολούθηση εκδηλώσεων της σχολικής κοινότητας και τις επαφές με διάφορα άτομα σε αυτές τις εκδηλώσεις, την παρακολούθηση των τοπικών μέσων ενημέρωσης και άλλων δημοφιλών μέσων επικοινωνίας, καθώς επίσης μέσω συζητήσεων με συναδέλφους, γονείς και μαθητές. Ορισμένες υποομάδες των κοινοτήτων ίσως έχουν ριζοσπαστικές απόψεις (εντός της ομάδας) οι οποίες μπορούν να διατυπωθούν απροσδόκητα στην αίθουσα διδασκαλίας. Είναι χρήσιμο να είστε ενήμεροι γι' αυτές τις ευαισθησίες.

Παρότι ο τομέας του ψηφιακού γραμματισμού είναι αρκετά καινούργιος, τα τελευταία χρόνια έχουν αναληφθεί πολλές πρωτοβουλίες οι οποίες μπορούν να αποβούν επωφελείς για τη διδασκαλία σας και να εμπλουτίσουν τη μάθηση που προσφέρεται στους μαθητές. Για παράδειγμα:

- Υπάρχουν διεθνή δίκτυα διδασκόντων και εκπαιδευτικών που ενδιαφέρονται για τη διδασκαλία του ψηφιακού γραμματισμού και την αντιμετώπιση της παραπληροφόρησης και έχουν πείρα σε αυτούς τους τομείς. Τα περισσότερα από αυτά τα δίκτυα προσφέρονται δωρεάν και μπορείτε να τα επισκεφθείτε κάνοντας ένα «κλικ» με το ποντίκι σας.
- Διεθνείς οργανισμοί όπως η Ευρωπαϊκή Επιτροπή, η UNESCO, ο ΟΟΣΑ, το Συμβούλιο της Ευρώπης, η Διεθνής Ένωση Τηλεπικοινωνιών (ITU), η UNICEF και οι ενώσεις μέσω ενημέρωσης έχουν αναπτύξει πόρους, δίκτυα και κατευθυντήριες γραμμές που μπορούν να εμπλουτίσουν το έργο σας.
- Σε διάφορες εθνικές και τοπικές πρωτοβουλίες συμμετέχουν επαγγελματίες δημοσιογράφοι και δημοσιογραφικές οργανώσεις. Ορισμένοι τοπικοί δημοσιογράφοι ενδέχεται να συμμετέχουν ήδη. Πολλά από αυτά αναφέρονται στην [έκθεση](#) —ιδίως στα παραρτήματα— η οποία εκπονήθηκε για να συμπληρώσει τις παρούσες κατευθυντήριες γραμμές.
- Ίσως επωφεληθείτε από την αναζήτηση τρόπων με τους οποίους η τοπική αυτοδιοίκηση ή η κεντρική κυβέρνηση μπορεί να στηρίξει τον ψηφιακό γραμματισμό των μαθητών, καθώς και από τις προσπάθειες και τα προγράμματα οργανώσεων της κοινωνίας των πολιτών.
- Οι τοπικές βιβλιοθήκες δραστηριοποιούνται στον τομέα αυτό και μπορούν να βοηθήσουν να μεταφερθούν οι σχετικές δραστηριότητες σε επίπεδο κοινότητας.

Πλαίσιο 2: Συμμετοχή εξωτερικών παραγόντων, π.χ. επαγγελματιών, δημοσιογράφων, ΜΚΟ, πανεπιστημιακών και πλατφορμών — Πιθανά οφέλη και μειονεκτήματα/κίνδυνοι για τα σχολεία και τους διδάσκοντες/εκπαιδευτικούς

Δεν χρειάζεται να διδάξετε μόνος σας τον ψηφιακό γραμματισμό, αλλά μπορείτε να εντάξετε εικονικά και/ή φυσικά προγράμματα τρίτων (π.χ. από την κοινωνία των πολιτών) στη διδασκαλία.

Δυνاميτικά οφέλη

- Οι εξωτερικοί συνεργάτες είναι σε θέση να προσφέρουν πρόσθετες γνώσεις και εμπειρογνώσια
- Οι εξωτερικοί συνεργάτες προσφέρουν ευκαιρίες σε διδάσκοντες και εκπαιδευτικούς για τη δημιουργία δικτύων με εμπειρογνώμονες
- Οι εξωτερικοί συνεργάτες έχουν συχνά αποκτήσει εκτεταμένη πείρα από τη συνεργασία με σχολεία
- Οι εξωτερικοί συνεργάτες προσφέρουν τεκμηριωμένη και πρακτική πείρα από το πεδίο
- Οι πανεπιστημιακοί ή τα πανεπιστήμια διαθέτουν πείρα από αξιολογήσεις του τύπου «τι λειτουργεί» και «γιατί»
- Η ένταξη εξωτερικών συνεργατών μπορεί να είναι συναρπαστική για τους μαθητές

Δυνاميτικά μειονεκτήματα ή κίνδυνοι

- Πρόσθετος διοικητικός φόρτος, π.χ. όσον αφορά την υλικοτεχνική υποστήριξη και τη συγκατάθεση που απαιτούνται από τη διεύθυνση του σχολείου και άλλους
- Ενδέχεται να περιοριστεί η ευελιξία στον σχεδιασμό
- Ενδέχεται να προκληθεί οικονομικό κόστος
- Τρίτα μέρη ίσως προσπαθήσουν να προωθήσουν εμπορικά ή πολιτικά συμφέροντα, ή συμφέροντα που αφορούν τη συλλογή δεδομένων

Μπορείτε επίσης να μεταβείτε στο διαδίκτυο και να μάθετε τι είδους οργανώσεις έχουν αναπτύξει πόρους για τα σχολεία και τη διδασκαλία.

Σκεφτείτε τα εξής...

- Να συνδέσετε σχολικές δραστηριότητες με βασικά διεθνή και εθνικά δίκτυα και εκδηλώσεις. Σε διεθνές επίπεδο, αυτό μπορεί να περιλαμβάνει την Ημέρα Ασφαλέστερου Διαδικτύου (κάθε Φεβρουάριο), τη Διεθνή Ημέρα Ελέγχου Γεγονότων (2 Απριλίου) ή εκστρατείες ευαισθητοποίησης (ευρωπαϊκή εβδομάδα για τον γραμματισμό στα μέσα επικοινωνίας, παγκόσμια εβδομάδα της UNESCO για τον γραμματισμό στα μέσα επικοινωνίας και στην πληροφόρηση). Το πανευρωπαϊκό δίκτυο eTwinning δίνει επίσης σε διδάσκοντες/εκπαιδευτικούς και σχολεία τη δυνατότητα να συνδεθούν με άλλους σε ολόκληρη την Ευρώπη. Το ετήσιο θέμα για το 2021 ήταν «Ο γραμματισμός στα μέσα επικοινωνίας και η παραπληροφόρηση», το οποίο οδήγησε σε μια εμβληματική διάσκεψη και ένα βιβλίο eTwinning με ορθές πρακτικές επί του θέματος.
- Να αναζητήσετε τοπική, εθνική και/ή διεθνή χρηματοδότηση για τις πρωτοβουλίες σας. Σε ευρωπαϊκό επίπεδο, αυτό περιλαμβάνει το πρόγραμμα Erasmus+ και το Ευρωπαϊκό Σώμα Αλληλεγγύης.

Υπόδειξη 3: Κάλυψη αμφιλεγόμενων ζητημάτων

Η κάλυψη αμφιλεγόμενων ζητημάτων μπορεί να εμπλουτίσει τη μάθηση και να προωθήσει την κριτική σκέψη. Ποια θέματα θεωρείτε ότι είναι τα πλέον αμφιλεγόμενα για να τα διδάξετε στην τάξη σας; Τι ισχύει για τους συναδέλφους σας; Ποιες είναι οι εμπειρίες τους από τη διδασκαλία για αμφιλεγόμενα ζητήματα; Μπορείτε να ανταλλάξετε χρήσιμους πόρους μεταξύ σας; Μπορούν να διευρυνθούν οι δραστηριότητες με συνεργατικό τρόπο για να καλύψουν όλα τα σχολικά μαθήματα; Μπορούν να προσκληθούν «εμπειρογνώμονες» στην τάξη ή σε συνελεύσεις (είτε με φυσική παρουσία είτε εξ αποστάσεως);

Εσείς είστε σε καλύτερη θέση να κρίνετε αν οι συζητήσεις με τους μαθητές στην τάξη θα παραμείνουν σε επιφανειακό επίπεδο ή αν θα κινηθούν σε βαθύτερο επίπεδο. Αυτό θα εξαρτηθεί επίσης από την ηλικία των μαθητών και την προηγούμενη πείρα σας στην αντιμετώπιση αμφιλεγόμενων ζητημάτων.

Όταν συζητάτε αμφιλεγόμενα ζητήματα, ίσως είναι χρήσιμο να ξεκινήσετε με λιγότερο αμφιλεγόμενα ζητήματα και να μεταβείτε σταδιακά σε εκείνα που ίσως είναι πιο αμφιλεγόμενα. Αυτό θα σας δώσει τη δυνατότητα να δείτε πως αντιδρούν οι μαθητές και αν είναι έτοιμοι και πρόθυμοι να συζητήσουν πιο ευαίσθητα θέματα (βλ. επίσης το σχέδιο δραστηριοτήτων 12 για τις θεωρίες συνωμοσίας).

Οι διαδραστικές μεθοδολογίες μπορούν να συμβάλουν στη δημιουργία μιας ατμόσφαιρας που ωφελεί την τάξη κατά τη συζήτηση αμφιλεγόμενων ζητημάτων. Οι μεθοδολογίες αυτές περιλαμβάνουν σιωπηρή συζήτηση, γραμμές απόψεων, δραστηριότητες ενεργητικής ακρόασης, συζητήσεις στη γυάλα, σύνθετη διδασκαλία, υπόδυση ρόλων και συνεργατική μάθηση. Αυτού του είδους οι μεθοδολογίες συμβάλλουν επίσης στη συμμετοχή μαθητών που διαφορετικά θα βαριούνταν ή να έχαναν το ενδιαφέρον τους.

Δημιουργία εμπλουτισμένης μαθησιακής ατμόσφαιρας στην τάξη

Σκεφτείτε τα εξής...

- Να ευαισθητοποιηθείτε όσον αφορά τα εξής: τα πιθανά ψυχοκοινωνικά κίνητρα που κάνουν τους μαθητές να διαφωνούν, τις ειδικές ευαισθησίες κάθε μαθητή, τις ευαισθησίες της κοινότητας και την κοινωνική πόλωση· επίσης, τη δική σας στάση, τα δικά σας αισθήματα και τις δικές σας ευαισθησίες.
- Να συλλέξετε αρχικές ιδέες και απόψεις από μαθητές πριν από τη συζήτηση ενός θέματος. Αυτό μπορεί να γίνει ανώνυμα, αν είναι απαραίτητο.
- Αν υπάρχουν ορισμένοι μαθητές που ίσως δυσκολεύεστε να τους διαχειριστείτε, κάτι που θα μπορούσε να βοηθήσει είναι να τους ζητήσετε να συμμετάσχουν στην προετοιμασία της συζήτησης και να τους αναθέσετε συγκεκριμένα καθήκοντα.
- Να δημιουργήσετε ατμόσφαιρα εμπιστοσύνης στην τάξη. Η εμπιστοσύνη μπορεί να αποτελέσει κρίσιμο παράγοντα που θα κάνει τους μαθητές (και τον εκπαιδευτικό) να νιώθουν πιο άνετα όταν συζητούν ευαίσθητα και αμφιλεγόμενα θέματα. Ορισμένοι μαθητές ίσως θεωρούν ότι ορισμένα θέματα είναι κατάλληλα μόνο για συζητήσεις εντός της ομάδας (των μαθητών) και προτιμούν να μη διατυπώνουν την άποψή τους. Η αμοιβαία εμπιστοσύνη μπορεί να αμβλύνει το πρόβλημα αυτό.
- Να διεξαγάγετε τις πιο ευαίσθητες συζητήσεις αφού πρώτα δημιουργηθεί αίσθημα κοινότητας στην τάξη. Τα αμφιλεγόμενα θέματα είναι καλύτερο να συζητούνται σε ανοικτό περιβάλλον όπου οι μαθητές αισθάνονται ασφαλείς και νιώθουν ότι τους δίνουν προσοχή και τους ακούνε.
- Να αρχίσετε με αλληλεπιδράσεις που βασίζονται περισσότερο σε συγκεκριμένο σενάριο και στη συνέχεια να προχωρήσετε σε άλλες που είναι πιο ελεύθερες, ανάλογα με τη ροή και τη δυναμική της τάξης.
- Να αρχίσετε με αλληλεπιδράσεις μεταξύ δύο μόνο προσώπων (εκπαιδευτικός-μαθητής, μαθητής-μαθητής), στη συνέχεια να προχωρήσετε σε αλληλεπιδράσεις σε επίπεδο μικρότερων ομάδων, και μόνο αφού γίνουν αυτά να προχωρήσετε σε αλληλεπιδράσεις που περιλαμβάνουν ολόκληρη την τάξη.
- Να χρησιμοποιήσετε μάθηση που εστιάζει στον μαθητή, παρέχοντας στους μαθητές αυτονομία και ένα αίσθημα οικειοποίησης των γνώσεων που αποκτούν.

Σχέδιο δραστηριοτήτων 1: Εργασία σχετικά με την παραπληροφόρηση

Ακολουθεί μια δραστηριότητα που μπορεί να πραγματοποιηθεί στο πλαίσιο μαθήματος διάρκειας 45 λεπτών.

Έναρξη (περίπου 5 λεπτά)

Ρωτήστε όλους τους μαθητές ατομικά στην αρχή του μαθήματος πώς αισθάνονται σήμερα. Ακούστε προσεκτικά τις απαντήσεις τους. Να αντιδράτε στις απαντήσεις με ουδέτερο τρόπο, λέγοντας απλώς: «Ευχαριστούμε». Οι υπόλοιποι μαθητές πρέπει να ακούνε σιωπηλά. Προσδιορίστε τυχαία τη σειρά με την οποία θα υποβάλλονται ερωτήσεις στους μαθητές.

Εισαγωγή (περίπου 5 λεπτά)

Αναφέρετε μια σκέψη ή μια προσωπική εμπειρία σχετικά με την παραπληροφόρηση, ή έναν σύνδεσμο που οδηγεί σε μια είδηση που συνιστά παραπληροφόρηση. Μετά τη σύντομη εισαγωγή, διατυπώστε μια ερώτηση για την παραπληροφόρηση, όπως «πόσο σοβαρή πιστεύετε ότι είναι η παραπληροφόρηση;» ή «ποιος πιστεύετε ότι είναι ο σκοπός της παραπληροφόρησης;»

Τυπική συζήτηση (περίπου 25 λεπτά)

Μοιράστε μικρά κομμάτια χαρτιού. Δώστε στους μαθητές 90 δευτερόλεπτα για να διατυπώσουν μια σύντομη απάντηση στην ερώτησή σας. Εξηγήστε τους ότι θα διαβάσουν τις απαντήσεις τους μεγαλόφωνα. Κατόπιν επιλέξτε τυχαία ζεύγη μαθητών. Ζητήστε από τον πρώτο μαθητή ενός ζεύγους να υποβάλει την ερώτηση στον δεύτερο μαθητή. Τότε ο δεύτερος μαθητής θα διαβάσει την απάντησή του. Στη συνέχεια οι μαθητές θα αλλάξουν ρόλους. Συνεχίστε να σχηματίζετε ζεύγη ωστόσο ακουστούν οι απαντήσεις όλων των μαθητών. Αν ο αριθμός των μαθητών είναι μονός, συμπεριλάβετε τον εαυτό σας σε ένα ζεύγος. Αν περισσέψει χρόνος, ζητήστε από τους μαθητές να εκφράσουν τις σκέψεις τους.

Ολοκλήρωση (περίπου 8 λεπτά)

Ρωτήστε όλους τους μαθητές ατομικά στο τέλος του μαθήματος αν έμαθαν κάτι στο μάθημα. Χρησιμοποιήστε τις αρχές που ισχύουν για την έναρξη.

Σχέδιο δραστηριοτήτων 2: Μάθηση σχετικά με την πολυδιάστατη ερμηνεία μέσω πολλαπλών πηγών**Σημείωση: η δραστηριότητα αυτή θα διαρκέσει περίπου 3x45 λεπτά**

Μάθημα 1: Εντοπίστε ένα ιστορικό γεγονός που μπορεί να ερμηνευτεί με διαφορετικούς τρόπους, ανάλογα με τις δύο (ή περισσότερες) πλευρές που εμπλέκονται. Για παράδειγμα, θα μπορούσατε να αναφερθείτε σε διάφορους πολέμους ανεξαρτησίας, στον εμφύλιο πόλεμο των ΗΠΑ, στον Α' Παγκόσμιο Πόλεμο, στη σύγκρουση της Βόρειας Ιρλανδίας ή στον πόλεμο των Βαλκανίων κατά τη δεκαετία του 1990.

Παρουσιάστε στους μαθητές δύο χωριστές σύντομες αφηγήσεις (ή, εναλλακτικά, ζητήστε τους να βρουν δύο χωριστές αφηγήσεις στο διαδίκτυο) σχετικά με τη σύγκρουση. Ζητήστε από κάθε ομάδα να βρει στο διαδίκτυο 5-10 πηγές που παρέχουν πληροφορίες σχετικά με τη σύγκρουση, αν είναι δυνατόν από διαφορετικές πλευρές (ίσως χρειαστούν βοήθεια). Ζητήστε τους να παρουσιάσουν εν συντομία τις πηγές αυτές στην τάξη. Κάντε σύγκριση και αντιπαραβολή των πηγών.

Δηλώστε κάτι σαν κι αυτό: «Η κύρια αιτία της σύγκρουσης ήταν η αδυναμία του X να χορηγήσει πλήρη ανθρώπινα δικαιώματα στους ανθρώπους που ζουν στο Y».

Μάθημα 2: Δημιουργούνται δύο ομάδες: η ομάδα εκείνων που συμφωνούν με τη δήλωση και η ομάδα εκείνων που διαφωνούν. Είναι πολύ εύκολος ο διαχωρισμός των ομάδων, οι μισοί εντάσσονται στην ομάδα «Συμφωνών» και οι άλλοι μισοί στην ομάδα «Διαφωνών».

Κάθε μαθητής χρησιμοποιεί τώρα τις 5-10 διαδικτυακές πηγές που έχει εντοπίσει η ομάδα του για να καταρτίσει δύο ισχυρά επιχειρήματα υπέρ ή κατά της δήλωσης. Οι μαθητές συγκεντρώνουν και καταγράφουν τα στοιχεία τους. Αρχικά, κατά το πρώτο ήμισυ του μαθήματος, το κάνουν αυτό ατομικά. Κατόπιν εργάζονται σε μικρότερες υποομάδες που συμερίζονται την ίδια άποψη (περίπου 4-6 άτομα ανά ομάδα) και ανταλλάσσουν τα επιχειρήματά τους. Κάθε υποομάδα δημιουργεί μια ψηφιακή αφίσα με τα πέντε κύρια επιχειρήματά της.

Μάθημα 3: Οι ομάδες τελειοποιούν τις αφίσες τους και τις παρουσιάζουν σε ολόκληρη την τάξη. Όλοι οι μαθητές βαθμολογούν το καθένα από τα διάφορα επιχειρήματα (από το 1 έως το 10) και συζητούν τους λόγους για τους οποίους έδωσαν τη συγκεκριμένη βαθμολογία, ιδίως με βάση τα στοιχεία που βρήκαν στις πηγές. Η βαθμολόγηση μπορεί να γίνει και με τη χρήση διαδικτυακών εργαλείων. Συζητήστε σε νέες μικρές ομάδες και τις δύο πλευρές της ιστορίας και προσπαθήστε να καθορίσετε τον καλύτερο τρόπο για την κατανόηση του αμφιλεγόμενου ζητήματος. Προβληματιστείτε σχετικά με τα εξής: Υπάρχει τρόπος να ενσωματωθούν τα επιχειρήματα και τα αντεπιχειρήματα; Υπάρχει ενδιάμεση λύση; Μπορεί να επιτευχθεί συναίνεση;

Εναλλακτικά, μπορούν να χρησιμοποιηθούν διάφορες μεθοδολογίες για να κληθούν οι μαθητές να συζητήσουν το θέμα, π.χ. (εικονικός) εικαστικός περίπατος, σωματική μέθοδος, παραδοσιακή συζήτηση, συζήτηση στη γυάλα, συζήτηση υπό τη μορφή αντεξέτασης και ακαδημαϊκή συζήτηση.

Σημείωση: η προσέγγιση αυτή απαιτεί σημαντική καθοδήγηση από εσάς, τον διδάσκοντα/εκπαιδευτικό.

Κατά τη διάρκεια των δραστηριοτήτων

Σκεφτείτε τα εξής....

- Να δημιουργείτε και να διατηρείτε μια ανοιχτή, υποστηρικτική ατμόσφαιρα στην τάξη.
- Πώς θα πλαισιώσετε τα ζητήματα. Αυτό μπορεί να πραγματοποιηθεί με διάφορους τρόπους ώστε να καταστούν ενδιαφέροντα για τους μαθητές.
- Να τηρείτε προσωπικό ημερολόγιο σχετικά με τον τρόπο με τον οποίον οι μαθητές αντιδρούν στη διδασκαλία σας όσον αφορά δύσκολα και αμφιλεγόμενα ζητήματα. Μπορούν να κρατούν και οι μαθητές τέτοια ημερολόγια σχετικά με τους προβληματισμούς τους.
- Να παρακολουθείτε τις συναισθηματικές αντιδράσεις στην τάξη, ανακαλύπτοντας ενδεχομένως ευαίσθητες συγκεκριμένων μαθητών. Ορισμένοι μαθητές ίσως έχουν ριζοσπαστικές απόψεις τις οποίες εκφράζουν στην τάξη απροσδόκτα.
- Να παρακολουθείτε τις τάσεις εντός και εκτός των ομάδων. Ενίοτε οι νέοι θεωρούν τη χρήση των ψηφιακών μέσων από τους ενήλικους «ακατάλληλη», και αντιστρόφως, και ίσως το χρησιμοποιήσουν αυτό ως βάση για να διατυπώσουν αρνητικά στερεότυπα για την άλλη ομάδα.
- Να παρακολουθείτε σε ποιον βαθμό οι δραστηριότητές σας θα μπορούσαν να ενισχύσουν περαιτέρω τη δυναμική εντός της ομάδας έναντι της δυναμικής εκτός της ομάδας, ανάμεσα σε εσάς και τους μαθητές, καθώς επίσης ανάμεσα στους ίδιους τους μαθητές.
- Να μιλάτε με επιμέρους μαθητές όσο το δυνατόν περισσότερο, ιδίως όταν διεξάγονται συζητήσεις για αμφιλεγόμενα ζητήματα και όταν οι μαθητές επιδεικνύουν ακατάλληλη συμπεριφορά.
- Να θέτετε το παράδειγμα. Αν νιώθετε άνετα να αφηγηθείτε μερικά προσωπικά παραδείγματα του τρόπου με τον οποίο εσείς ως άτομο (ή ως διδάσκων/εκπαιδευτικός) καλλιεργείτε τον ψηφιακό γραμματισμό σας και/ή έχετε εκτεθεί σε παραπληροφόρηση, αυτό μπορεί να υποκινήσει τους μαθητές να αφηγηθούν τις δικές τους εμπειρίες.
- Να φροντίζετε να υπάρχει ισορροπία μεταξύ της δημιουργίας ανοικτού κλίματος και ασφαλούς περιβάλλοντος στην τάξη. Όταν επικρατεί ανοικτό κλίμα στην τάξη, οι μαθητές μπορούν να εξωτερικεύουν αυτά που έχουν στο μυαλό τους και να εκφράζουν ελεύθερα τις γνώμες τους και τις απόψεις τους. Ωστόσο, ένα άτομο ή μια ομάδα μαθητών μπορεί να προσβληθεί ή να ενοχληθεί από τις παρατηρήσεις άλλων.
- Να παρακολουθείτε τους παράγοντες κινδύνου. Υπάρχει ο κίνδυνος αποξένωσης των μαθητών όταν έρχονται αντιμέτωποι με προκαθορισμένες αντιλήψεις, μύθους και προκαταλήψεις. Οι διαφωνίες μπορούν να αντιμετωπιστούν μέσω διαλόγου, μέσω αποσύνδεσης των απόψεων από το πρόσωπο που τις διακρατεί και μέσω παρουσίασης πολλαπλών απόψεων βασισμένων σε γεγονότα κατά τη συζήτηση.

Μετά τις δραστηριότητες

Σκεφτείτε τα εξής....

- Να συζητάτε με τους μαθητές τι έμαθαν, τι τους άρεσε, ίσως και τι δεν τους άρεσε τόσο.
- Να σχεδιάζετε νέες δραστηριότητες που βασίζονται στις προηγούμενες, φροντίζοντας να συμμετέχουν οι μαθητές ενεργά σε αυτή τη διαδικασία.
- Αν έχετε κρατήσει ημερολόγιο σχετικά με τον τρόπο αντίδρασης των μαθητών στα μαθήματα που αφορούσαν αμφιλεγόμενα ζητήματα, να το συζητήσετε με τον σχολικό ψυχολόγο, τους διδάσκοντες που εκτελούν χρέη καθοδηγητή ή τον υπεύθυνο παιδαγωγικής του σχολείου.
- Να οργανώνετε παρουσιάσεις σε άλλες τάξεις ή άλλα σχολεία (ίσως εικονικές).
- Να διενεργείτε πιο επίσημη εκτίμηση των γνώσεων και των δεξιοτήτων που αποκτούν οι μαθητές και/ή αξιολόγηση των μεθόδων μάθησης και διδασκαλίας που χρησιμοποιούνται (βλ. ενότητα σχετικά με την αξιολόγηση στις κατευθυντήριες γραμμές).

Υπόδειξη 4: Εκδήλωση ενσυναίσθησης

Προκειμένου να προωθείται η δημιουργία ενός ασφαλούς μαθησιακού περιβάλλοντος, είναι χρήσιμο να μη γίνονται αντικείμενο κλεισασμού ή απομόνωσης οι μαθητές που ομολογούν ότι πιστεύουν σε ορισμένα είδη παραπληροφόρησης, π.χ. σε μια επικρατούσα θεωρία συνωμοσίας. Κάτι που βοηθάει σε αυτό είναι η ενσυναίσθηση. Οι μαθητές αναλαμβάνουν έναν κίνδυνο όταν ομολογούν ότι πιστεύουν σε ορισμένα είδη παραπληροφόρησης. Μπορείτε επίσης να επιλέξετε να παραδεχτείτε ορισμένα δικά σας τρωτά σημεία, αν θέλετε.

Κάτι που βοηθάει ενίοτε είναι να ζητάτε από τους μαθητές να μιλούν σε τρίτο πρόσωπο (π.χ. «κάποιο άτομο που γνωρίζω...»), προκειμένου να καταστήσουν τις δηλώσεις τους λιγότερο προσωπικές και τον εαυτό τους λιγότερο ευάλωτο στην κριτική των συμμαθητών τους.

Υπόδειξη 5: Τελική ενημέρωση

Τελική ενημέρωση σε συνεργασία με τους μαθητές σχετικά με τις σκέψεις, τις εμπειρίες και τα συναισθήματά τους. Ρωτήστε τι έμαθαν και πώς θα ήθελαν να αξιοποιήσουν αυτά που μόλις επιτέλεσαν.

6. Ανάπτυξη ικανοτήτων ψηφιακού γραμματισμού στην αίθουσα διδασκαλίας και στο σχολείο: Πώς θα καταστούν οι μαθητές ψηφιακοί πολίτες

Τι είναι η ιδιότητα του ψηφιακού πολίτη και γιατί είναι σημαντική;

Οι ψηφιακοί πολίτες...

- Διαθέτουν τις δεξιότητες, τα χαρακτηριστικά και τις συμπεριφορές που απαιτούνται για να συμμετέχουν με ασφάλεια, αποτελεσματικότητα, κριτικό πνεύμα και υπευθυνότητα στον διαδικτυακό κόσμο.
- Είναι σε θέση να αξιοποιούν τα οφέλη και τις ευκαιρίες του διαδικτυακού κόσμου, καλλιεργώντας παράλληλα αντίσταση στη ζημία.
- Χρησιμοποιούν τις ψηφιακές τεχνολογίες για να υποστηρίξουν την ενεργό τους συμμετοχή ως πολίτες και την κοινωνική τους ένταξη, τη συνεργασία με τους άλλους και τη δημιουργικότητά τους για την επίτευξη προσωπικών, κοινωνικών ή εμπορικών στόχων.
- Έχουν επίγνωση των βασικών αξιών που αφορούν τα ανθρώπινα δικαιώματα και του τρόπου με τον οποίο οι αξίες αυτές είναι παρόμοιες εντός και εκτός του διαδικτύου (ελευθερία γνώμης και έκφρασης, δικαίωμα στην ιδιωτική ζωή, συμμετοχή, αξιοπρέπεια κ.λπ.).

Η ιδιότητα του ψηφιακού πολίτη είναι ένα σύνολο δεξιοτήτων που διδάσκονται. Στην ψηφιακή κοινωνία, όπως στην «μη δικτυακή» κοινωνία, υπάρχουν ορισμένες βασικές έννοιες, εργαλεία και ικανότητες που οι μαθητές σας πρέπει να γνωρίζουν για να προωθήσουν τη μάθησή τους. Οι μαθητές πρέπει επίσης να αποκτήσουν πρόσβαση στα εργαλεία που θα χρειαστούν για να αναπτύξουν τις ικανότητές τους στον ψηφιακό γραμματισμό. Εσείς διαδραματίζετε σημαντικό ρόλο στη διαδικασία αυτή.

Το να διαθέτει κανείς ψηφιακό γραμματισμό σημαίνει να γνωρίζει πώς να χρησιμοποιεί τις ψηφιακές τεχνολογίες με σκοπό *την πρόσβαση, τη διαχείριση, την κατανόηση, την ενσωμάτωση, την επικοινωνία, την αξιολόγηση, τη δημιουργία και τη διάδοση* πληροφοριών με ασφαλείς και κατάλληλους τρόπους. Επίσης, ο ψηφιακός γραμματισμός μπορεί να βοηθήσει τους μαθητές να συμμετέχουν ενεργά, να μαθαίνουν, να αναπτύσσουν ικανοποιητικές σταδιοδρομίες και να αλληλεπιδρούν κοινωνικά στη σημερινή κοινωνία. Ως εκ τούτου, ο ψηφιακός γραμματισμός αποτελεί προϋπόθεση για την ανάπτυξη ενεργού και ισχυρής ψηφιακής ιδιότητας του πολίτη.

Όπως ίσως έχετε παρατηρήσει, οι μαθητές διαθέτουν ήδη ψηφιακό γραμματισμό σε διαφορετικό βαθμό ο καθένας. Για παράδειγμα, ορισμένοι μπορεί να δυσκολεύονται να διαβάσουν και να γράψουν, αλλά είναι εξαιρετικά ικανοί στην κατανάλωση και παραγωγή ψηφιακού περιεχομένου, όπως η αποστολή φωνητικών σημειωμάτων ή η λήψη φωτογραφιών. Άλλοι μπορεί να δυσκολεύονται όσον αφορά την πρόσβαση ή τη χρήση των τεχνολογιών, οπότε τους είναι λιγότερο εύκολη η επαφή και η επικοινωνία κατά τη διδασκαλία εξ αποστάσεως.

Υπόδειξη 6: Παιχνιδοποίηση και παιχνιδοκεντρική μάθηση

Η παιχνιδοποίηση και η παιχνιδοκεντρική μάθηση μπορούν να βελτιώσουν τα εκπαιδευτικά αποτελέσματα αν σχεδιαστούν σωστά.

Ακολουθούν μερικά από τα οφέλη:

1. Τείνουν να προσφέρουν μάθηση που αντιστοιχεί στον ψηφιακό τρόπο ζωής της σημερινής νεολαίας
2. Μπορούν να παράσχουν πρόσθετα κίνητρα και να καταστήσουν τη διδασκαλία και τη μάθηση διασκεδαστικές, δημιουργικές και εμπνευσμένες.
3. Η παιχνιδοποίηση και η παιχνιδοκεντρική μάθηση τείνουν να είναι ευέλικτες, να μπορούν να μεταφερθούν σε οποιοδήποτε πλαίσιο και να μπορούν να προσαρμοστούν αρκετά εύκολα σε οποιοδήποτε σχολικό μάθημα. Μπορούν επίσης να χρησιμοποιηθούν για σύνθετα ζητήματα των οποίων η κατανόηση είναι ευκολότερη μέσω ενός παιχνιδιού.

Σκεφτείτε τα εξής...

- Να καλέσετε τους μαθητές σας να εξηγήσουν πώς η τεχνολογία και τα μέσα κοινωνικής δικτύωσης μπορούν να δημιουργήσουν θετικές αλλαγές και θετικούς χώρους στην κοινότητα και την κοινωνία στην οποία ζουν.
- Να συζητήσετε με τους μαθητές σας για τις δεξιότητες που θα χρειαστούν κατά την είσοδό τους στη μελλοντική αγορά εργασίας. Αυτό μπορεί να περιλαμβάνει ένα σύνολο ψηφιακών δεξιοτήτων (όπως η κατανόηση των ψηφιακών οικονομιών, η κωδικοποίηση, η κατανόηση των αλγορίθμων, η υπολογιστική σκέψη και άλλες ψηφιακές δεξιότητες) και μη τεχνικές δεξιότητες (π.χ. διαπροσωπικές) σε έναν κόσμο όπου η αλληλεπίδραση μεταξύ ανθρώπων είναι πολύτιμη.
- Να ζητήσετε από τους μαθητές να βρουν ακριβείς πληροφορίες στο διαδίκτυο σχετικά με ζητήματα που αφορούν την ιδιότητα του πολίτη (π.χ. δημοκρατία, τοπικές εκλογές, ανθρώπινα δικαιώματα και κλιματική αλλαγή) και τους κατάλληλους χώρους που υπάρχουν για διαδικτυακή συμμετοχή.

- Αν το επιτρέπει η ατμόσφαιρα στην αίθουσα διδασκαλίας (ιδίως αν οι μαθητές συμμετέχουν σε συζητήσεις πολιτικών ζητημάτων), να ρωτήσετε τους μαθητές σας αν πιστεύουν ότι η πολιτική παραπληροφόρηση θα μπορούσε να διαδοθεί στα μέσα επικοινωνίας και τι αντίκτυπο μπορεί να έχει αυτή η παραπληροφόρηση. Μπορεί να επηρεάσει τα αποτελέσματα των δημοκρατικών εκλογών; Με ποιους τρόπους; Μπορούν οι μαθητές να αναφέρουν παραδείγματα;
- Να παράσχετε στους μαθητές συνδέσμους που οδηγούν σε αξιόπιστες πηγές πληροφόρησης, για παράδειγμα σχετικά με κοινωνικά ζητήματα και ζητήματα που σχετίζονται με την ιδιότητα του πολίτη. Ακόμη καλύτερα, μπορούν να κάνουν έρευνα για το ζήτημα αυτό και να υποβάλουν τα σχόλιά τους.
- Να δίνετε προσοχή στην ψηφιακή ευημερία, δηλαδή στον τρόπο με τον οποίο τα ψηφιακά εργαλεία επηρεάζουν θετικά ή αρνητικά την υγεία (ψυχική ή σωματική) των μαθητών σας, καθώς και τις σχέσεις τους με τους συνομηλίκους τους και την οικογένειά τους.

Ξεκινήστε τη διδασκαλία του ψηφιακού γραμματισμού

Η διδασκαλία και η εκμάθηση του ψηφιακού γραμματισμού είναι σημαντικές για τη σύγχρονη κοινωνία. Ωστόσο, μερικοί ίσως διστάζετε να κάνετε βήματα για να στρέψετε τους μαθητές σας προς την ανάπτυξη ικανοτήτων ψηφιακού γραμματισμού, επειδή δεν αισθάνεστε άνετα με τη διδασκαλία ενός θέματος για το οποίο ενδέχεται να μη γνωρίζετε πολλά πράγματα, ή επειδή οι μαθητές σας ίσως είναι ήδη αρκετά εξοικειωμένοι με την τεχνολογία. Θα πρέπει να θυμάστε ότι δεν χρειάζεστε εξειδικευμένες τεχνικές γνώσεις για να διδάξετε τον ψηφιακό γραμματισμό, εφόσον ο ψηφιακός γραμματισμός περιλαμβάνει πολύ περισσότερα πράγματα από το να γνωρίζει κανείς πώς να χρησιμοποιεί μια συσκευή.

Πλαίσιο 3: Εξοικειωμένοι με την τεχνολογία ή όχι;

Μην υποθέτετε ότι όλοι οι μαθητές είναι εξοικειωμένοι με την τεχνολογία. Δεν γνωρίζουν όλοι οι νέοι πολύ καλά την τεχνολογία ούτε διαθέτουν όλοι άνεση στη χρήση ψηφιακών τεχνολογιών. Παρότι ορισμένοι διαθέτουν καλά ανεπτυγμένες ψηφιακές δεξιότητες και ικανότητες, άλλοι έχουν χαμηλές ψηφιακές δεξιότητες και δυσκολεύονται να εκτελέσουν ακόμη και βασικές ψηφιακές εργασίες. Ακόμη και για τους νέους, ο ψηφιακός κόσμος είναι συχνά δυσνόητος. Ίσως επισκέπτονται θαλάμους αντήχησης (echo chambers), αλλά σπανίως γνωρίζουν πώς «κολλάνε» εκεί. Μπορεί να χρησιμοποιούν τις τεχνολογίες στην καθημερινή τους ζωή, αλλά δεν κατανοούν πώς λειτουργούν οι τεχνολογίες αυτές ή γιατί οι αλγόριθμοι προβάλλουν συγκεκριμένο περιεχόμενο. Οι μαθητές δεν χρειάζονται πάντα τεχνική υποστήριξη και ίσως φαίνεται να την απορρίπτουν, αλλά συχνά χρειάζονται κάποιον που μπορεί να τους βοηθήσει να διαχειριστούν την αφθονία των πληροφοριών που συναντούν σε τακτική βάση, καθώς επίσης να τους βοηθήσει να διακρίνουν τις ψευδείς πληροφορίες από την πραγματική γνώση και τους ισχυρισμούς περί αλήθειας από τα αποδεικτικά στοιχεία.

Σκεφτείτε τα εξής...

- Να αποδέχεστε το γεγονός ότι ως διδάσκων ή εκπαιδευτικός δεν γνωρίζετε, και δεν είναι δυνατόν να γνωρίζετε, τα πάντα. Ωστόσο, ως διδάσκων ή εκπαιδευτικός, είστε σε θέση να προσφέρετε το αναγκαίο πλαίσιο, άμεση κριτική σκέψη και υποστήριξη.
- Να συμπεριλαμβάνετε ψηφιακά θέματα που είναι πραγματικά σημαντικά για τους μαθητές σας. Να δίνετε στους μαθητές τη δυνατότητα να εκφράζονται και να μιλάνε για τα ενδιαφέροντά τους, να συμμετέχουν στην κατάρτιση του σχεδίου των μαθημάτων, χρησιμοποιώντας τις συσκευές και τους ψηφιακούς χώρους με τους οποίους είναι περισσότερο εξοικειωμένοι.
- Να συζητάτε για τη διαδικτυακή συμπεριφορά με τους μαθητές σας και πώς μπορούν να καταστούν υπεύθυνοι πολίτες και θετικοί παράγοντες για την κοινωνία εντός και εκτός των αιθουσών διδασκαλίας τους.

Υπόδειξη 7: Αντλώντας θέματα από τα σχόλια των μαθητών

Να αντλείτε θέματα σχετικά με τον ψηφιακό γραμματισμό από τα σχόλια και τις εμπειρίες των μαθητών. Τα παιδιά και οι νέοι αντιμετωπίζουν καθημερινά προκλήσεις στο διαδίκτυο (ένα κακόβουλο μήνυμα, μια δύσκολη απόφαση που αφορά την ιδιωτική ζωή, ένα ζήτημα πρόσβασης, η ρητορική μίσους κ.λπ.). Να αφήνετε τις ανησυχίες και τις καθημερινές εμπειρίες των μαθητών να σας καθοδηγούν όσον αφορά τα θέματα των μαθημάτων και να καθιστούν τα θέματα αυτά συναφή και πρακτικά, χωρίς να δημιουργείτε αμηχανία στους μαθητές ή να τους επικρίνετε. Αυτό μπορεί να δημιουργήσει (αν αντιμετωπιστεί σωστά) ένα κλίμα γνησιότητας και εμπιστοσύνης στην τάξη.

Μαθησιακοί στόχοι για τον ψηφιακό γραμματισμό

Ακολουθούν ορισμένοι ειδικοί μαθησιακοί στόχοι για τον ψηφιακό γραμματισμό, οι οποίοι αφορούν την πρωτοβάθμια και τη δευτεροβάθμια εκπαίδευση. Η επισκόπηση αυτή μπορεί να σας βοηθήσει στη διδασκαλία

σας. Οι στόχοι βασίζονται σε θεσμοθετημένα πλαίσια όπως το ευρωπαϊκό πλαίσιο ψηφιακών ικανοτήτων (DigComp 2.2⁴) και το πρόγραμμα Finnish New Literacies learning outcomes⁵ (Νέα φινλανδικά μαθησιακά αποτελέσματα γραμματισμού):

Στο δημοτικό σχολείο, ο μαθητής...

- Μπορεί να αναζητά ανεξάρτητα πληροφορίες για θέματα και φαινόμενα που τον ενδιαφέρουν.
- Μπορεί, με καθοδήγηση, να αξιολογεί την αξιοπιστία και τη χρησιμότητα των πληροφοριών.
- Γνωρίζει ότι τα διαδικτυακά περιβάλλοντα περιέχουν κάθε είδους πληροφορίες και περιεχόμενο, μεταξύ άλλων εσφαλμένη πληροφόρηση και παραπληροφόρηση.
- Κατανοεί τη διαφορά μεταξύ παραπληροφόρησης, εσφαλμένης πληροφόρησης και κακόβουλης πληροφόρησης.
- Γνωρίζει τις βασικές αρχές που αφορούν την προστασία της ιδιωτικής ζωής.
- Γνωρίζει τι είδους μέθοδοι προστασίας της ιδιωτικής ζωής υπάρχουν στα περιβάλλοντα των μέσων επικοινωνίας.
- Προβληματίζεται όσον αφορά το περιεχόμενο των μέσων επικοινωνίας που καταναλώνει και τις υπηρεσίες που χρησιμοποιεί από την άποψη των δικαιωμάτων πνευματικής ιδιοκτησίας.

- Μπορεί να αναζητά στα μέσα επικοινωνίας περιεχόμενο το οποίο μπορεί να χρησιμοποιηθεί ελεύθερα και με άδεια.
- Μπορεί να περιγράψει τις συνθήκες που έχει όσον αφορά τη χρήση των μέσων επικοινωνίας και να προβληματιστεί όσον αφορά τη σημασία που έχουν τα μέσα επικοινωνίας στη ζωή του.
- Μπορεί να χρησιμοποιεί ψηφιακά εργαλεία με κατάλληλο και ασφαλή τρόπο για τη δημιουργία αποτελεσμάτων που απευθύνονται σε συγκεκριμένο κοινό.
- Γνωρίζει πώς να δημιουργεί και να κοινοποιεί περιεχόμενο στα μέσα επικοινωνίας.
- Μπορεί να χρησιμοποιεί ψηφιακά εργαλεία με κατάλληλο και ασφαλή τρόπο για τη δημιουργία αποτελεσμάτων που απευθύνονται σε συγκεκριμένο κοινό.
- Γνωρίζει πώς να συμμετέχει σε διαδικτυακές δραστηριότητες με σεβασμό και πώς να αποκτά πρόσβαση σε ακριβείς πληροφορίες.

Στο γυμνάσιο ή στο λύκειο, ο μαθητής...

- Γνωρίζει ότι το ψηφιακό περιεχόμενο, τα ψηφιακά αγαθά και οι ψηφιακές υπηρεσίες ενδέχεται να προστατεύονται από δικαιώματα πνευματικής ιδιοκτησίας.
- Μπορεί να αξιολογεί με κριτικό πνεύμα την αξιοπιστία και την εγκυρότητα της πηγής των πληροφοριών και του ψηφιακού περιεχομένου.
- Μπορεί να αξιολογεί, με καθοδήγηση, διάφορα είδη περιεχομένου των μέσων επικοινωνίας ως πηγές πληροφοριών και μπορεί να προβληματίζεται σχετικά με τη χρησιμότητα και την αξιοπιστία τους.
- Κατανοεί τη φύση των μέσων κοινωνικής δικτύωσης ως πηγής πληροφοριών και τους λόγους για τους οποίους είναι σημαντικό να αξιολογούμε με κριτικό πνεύμα τις πληροφορίες που διαδίδονται στα κοινωνικά δίκτυα.
- Έχει επίγνωση του γεγονότος ότι οι μηχανές αναζήτησης, τα μέσα κοινωνικής δικτύωσης και οι πλατφόρμες περιεχομένου χρησιμοποιούν συχνά αλγορίθμους τεχνητής νοημοσύνης για τη

- δημιουργία αποκρίσεων και την προβολή περιεχομένου που είναι προσαρμοσμένο στις προτιμήσεις του συγκεκριμένου χρήστη ή ορίζεται από αυτές.
- Μπορεί να αναλύει τα δικά του πρότυπα κατανάλωσης των μέσων επικοινωνίας.
- Μπορεί να βρίσκει, να επεξεργάζεται και να παρουσιάζει πληροφορίες βασισμένες σε έρευνα, χρησιμοποιώντας κατάλληλες μεθόδους και εργαλεία.
- Γνωρίζει ότι πολλές εφαρμογές στο διαδίκτυο και στα κινητά τηλέφωνα συλλέγουν και επεξεργάζονται δεδομένα (π.χ. δεδομένα προσωπικού χαρακτήρα, δεδομένα συμπεριφοράς και δεδομένα πλαισίου) στα οποία ο χρήστης αποκτά πρόσβαση ή τα οποία ανακτά. Αυτό πραγματοποιείται, για παράδειγμα, για την παρακολούθηση των δραστηριοτήτων των ατόμων εντός (π.χ. κλικ στα μέσα κοινωνικής δικτύωσης, αναζητήσεις στο Google) και εκτός διαδικτύου (π.χ. καθημερινά βήματα, διαδρομές με λεωφορείο στις δημόσιες συγκοινωνίες).

⁴ <https://publications.jrc.ec.europa.eu/repository/handle/JRC128415>

⁵ <https://okm.fi/en/new-literacies-programme>

- Μπορεί να χρησιμοποιεί ψηφιακά εργαλεία για την επαλήθευση της γνησιότητας διαδικτυακών φωτογραφιών και βίντεο.

- Γνωρίζει ποιες στρατηγικές μπορεί να χρησιμοποιήσει για τον έλεγχο, τη διαχείριση ή τη διαγραφή δεδομένων τα οποία συλλέγονται ή κοινοποιούνται από διαδικτυακά συστήματα.

- Γνωρίζει ότι τα συστήματα τεχνητής νοημοσύνης μπορούν να χρησιμοποιηθούν για την αυτόματη δημιουργία ψηφιακού περιεχομένου (π.χ. κείμενα, ειδήσεις, δοκίμια, τιτλίσματα (tweets), μουσική, εικόνες) χρησιμοποιώντας ως πηγή υφιστάμενο ψηφιακό περιεχόμενο. Το περιεχόμενο αυτό ίσως είναι δύσκολο να διαχωριστεί από το ανθρωποποίητο περιεχόμενο.

- Γνωρίζει για την προκατάληψη επιβεβαίωσης (confirmation bias) και προσεγγίζει ακόμη και τη δική του συλλογιστική με κριτικό πνεύμα.

- Κατανοεί τη σημασία που έχουν τα μη λεκτικά μηνύματα (π.χ. smiley faces, emojis) που χρησιμοποιούνται σε ψηφιακά περιβάλλοντα (π.χ. μέσα κοινωνικής δικτύωσης, συστήματα ανταλλαγής άμεσων μηνυμάτων) και γνωρίζει ότι η χρήση τους μπορεί να διαφέρει πολιτισμικά από τη μια χώρα ή κοινότητα στην άλλη.

Σχέδιο δραστηριοτήτων 3: Εργασία όσον αφορά τη Διακήρυξη σχετικά με τα ψηφιακά δικαιώματα και τις ψηφιακές αρχές

Ως θεμελιώδες στοιχείο της υπόστασης του ψηφιακού πολίτη, είναι σημαντικό να γνωρίζει κανείς και να ασκεί τα ψηφιακά του δικαιώματα. Τον Ιανουάριο του 2022, η Ευρωπαϊκή Επιτροπή πρότεινε τη «*Διακήρυξη σχετικά με τα ψηφιακά δικαιώματα και τις ψηφιακές αρχές*». Μεταξύ άλλων δικαιωμάτων που προτάθηκαν, η δήλωση ορίζει ότι:

- Τα παιδιά και οι νέοι θα πρέπει να έχουν τη δυνατότητα να κάνουν ασφαλείς και τεκμηριωμένες επιλογές και να εκφράζουν τη δημιουργικότητά τους στο διαδικτυακό περιβάλλον.
- Τα παιδιά έχουν το δικαίωμα να προστατεύονται από κάθε έγκλημα που διαπράττεται ή διευκολύνεται μέσω των ψηφιακών τεχνολογιών.
- Κάθε άνθρωπος έχει δικαίωμα στην προστασία των προσωπικών του δεδομένων στο διαδίκτυο. Το δικαίωμα αυτό περιλαμβάνει τον έλεγχο του τρόπου με τον οποίο χρησιμοποιούνται τα δεδομένα και της κοινοποίησής τους σε τρίτους.
- Κάθε άνθρωπος θα πρέπει να έχει πρόσβαση σε ψηφιακές τεχνολογίες, προϊόντα και υπηρεσίες που είναι, εκ σχεδιασμού, ασφαλή, προστατευμένα και σέβονται την ιδιωτική ζωή.
- Κάθε άνθρωπος έχει δικαίωμα στην ελευθερία της έκφρασης στο διαδικτυακό περιβάλλον, χωρίς φόβο λογοκρισίας ή εκφοβισμού.

Ζητήστε από τους μαθητές σας να παρουσιάσουν πρώτα τα δικά τους δικαιώματα και τι είναι σημαντικό γι' αυτούς, και στη συνέχεια συγκρίνετε τις ιδέες τους με τα ψηφιακά δικαιώματα που προτείνονται σε ευρωπαϊκό επίπεδο.

Σχέδιο δραστηριοτήτων 4: Εντοπισμός ψηφιακών αποτυπωμάτων

Κάντε έρευνα μαζί με τους μαθητές σας σχετικά με τα ψηφιακά αποτυπώματα (βλ. ορισμό στην ενότητα 4) και συζητήστε σε ποιον βαθμό τα αποτυπώματά σας δημιουργούνται με ενεργητικό ή παθητικό τρόπο. Προσπαθήστε να μάθετε σε ποιον βαθμό τα δεδομένα σας μεταδίδονται σε τρίτους εντός ή εκτός του εκπαιδευτικού πεδίου. Συζητήστε από κοινού με την τάξη σας για τα οφέλη (π.χ. βελτιστοποίηση, εξατομίκευση) και τα μειονεκτήματα (παραβίαση της ιδιωτικής ζωής;) που μπορεί να έχει αυτό, καθώς και για τον καλύτερο δυνατό τρόπο διαχείρισης της παρουσίας τους στο διαδίκτυο.

7. Παραπληροφόρηση: Περί τίνος πρόκειται;

Παραπληροφόρηση

επαληθεύσιμα ψευδής ή παραπλανητική πληροφορία που δημιουργείται, παρουσιάζεται και διαδίδεται για οικονομικό όφελος ή για την εσκεμμένη εξαπάτηση του κοινού. Μπορεί να είναι προκαλέσει δημόσια ζημία.

Εσφαλμένη πληροφορία

επαληθεύσιμα ψευδής πληροφορία που διαδίδεται χωρίς πρόθεση παραπλάνησης, την οποία συχνά ο χρήστης κοινοποιεί επειδή πιστεύει ότι είναι αληθής.

Κακόβουλη πληροφορία

πληροφορίες που είναι αντικειμενικά ορθές αλλά χρησιμοποιούνται με επιζήμιο τρόπο.

Οι παρούσες κατευθυντήριες γραμμές εστιάζουν κυρίως στην παραπληροφόρηση. Όπως αναφέρεται στην ενότητα 4, η παραπληροφόρηση δημιουργείται, παρουσιάζεται και διαδίδεται για οικονομικό όφελος ή για εσκεμμένη εξαπάτηση.

Για να αποσαφηνιστεί περαιτέρω η έννοια της παραπληροφόρησης, ίσως είναι χρήσιμο να εξετάσουμε ορισμένα παραδείγματα. Ακολουθούν παραδείγματα που δίνουν μια ιδέα για τα είδη παραπληροφόρησης με τα οποία έρχονται αντιμέτωποι οι μαθητές εντός και εκτός της αίθουσας διδασκαλίας. Στο καθένα από αυτά τα σενάρια⁶ υπάρχει πρόθεση εξαπάτησης και χειραγώγησης των απόψεων, των συναισθημάτων και των ενεργειών των πολιτών.

1. Σε μια εσκεμμένη απόπειρα επίθεσης κατά των κυβερνήσεων και των προγραμμάτων τους στον τομέα της υγείας, έχουν διαδοθεί ψευδείς πληροφορίες σε διάφορα ιστολόγια σύμφωνα με τις οποίες τα εμβόλια κατά της νόσου COVID-19 δεν αποσκοπούν στην προστασία μας από τη νόσο του κορονοϊού, αλλά αποτελούν μια μορφή μαζικού ελέγχου του πληθυσμού. Έχει υποστηριχθεί, χωρίς αποδείξεις, ότι τα εμβόλια αποτελούν εργαλείο που χρησιμοποιούν οι κυβερνήσεις για να αντιμετωπίσουν την κλιματική αλλαγή μέσω μείωσης του πληθυσμού και ότι τα εμβόλια αυτά έχουν σχεδιαστεί για να προκαλούν στειρότητα.
2. Σε μια προσπάθεια να δυσφημιστεί η κοινότητα ΛΟΑΤΚΙ, πολλοί χρήστες μέσων κοινωνικής δικτύωσης διέδωσαν πληροφορίες τον Μάιο του 2022 ότι ένας ένοπλος που επιτέθηκε πυροβολώντας σε σχολείο του Τέξας ήταν διεμφυλικός. Οι ανακριβείς ισχυρισμοί ενισχύθηκαν επίσης από διάφορους Αμερικανούς πολιτικούς και διαμορφωτές πολιτικής γνώμης, ορισμένοι εκ των οποίων υποστήριξαν επίσης ότι υπάρχει ευρύτερη σύνδεση μεταξύ διεμφυλικότητας και βίας.
3. Σε μια είδηση που διαδόθηκε τον Φεβρουάριο του 2017 από γνωστό Γάλλο πολιτικό, διατυπώθηκε ο ισχυρισμός ότι η εκστρατεία του προέδρου Emmanuel Macron υποστηρίχθηκε οικονομικά από τη Σαουδική Αραβία. Κλωνοποιήθηκε ο ιστότοπος μεγάλης εφημερίδας προκειμένου να καταστεί αληθοφανές το ρεπορτάζ και έτσι δημοσιεύθηκε μια ψευδής είδηση.
4. Τον Μάρτιο του 2022 εμφανίστηκε βίντεο με τον πρόεδρο της Ουκρανίας Volodymyr Zelensky, ο οποίος παρουσιάζονταν πίσω από

ένα βήμα και καλούσε τους Ουκρανούς να καταθέσουν τα όπλα και να παραδοθούν. Παρότι αυτό το λεγόμενο «deepfake» δεν ήταν ιδιαίτερα άρτιο από τεχνική άποψη, φαινόταν πραγματικό στο ανεκπαίδευτο μάτι.

5. Τον Φεβρουάριο του 2022, ένα ψευδές τίτλιγμα (tweet) από κάποιον λογαριασμό που προσποιούνταν ότι ήταν ο λογαριασμός του CNN ανακοίνωσε ψευδώς ότι «σκοτώθηκε ο πρώτος Αμερικανός στην κρίση της Ουκρανίας». Παρότι μπορούσε να επαληθευτεί ότι η πληροφορία αυτή ήταν ψευδής, οδήγησε σε επιθέσεις στα μέσα κοινωνικής δικτύωσης κατά του CNN ως αξιόπιστης πηγής πληροφορίας.

Αντιμετώπιση της παραπληροφόρησης

Καθώς οι μαθητές αναπτύσσουν τις κοινωνικές τους ταυτότητες και διαμορφώνουν τις κοσμοθεωρίες τους, έρχονται σε επαφή με πληθώρα πληροφοριών, ορισμένες εκ των οποίων είναι χρήσιμες και διαφωτιστικές, ενώ άλλες είναι ψευδείς και παραπλανητικές και αποσκοπούν στη χειραγώγησή τους. Κατά τον 21ο αιώνα, οι περισσότερες πληροφορίες είναι διαδικτυακές ή μεταδίδονται στα μέσα κοινωνικής δικτύωσης.

Στον σημερινό κόσμο, η παραπληροφόρηση μπορεί να διαδοθεί σε πολύ μεγαλύτερη απόσταση, με πολύ μεγαλύτερη ταχύτητα, καθώς επίσης σε πολύ μεγαλύτερο βάθος και εύρος από ό,τι οι γνήσιες πληροφορίες. Τα πλέον αποτελεσματικά άτομα στη μετάδοση πληροφοριών στον ψηφιακό μας κόσμο δεν είναι κατ' ανάγκην εκπαιδευμένοι επαγγελματίες, όπως οι δημοσιογράφοι, αλλά συχνά είναι οι πρώτοι, οι ταχύτεροι και εκείνοι που έχουν την ευρύτερη παρουσία στο διαδίκτυο, οι οποίοι χρησιμοποιούν εξατομικευμένα μηνύματα για να επικοινωνήσουν με το κοινό τους. Η παραπληροφόρηση μπορεί δυναμικά να αποβεί επιζήμια για άτομα, για ομάδες και για την κοινωνία. Μπορεί επίσης να εμφανιστεί με πολλές μορφές (για μερικά παραδείγματα βλ. **πλαίσιο 4** κατωτέρω). Ωστόσο, βασικό χαρακτηριστικό όλων των μορφών παραπληροφόρησης είναι ότι φανταστικά περιστατικά, ψευδείς πληροφορίες και γνώμες προωθούνται ως γεγονότα και ως «η αλήθεια».

⁶ Τα σενάρια αυτά προέρχονται από διάφορους ιστότοπους που ασχολούνται με τη μεροληψία στα μέσα επικοινωνίας. Η Ευρωπαϊκή Επιτροπή δεν λαμβάνει επίσημη θέση σχετικά με την εγκυρότητα αυτών των παραδειγμάτων.

Σχέδιο δραστηριοτήτων 5: Διάκριση μεταξύ γεγονότος και γνώμης

Παίξτε το παιχνίδι «γεγονός ή γνώμη» με τους μαθητές σας. Αυτός είναι ένας πολύ εύκολος τρόπος, με τη μορφή παιχνιδιού, για να κατανοήσουν τη διαφορά ανάμεσα στα γεγονότα και τις γνώμες και είναι κατάλληλος για μαθητές τόσο της πρωτοβάθμιας όσο και της δευτεροβάθμιας εκπαίδευσης. Παρουσιάστε στους μαθητές 10 προεπιλεγμένες δηλώσεις που είναι είτε γεγονότα είτε γνώμες (για παράδειγμα: η δήλωση «η θερμοκρασία είναι μηδέν βαθμοί έξω» έναντι της δήλωσης «κάνει πολύ κρύο έξω»). Τέτοιες δηλώσεις μπορείτε να βρείτε εύκολα στο διαδίκτυο (να τις έχετε έτοιμες για μελλοντική χρήση). Οι μαθητές πρέπει να διακρίνουν τις δηλώσεις που είναι γεγονότα από εκείνες που είναι γνώμες. Οι μαθητές θα πρέπει επίσης να στηρίξουν την άποψή τους με επιχειρήματα. Μπορείτε να επεκτείνετε τη δραστηριότητα αυτή ρωτώντας τους μαθητές πώς καθορίζουν τι είναι γεγονός και τι είναι γνώμη;

Μπορείτε να χρησιμοποιήσετε παρόμοια άσκηση όσον αφορά τη διάκριση μεταξύ επιστήμης και ψευδοεπιστήμης. Αυτή η άσκηση θα ήταν καταλληλότερη για μαθητές λίγο μεγαλύτερης ηλικίας.

Υπόδειξη 8: Επαλήθευση των πηγών

Πόσο συχνά επαληθεύουν οι μαθητές την πηγή όταν διαβάζουν ειδησεογραφικά άρθρα; Ελέγχουν ποτέ αν τα γεγονότα που παρουσιάζονται είναι πράγματι ακριβή; Αν ναι, πώς το κάνουν αυτό;

Συζητήστε με τους μαθητές σας ποια είναι η διαφορά μεταξύ επαγγελματικής δημοσιογραφίας και δημοσιογραφίας των πολιτών.

Εναλλακτικά σχέδια δραστηριοτήτων που ενδεχομένως μπορείτε να χρησιμοποιήσετε:

- Ζητήστε από τους μαθητές, σε μικρές ομάδες, να επισκεφθούν διάφορα διαδικτυακά μέσα ενημέρωσης και να διαβάσουν για ένα κοινωνικό ζήτημα (π.χ. για την κλιματική αλλαγή). Ζητήστε τους να διαβάσουν ένα ή περισσότερα προεπιλεγμένα άρθρα και να διακρίνουν ποιες είναι οι γνώμες και ποια είναι τα γεγονότα σε αυτά τα άρθρα. Επιλέγουν με συνέπεια τα γεγονότα σε όλα τα άρθρα; Πώς τα πάνε με τις γνώμες;
- Ζητήστε από τους μαθητές να γράψουν μια έκθεση (με επιχειρήματα) σχετικά με ένα κοινωνικό ζήτημα που τους ενδιαφέρει και αναθέστε τους να συμπεριλάβουν σε αυτό και γεγονότα και γνώμες.
- Οργανώστε μια ομαδική αναζήτηση ιδεών με τους μαθητές σας. Ζητήστε τους να απαριθμήσουν όλα τα χαρακτηριστικά που τους έρχονται στον νου όταν βλέπουν τον όρο «γεγονός» και εκείνα που τους έρχονται στον νου όταν ακούνε τον όρο «γνώμη». Ποιες ομοιότητες και ποιες διαφορές εντοπίζουν;

Προειδοποιητική σημείωση: Τα (νεαρά) άτομα πρέπει να είναι προσεκτικά για να εντοπίζουν τα κάτωθι είδη παραπλανητικού περιεχομένου!

Ψευδής απόδοση: Εικόνες, βίντεο ή παραθέσεις που είναι αυθεντικά λαμβάνονται από άλλες εκδηλώσεις

Κατασκευασμένο περιεχόμενο: Περιεχόμενο που έχει κατασκευαστεί, ενίοτε σε συνδυασμό με πραγματικό περιεχόμενο

Ψευδείς πηγές: Για παράδειγμα, ιστοτόποι, ιστολόγια ή λογαριασμοί στο Twitter που προσποιούνται ότι ανήκουν σε γνωστή οντότητα ή γνωστό πρόσωπο ή σε κάποιον φίλο (από το σχολείο)

Ψευδής σύνδεση: Το περιεχόμενο δεν αντιστοιχεί στον τίτλο ή στις λεζάντες

Ψευδές συγκείμενο: Οι αναφερόμενες πληροφορίες είναι κατά βάση ακριβείς αλλά έχουν τοποθετηθεί σε ανακριβές συγκείμενο

Τροποποιημένο περιεχόμενο: Περιεχόμενο, όπως στατιστικά στοιχεία, γραφήματα, φωτογραφίες και βίντεο, που έχει τροποποιηθεί ή μεταβληθεί. Σε αυτά περιλαμβάνονται τα προϊόντα φθηνοπαραποίησης (cheapfake) και βυθοπαραποίησης (deepfake)

Κακόβουλη πληροφόρηση που χρησιμοποιείται ως όπλο: Γεγονότα που παρουσιάζονται με υπερβολικό τρόπο ή διογκώνονται

Συμπεράσματα που βασίζονται σε φήμες: Συγκεκριμένα συμπεράσματα βάσει πληροφοριών που παρουσιάζονται ως «φήμες»

Πλαίσιο 4 Ορισμένες ειδικές μορφές παραπληροφόρησης — ευκαιρίες για διδάσκοντες και εκπαιδευτικούς σε συγκεκριμένα σχολικά μαθήματα

Τα προϊόντα φθνηνοπαραποίησης (chearfake) παράγονται ολοένα και περισσότερο από τους ίδιους τους νέους. Για παράδειγμα, για να εκφοβίσει (μέσω του διαδικτύου) κάποιον, ένας μαθητής ή μια ομάδα μαθητών μπορεί να πάρει το πρόσωπο ενός μαθητή (του στόχου) και να το προσθέσει σε μια προσβλητική φωτογραφία κάποιου άλλου και στη συνέχεια να διαδώσει την ψευδή εικόνα μέσω των δικτύων κοινωνικής δικτύωσης. Αυτό μπορεί να έχει σοβαρές συνέπειες, ιδίως για το άτομο που υφίσταται τον εκφοβισμό. Για να καταδείξουν πόσο εύκολα μπορούν να δημιουργηθούν τα προϊόντα φθνηνοπαραποίησης (chearfake), οι εκπαιδευτικοί που διδάσκουν καλλιτεχνικά μπορούν να καλύψουν το ζήτημα αυτό στην τάξη (με πολλή προσοχή). Για περισσότερες λεπτομέρειες, βλ. την προειδοποιητική σημείωση «Μάθηση μέσω εφαρμογής στην πράξη».

Η ψευδοεπιστήμη συνίσταται σε δηλώσεις, πεποιθήσεις ή πρακτικές οι οποίες παρουσιάζονται ως επιστημονικές και πραγματικές, αλλά δεν συνάδουν με την επιστημονική μέθοδο. Δεδομένου ότι η παραπληροφόρηση αυτή είναι συνήθης, οι καθηγητές θετικών επιστημών έχουν την ευκαιρία να εξηγήσουν στους μαθητές σε τι διαφέρει η επιστήμη από την ψευδοεπιστήμη.

Ιδίως όσοι διδάσκουν ιστορία και πολιτική αγωγή μπορούν να ασχοληθούν με το πώς δημιουργούνται θεωρίες συνωμοσίας ή απάτες και πώς αυτές έχουν χρησιμοποιηθεί ως πολιτικό όπλο στην ιστορία. Οι διδάσκοντες/εκπαιδευτικοί μπορούν επίσης να επισημάνουν τις πολυάριθμες σύγχρονες θεωρίες συνωμοσίας. Είναι σημαντικό να επισημανθεί στους μαθητές ότι συνωμοσίες όντως υπάρχουν, αλλά πολλές από αυτές που διαδίδονται στα μέσα επικοινωνίας είναι επινοημένες και συχνά προωθούν κάποιες πολιτικές επιδιώξεις. Βλ. προειδοποιητική σημείωση κατωτέρω.

Χαρακτηριστικά της παραπληροφόρησης

Η παραπληροφόρηση μπορεί να εμφανιστεί σε πολλά πλαίσια και σε πολλές διαφορετικές πλατφόρμες. Μέρος της απευθύνεται ειδικά στους νέους και έχει σχεδιαστεί για να τους επηρεάσει. Ακολουθούν ορισμένα κοινά χαρακτηριστικά της παραπληροφόρησης (σύνοψη που συνοδεύει το **σχέδιο δραστηριοτήτων 6** κατωτέρω):

1. Απευθύνεται στα συναισθήματα του στοχευόμενου προσώπου. Έτσι, το άτομο δυσκολεύεται να σκεφτεί λογικά και με κριτικό πνεύμα.
2. Επιτίθεται στον αντίπαλο, παρουσιάζοντας την πραγματικότητα με όρους αντιπαλότητας (εμείς έναντι των άλλων).
3. Απλουστεύει τα γεγονότα και τα αποσυνδέει από το πλαίσιο τους.
4. Επαναλαμβάνει μια ιδέα ξανά και ξανά.

5. Παραβλέπει τις λεπτές διαφορές των γεγονότων παρουσιάζοντας μόνο μία πλευρά του ζητήματος.
6. Παραποιεί τις εικόνες με διάφορους τρόπους, π.χ. μέσω επεξεργασίας και περικοπής.
7. Αφαιρεί εικόνες από το αρχικό τους πλαίσιο και τις συνδυάζει με άλλες εικόνες, μουσικές/ήχους και κείμενα προκειμένου να τους προσδώσει νέα σημασία.
8. Χρησιμοποιεί άτομα που είναι γνωστά και διάσημα, τα οποία θαυμάζει η ομάδα-στόχος.
9. Χρησιμοποιεί ολοένα και περισσότερο προϊόντα φθνηνοπαραποίησης (chearfake) και βαθυπαραποίησης (deepfake).
10. Παρουσιάζει αντίσταση στα αποδεικτικά στοιχεία που επιχειρούν να την αντικρούσουν.

Σχέδιο δραστηριοτήτων 6: Κριτική αξιολόγηση των πληροφοριών

Επιλέξτε ένα ή περισσότερα κείμενα που είναι σαφές ότι περιέχουν παραπληροφόρηση για την οποία υπάρχουν διαθέσιμα και εύκολα προσβάσιμα ανταποδεικτικά στοιχεία. Η επίσκεψη σε ιστότοπους που προσφέρονται για τον έλεγχο γεγονότων μπορεί να σας βοηθήσει στην αναζήτησή σας. Ζητήστε από τους μαθητές να εξετάσουν το/τα κείμενο/-α και ρωτήστε τους αν μπορούν να εντοπίσουν τα χαρακτηριστικά που περιγράφονται ανωτέρω. Ζητήστε τους να το κάνουν αυτό πρώτα ατομικά και κατόπιν σε μικρές ομάδες για να μεγιστοποιηθεί η μάθηση.

Γιατί δημιουργείται και διαδίδεται η παραπληροφόρηση;

Από τη στιγμή που οι μαθητές μπορούν να κατανοήσουν τον ορισμό της παραπληροφόρησης, συχνά ρωτούν: «Γιατί οι άνθρωποι δημιουργούν παραπληροφόρηση; Ποια είναι τα κίνητρό τους;» Εσείς μπορείτε να τους καθοδηγήσετε προκειμένου να βρουν τις απαντήσεις σε αυτά τα ερωτήματα.

Είναι σημαντικό να γνωρίζουν οι μαθητές ότι υπάρχουν διάφοροι λόγοι για τους οποίους δημιουργείται και διαδίδεται η παραπληροφόρηση. Ιδανικά, οι μαθητές μπορούν να κάνουν οι ίδιοι έρευνα για το ζήτημα αυτό (βλ. **σχέδιο δραστηριοτήτων 7**), αλλά είναι εξαιρετικά σημαντικό να σχολιάσετε το ζήτημα εσείς ως εκπαιδευτικός έπειτα από μια τέτοια εργασία και να εξηγήσετε ότι ορισμένα άτομα ή ορισμένες ομάδες δημιουργούν παραπληροφόρηση για να επηρεάσουν άλλους. Μπορεί να το κάνουν αυτό για ιδεολογικούς λόγους, για να πείσουν τους άλλους για την ορθότητα μιας πολιτικής άποψης και για να αποκομίσουν οικονομικό όφελος. Όσον αφορά ορισμένες ηπιότερες περιπτώσεις παραπληροφόρησης, μπορείτε να αναφέρετε ότι ίσως δημιουργείται για ψυχαγωγικούς σκοπούς (π.χ. ορισμένες μορφές σάτιρας), και στις περιπτώσεις αυτές η παραπληροφόρηση έχει ως στόχο να κερδίσει ακολούθους. Ως εκ τούτου, είναι σημαντικό να έχουν οι μαθητές επίγνωση των διαφόρων κινήτρων που βρίσκονται πίσω από τη δημιουργία παραπληροφόρησης, καθώς και των μορφών που μπορεί να λάβει και της πιθανής ζημίας που μπορεί να προκαλέσει η παραπληροφόρηση.

Σκεφτείτε τα εξής....

- Να μιλήσετε στους μαθητές (στην αρχή αφηρημένα και στη συνέχεια πιο προσωπικά αν το επιτρέπει η ομαδική ατμόσφαιρα) σχετικά με τα είδη των πληροφοριών στο διαδίκτυο που προκαλούν συναισθήματα όπως θυμό, θλίψη, υπερηφάνεια, άγχος.
- Να συζητήσετε με τους μαθητές τι θα μπορούσε να τους ωθήσει να κοινοποιήσουν περιεχόμενο χωρίς να το σκεφτούν. Να τους ρωτήσετε αν μπορούν να δώσουν παραδείγματα από την προσωπική τους πείρα. Υπενθυμίστε τους ότι τα ισχυρά συναισθήματα, όπως η χαρά ή ο θυμός, δυσχεραίνουν την ορθολογική και κριτική σκέψη.
- Να συζητήσετε πόσο σημαντική είναι η αξιολόγηση των πηγών. Ένας καλός πρακτικός κανόνας για τον εντοπισμό αξιόπιστων πηγών είναι ότι αυτές αναφέρουν πού βρήκαν τις πληροφορίες τους.

Σχέδιο δραστηριοτήτων 7: Διερεύνηση των λόγων για τους οποίους δημιουργείται η παραπληροφόρηση

Αντί να εξηγήσετε στους μαθητές γιατί δημιουργείται η παραπληροφόρηση, μπορείτε να τους ζητήσετε να διερευνήσουν το ζήτημα στο διαδίκτυο. Μπορείτε να αναθέσετε την εργασία αυτή στο σύνολο των μαθητών ή μπορείτε να χωρίσετε τους μαθητές σε μικρές ομάδες και να αναθέσετε στην καθεμιά να διερευνήσει τους λόγους για τους οποίους οι άνθρωποι (ή οι οργανώσεις) ενδεχομένως επιθυμούν να διαδώσουν παραπληροφόρηση όσον αφορά, για παράδειγμα, τη νόσο COVID-19, την κλιματική αλλαγή, τους πρόσφυγες και τους μετανάστες, τις θρησκευτικές μειονότητες, τις σεξουαλικές μειονότητες, τις γυναίκες κ.λπ. Ζητήστε από τις μικρές ομάδες να παρουσιάσουν τα ευρήματά τους η μία στην άλλη. Ποιες είναι οι ομοιότητες και ποιες οι διαφορές;

Για τους μαθητές μικρότερης ηλικίας μπορείτε να επιλέξετε πιο εύπεπτα και λιγότερο περίπλοκα θέματα με τα οποία είναι ευκολότερο να ασχοληθούν.

! Ωστόσο, προτού ζητήσετε από τους μαθητές να το κάνουν αυτό, θα ήταν καλό να προετοιμαστείτε διερευνώντας πρώτα εσείς οι ίδιοι το ζήτημα, ώστε να είστε σε θέση να κατευθύνετε πιο αποτελεσματικά τη συζήτηση στην τάξη.

Είναι χρήσιμο για τους μαθητές να γνωρίζουν ότι η διάδοση της παραπληροφόρησης μπορεί, σε ορισμένες περιπτώσεις, να εξασφαλίσει οικονομικό όφελος για ορισμένους ανθρώπους. Αυτό περιλαμβάνει τους «διαμορφωτές γνώμης» και τους «δημιουργούς περιεχομένου» στα μέσα κοινωνικής δικτύωσης τους οποίους ίσως ακολουθούν οι μαθητές, οι οποίοι κερδίζουν χρήματα μέσω της παροχής περιεχομένου στο διαδίκτυο.

Όσο πιο θεαματικές και αμφιλεγόμενες είναι οι πληροφορίες που παρουσιάζονται στο διαδίκτυο και στα μέσα κοινωνικής δικτύωσης, τόσο πιθανότερο είναι να τις διαβάσουν και να τις κοινοποιήσουν οι άνθρωποι, γεγονός που σημαίνει ότι οι δημιουργοί των ειδήσεων αποκομίζουν αυξημένα διαφημιστικά έσοδα. Όσοι διαδίδουν ψευδείς και/ή παραπλανητικές πληροφορίες προσπαθούν να κάνουν όσο το δυνατόν περισσότερους ανθρώπους να κοινοποιήσουν τις πληροφορίες αυτές. Οι «ειδησεογραφικοί» ιστότοποι που διαδίδουν ψευδείς ειδήσεις, οι οποίοι έχουν δημιουργηθεί ως αντίγραφο κάποιου γνήσιου ειδησεογραφικού ιστότου, αποτελούν αποτελεσματικό εργαλείο για τη διάδοση της παραπληροφόρησης με σκοπό το οικονομικό όφελος.

Υπόδειξη 9: Οι μαθητές «μπορούν να κάνουν τη διαφορά»

Ιδανικά, η αναγνώριση του προβλήματος —ότι η παραπληροφόρηση είναι διεισδυτική, εξαπλώνεται γρήγορα και προκαλεί ζημιά— θα πρέπει να οδηγήσει σε προβληματισμό σχετικά με τον τρόπο πρόληψης και αντιμετώπισής της. Αυτός ο προβληματισμός και η επακόλουθη συζήτηση συχνά οδηγούν σε γενικές δηλώσεις ευθύνης μεταξύ των μαθητών, μεταξύ άλλων επειδή οι μαθητές δεν διακρίνουν πάντα τον ρόλο που μπορούν να διαδραματίσουν οι ίδιοι. Αν πειστούν ότι «μπορούν να κάνουν τη διαφορά», αυτό ίσως οδηγήσει σε περαιτέρω συγκεκριμένες δραστηριότητες στην τάξη και στο σχολείο για την ανάπτυξη στρατηγικών που αποσκοπούν στην αντιμετώπιση της παραπληροφόρησης (βλ. άλλα παραδείγματα στην παρούσα ενότητα).

Σκεφτείτε τα εξής...

Θέστε στους μαθητές, αφού διαπιστώσουν ότι η παραπληροφόρηση δημιουργεί διάφορες απειλές, τις ακόλουθες ερωτήσεις σχετικά με την ευθύνη:

- Ποιος είναι ο ρόλος και η ευθύνη των μέσων επικοινωνίας στη διάδοση της παραπληροφόρησης; Ποιος είναι ο ρόλος και η ευθύνη των ιδίων των χρηστών της τεχνολογίας; Τι ισχύει για τις εταιρείες μέσων επικοινωνίας (συμπεριλαμβανομένων των μέσων κοινωνικής δικτύωσης);
- Είναι ενήμεροι για τις διάφορες κοινωνικές προσπάθειες περιορισμού της παραπληροφόρησης; Συμφωνούν με τις προσπάθειες αυτές (π.χ. διάφορες ανησυχίες για τα ανθρώπινα δικαιώματα, π.χ. για τη λογοκρισία — θα πρέπει πρώτα να μάθουν για τις κοινωνικές προσπάθειες);
- Ποιος είναι ο ρόλος και η ευθύνη των μέσων κοινωνικής δικτύωσης και άλλων πλατφορμών στον περιορισμό της παραπληροφόρησης;
- Ποιος είναι ο ρόλος της κυβέρνησης στον περιορισμό της παραπληροφόρησης; Εξετάστε τις δράσεις που αναλαμβάνει η τοπική αυτοδιοίκηση ή η κεντρική κυβέρνηση: μπορούν να γίνουν περισσότερα; Είναι οι μαθητές ενήμεροι για τις προσπάθειες της κυβέρνησης;
- Τι μπορούν να κάνουν οι φορείς ελέγχου γεγονότων για την αντιμετώπιση της παραπληροφόρησης;
- Ποιος είναι ο ρόλος και η ευθύνη των χρηστών της τεχνολογίας, π.χ. των ιδίων των μαθητών και της κοινότητας; Μπορούν να διαδραματίσουν κάποιο ρόλο;

Η παραπληροφόρηση μπορεί επίσης να διαδίδεται για ιδεολογικούς σκοπούς. Για παράδειγμα, εξτρεμιστικές οργανώσεις προσπαθούν να προσελκύσουν υποστηρικτές για τους στόχους τους μέσω παραπληροφόρησης και προσπαθούν να στρατολογήσουν νέα μέλη. Μια άλλη μορφή παραπληροφόρησης για ιδεολογικούς σκοπούς είναι η κρατική παραπληροφόρηση. Η παραπληροφόρηση αυτή μπορεί να δημιουργηθεί για την προώθηση των συμφερόντων του κράτους και έχει ως στόχο να επηρεάσει την κοινή γνώμη (στο ίδιο ή σε άλλο κράτος). Η παραπληροφόρηση αυτή μπορεί να επιδεινώσει τις διαιρέσεις στην κοινωνία, να δαιμονοποιήσει ορισμένες μειονότητες και να έχει επίσης αντίκτυπο σε άλλες χώρες. Στην πιο εξτρεμιστική μορφή της, μπορεί να αποτελέσει αφορμή και δικαιολογία για τον πόλεμο.

Σχέδιο δραστηριοτήτων 8: Συζήτηση για την ελευθερία των μέσων επικοινωνίας

Συζητήστε με τους μαθητές αν μειώνεται η πιθανότητα εμφάνισης παραπληροφόρησης στα ελεύθερα μέσα επικοινωνίας σε σύγκριση με εκείνα που υφίστανται κρατική λογοκρισία. Μπορείτε επίσης να επισκεφθείτε στον Παγκόσμιο Δείκτη Ελευθερίας του Τύπου και να δείξετε στους μαθητές σας σε ποια θέση της κατάταξης βρίσκεται η χώρα σας όσον αφορά την ελευθερία των μέσων ενημέρωσης: <https://rsf.org/en/index>. Ο ιστότοπος είναι διαθέσιμος σε 6 γλώσσες, περιέχει πολλά γραφικά και πολύ λίγο κείμενο.

Προειδοποιητική σημείωση: Βιωματική μάθηση

Η βιωματική μάθηση είναι μια εξαιρετική εμπειρική μέθοδος για την πραγματοποίηση βαθιάς μάθησης, οπότε ορισμένοι διδάσκοντες/εκπαιδευτικοί ίσως επιλέξουν να ζητήσουν από τους μαθητές να δημιουργήσουν τη δική τους παραπληροφόρηση. Για παράδειγμα, ένας εκπαιδευτικός που διδάσκει καλλιτεχνικά ίσως ζητήσει από τους μαθητές του να δημιουργήσουν προϊόντα φθηνοπαραποίησης (cheerfake) με τη χρήση ψηφιακών τεχνολογιών για να τους δείξει τον τρόπο δημιουργίας τους. Έτσι ίσως κατανοήσουν καλύτερα τον τρόπο με τον οποίο δημιουργούνται τα προϊόντα φθηνοπαραποίησης (cheerfake), αλλά η μέθοδος αυτή ενέχει κινδύνους. Υπάρχει ο κίνδυνος να χρησιμοποιήσουν οι μαθητές αυτές τις νέες δεξιότητες με ακατάλληλους τρόπους (π.χ. για τον εκφοβισμό άλλων μαθητών στο διαδίκτυο). Για παράδειγμα, με τα προϊόντα φθηνοπαραποίησης (cheerfake) οι μαθητές μπορούν να προσθέσουν το πρόσωπο ενός άλλου ατόμου σε μια προσβλητική φωτογραφία και να τη διαδώσουν ως «πραγματική». Οι ίδιες ανησυχίες ισχύουν όταν ζητείται από τους μαθητές να παραποιήσουν εικόνες για να δουν πώς μπορεί να γίνει αυτό. Είναι σημαντικό να δοθεί έμφαση στα μέτρα που μπορούν να λάβουν οι μαθητές για την αντιμετώπιση της παραπληροφόρησης (προσανατολισμός στη λύση).

Τι είναι ο έλεγχος γεγονότων;

Όπως αναφέρεται στην ενότητα των κατευθυντήριων γραμμών που αφορά τους ορισμούς, ως «έλεγχος γεγονότων» νοείται η διαδικασία μέσω της οποίας επαληθεύεται αν οι πληροφορίες είναι αληθείς ή ψευδείς. Μπορεί να πραγματοποιηθεί με οποιοδήποτε μέσο (και να καλύπτει, για παράδειγμα, τόσο κείμενα όσο και οπτικές εικόνες). Για να διαπιστωθεί αν οι πληροφορίες είναι αξιόπιστες, μπορούν να τεθούν τα ακόλουθα ερωτήματα: *Ποιος είναι ο συντάκτης; Ποια είναι τα αποδεικτικά στοιχεία και τι λένε άλλες αξιόπιστες πηγές, καθώς επίσης ποιες είναι οι αξιόπιστες πηγές;* Οι αναζητήσεις κειμένου και οι αντίστροφες αναζητήσεις εικόνων είναι συχνά χρήσιμες κατά τον έλεγχο γεγονότων. Οι αναζητήσεις αυτές μπορούν να βοηθήσουν να προσδιοριστεί αν ένα κείμενο είναι ακριβές ή αν μια εικόνα έχει παραποιηθεί και/ή αφαιρεθεί από το πλαίσιο της. Ο έλεγχος γεγονότων είναι χρήσιμος τόσο πριν όσο και μετά τη δημοσίευση των πληροφοριών.

Επαλήθευση δηλώσεων αλήθειας σε διαδικτυακές πληροφορίες

- ? Ποιος είναι ο συντάκτης / ποια είναι η πηγή;
- ? Τι είδους αποδεικτικά στοιχεία παρουσιάζονται;
- ? Τι λένε άλλες πηγές;

Κοινοποιήστε τα ευρήματά σας σε άλλους.

Σκεφτείτε τα εξής...

- Να φέρετε τους μαθητές σε επαφή με τους ιστότοπους σχετικών φορέων ελέγχου γεγονότων σε τοπικό επίπεδο, ή σε διεθνές επίπεδο αν υπάρχουν στη γλώσσα σας.
- Να καλέσετε επισκέπτες ομιλητές για να μιλήσουν στην τάξη ή στο σχολείο για την παραπληροφόρηση και τον έλεγχο γεγονότων.
- Να προβάλετε στους μαθητές (κατάλληλης ηλικίας) διαδικτυακά βίντεο που εξηγούν την παραπληροφόρηση και τον έλεγχο γεγονότων. Να τους ζητήσετε να συγκρίνουν και να αντιπαραβάλουν τα βίντεο.
- Να εντοπίσετε τοπικές, εθνικές ή διεθνείς ΜΚΟ που μπορούν να προσφέρουν βοήθεια για τον έλεγχο γεγονότων και να επικοινωνήσετε μαζί τους. Ολοένα και περισσότερες ΜΚΟ ειδικεύονται σ' αυτόν τον τομέα και πολλές συνεργάζονται με σχολεία.
- Να διευθετήσετε τη συμμετοχή του σχολείου ή της τάξης σας σε εθνικές και διεθνείς εκδηλώσεις, όπως η διεθνής ημέρα ελέγχου γεγονότων (συνήθως στις αρχές Απριλίου). Ακολουθήστε αυτόν τον σύνδεσμο για να βρείτε πληροφορίες στη γλώσσα σας.

Σχέδιο δραστηριοτήτων 9: Διενέργεια ελέγχου γεγονότων

Ζητήστε από τους μαθητές για να διενεργήσουν έλεγχο γεγονότων για δηλώσεις στα μέσα επικοινωνίας από τη συγκεκριμένη ημέρα ή εβδομάδα, για να είναι ενδιαφέρουσες. Θα πρέπει να τους καθοδηγήσετε εκ των προτέρων σε ορισμένες πηγές που έχετε εντοπίσει. Κατά την εκτέλεση αυτής της εργασίας, οι μαθητές μπορούν να αναρωτηθούν, ατομικά ή σε μικρές ομάδες, τα εξής:

- ΠΟΙΕΣ πηγές μπορώ/-ούμε να εμπιστευτώ/-ούμε;
- ΠΟΥ μπορώ/-ούμε να βρω/-ούμε αυτές τις πηγές;
- ΠΟΙΑ συναισθήματα επιχειρούν να προκαλέσουν οι πληροφορίες, αν ισχύει αυτό;
- ΠΩΣ επηρεάζουν οι πληροφορίες αυτές τα συναισθήματα και τις απόψεις μου/μας (δηλ. επιτυγχάνουν τον στόχο τους στην περίπτωση μου/μας, και γιατί τον επιτυγχάνουν ή δεν τον επιτυγχάνουν);
- ΠΩΣ μπορώ/-ούμε να κοινοποιήσω/-ουμε τις πληροφορίες αυτές σε άλλους χρήστες με υπεύθυνο τρόπο;
- ΓΙΑΤΙ γράφτηκε το άρθρο αυτό, ποιος ήταν ο σκοπός του;
- Τι είδους αναγνώστες είχε σκοπό να προσελκύσει το άρθρο αυτό (ομάδα στόχος);
- ΠΩΣ μπορώ να διασταυρώσω αν οι πληροφορίες αυτές είναι αληθείς ή ψευδείς;
- Αν πρόκειται για ειδησεογραφικό άρθρο, ΠΩΣ προσελκύει την προσοχή των ατόμων (π.χ. έντονα χρώματα, σκληρές εικόνες, μεγάλοι τίτλοι, θαυμαστικά);

Τι είναι η κατάρριψη μυθευμάτων;

Η κατάρριψη μυθευμάτων (debunking) πραγματοποιείται μετά το γεγονός, δηλαδή μετά την εμφάνιση των ψευδών πληροφοριών. Στόχος είναι να διορθωθούν οι ψευδείς πληροφορίες και να αποτραπεί το ενδεχόμενο να πιστέψουν οι άλλοι πληροφορίες που είναι επαληθεύσιμα ψευδείς. Όσοι διαβάζουν ή βλέπουν τις πληροφορίες διακρίνουν τι υπάρχει πίσω από αυτό που παρουσιάζεται ως γεγονός και/ή αλήθεια. Οι στρατηγικές ελέγχου γεγονότων μπορούν να χρησιμοποιηθούν για την κατάρριψη της εσφαλμένης πληροφόρησης και της παραπληροφόρησης.

Τι είναι η πρόληψη μυθευμάτων;

Η πρόληψη μυθευμάτων (prebunking) είναι μια διαδικασία κατά την οποία τα άτομα προειδοποιούνται ότι πρόκειται να αποτελέσουν στόχο ψευδούς πληροφόρησης. Βασίζεται στην αρχή «ένα κιλό πρόληψης αξίζει όσο ένας τόνος θεραπείας». Μπορείτε να διδάξετε στους μαθητές τη διαδικασία της πρόληψης μυθευμάτων (prebunking) παρέχοντάς τους εκ των προτέρων πραγματικές και ενδεδειγμένες πληροφορίες για ένα συγκεκριμένο θέμα και παρουσιάζοντάς τους στη συνέχεια την υφιστάμενη παραπληροφόρηση για το ίδιο θέμα. Μπορείτε επίσης να τους ενημερώσετε εκ των προτέρων για τα είδη παραπληροφόρησης που μπορούν να αναμένουν.

Σκεφτείτε τα εξής...

- Να ρωτήσετε τους μαθητές τι είδους φήμες και διαδόσεις γνωρίζουν (και για τις οποίες είναι πρόθυμοι να μιλήσουν χωρίς να κατηγορήσουν κανέναν). Ρωτήστε τους γιατί είναι ιδιαίτερα δύσκολο να διαψευστούν αυτές οι φήμες ή διαδόσεις.
- Να συζητήσετε με συναδέλφους για τα είδη των εκστρατειών παραπληροφόρησης που προβλέπουν ότι θα πραγματοποιηθούν προσεχώς σχετικά με βασικά κοινωνικά ζητήματα. Ποια είδη παραπληροφόρησης αναμένουν; Επιοχήστε ορισμένες διαθεματικές δραστηριότητες που περιλαμβάνουν κατάρριψη μυθευμάτων.

Υπόδειξη 10: Συνεργασία με τους μαθητές σας όσον αφορά την πρόληψη και την κατάρριψη μυθευμάτων

Οι εργασίες που οργανώνετε ως διδάσκων/εκπαιδευτικός όσον αφορά την πρόληψη (prebunking) και την κατάρριψη μυθευμάτων (debunking) απαιτούν καλές δεξιότητες διαχείρισης της τάξης, δεδομένου ότι οι μαθητές ίσως πιστεύουν ορισμένες από τις ψευδείς πληροφορίες που διαδίδονται. Για να αποφύγετε τις αντιδράσεις και την αποστασιοποίηση από μέρους των μαθητών, όπως αναφέρεται στην ενότητα «Δημιουργία του κατάλληλου πλαισίου», ίσως θα ήταν καλό να ξεκινήσετε με ζητήματα που δεν είναι ιδιαίτερα αμφιλεγόμενα για τους μαθητές. Σε αυτά μπορεί αρχικά να περιλαμβάνονται ψευδείς πληροφορίες, φήμες ή διαδόσεις που είχαν διακινηθεί πολύ πριν από τη γέννησή τους (π.χ. κρίση πηικής για τις μάγισσες κατά τον Μεσαίωνα) ή ψευδείς πληροφορίες που απέχουν πολύ από τη δική τους πραγματικότητα (σε ορισμένες χώρες, ο μύθος που λέει ότι αν τρώει κανείς καβούρια, το μωρό του θα γίνει άτακτο). Η κατάρριψη αυτών των ψευδών πληροφοριών —με βάση όλες τις εκ των υστέρων επιστημονικές και άλλες γνώσεις— είναι σχετικά εύκολη και μη απειλητική για τους μαθητές. Μια χρήσιμη δραστηριότητα είναι να καταρρίψουν οι μαθητές αυτές τις πληροφορίες με τη χρήση αποδεικτικών και επιστημονικών στοιχείων.

Αφού οι μαθητές αντιληφθούν την ουσία του τρόπου με τον οποίον γίνεται η κατάρριψη των μυθευμάτων, μπορεί επίσης να τους ζητηθεί να εκτελέσουν τη διαδικασία της πρόληψης για τις ίδιες πληροφορίες σε περίπτωση που επανεμφανιστούν. Μπορείτε επίσης να τους ρωτήσετε αν το είδος της προσέγγισης στο οποίο κατέληξαν για την κατάρριψη και για την πρόληψη μυθευμάτων είναι παρόμοιο ή διαφορετικό.

Αξιολόγηση της αξιοπιστίας των πληροφοριών και του τρόπου εντοπισμού και χρήσης γνήσιων πηγών

Τι σημαίνει και γιατί είναι σημαντική;

Όλες αυτές οι διαδικασίες —ο έλεγχος γεγονότων και η πρόληψη και κατάρριψη μυθευμάτων— συνδέονται με την ικανότητα (των μαθητών) να κρίνουν την ακρίβεια των πληροφοριών, να χρησιμοποιούν γνήσιες πηγές και να εξετάζουν τις πληροφορίες με κριτικό πνεύμα. Οι μαθητές έρχονται αντιμέτωποι με εκατομμύρια απαντήσεις για κάθε ερώτηση που μπορεί να φανταστεί κανείς, και ίσως το βρίσκετε δύσκολο να τους βοηθήσετε να διακρίνουν μεταξύ γεγονότων, απόψεων και παραπληροφόρησης (και εσφαλμένης πληροφόρησης). Το να συνεργαστείτε με τους μαθητές για να τους διδάξετε πώς να πορεύονται στον ψηφιακό κόσμο είναι ασφαλώς δύσκολο, αλλά σας προσφέρει επίσης την ευκαιρία να τονίσετε τα οφέλη που προκύπτουν όταν κάποιος είναι ικανός να βρίσκει στο διαδίκτυο πληροφορίες που είναι ακριβείς και εμπλουτίζουν την εκπαίδευσή του. Όταν προσφέρετε στους μαθητές τα εργαλεία για να εντοπίζουν αξιόπιστες πληροφορίες, ουσιαστικά τους προσφέρετε τα κλειδιά για έναν πολύτιμο κόσμο πληροφοριών. Για τον σκοπό αυτό, χρειάζεται να αποκτήσουν στοιχειώδη κατανόηση του τρόπου με τον οποίον δημιουργείται και διαδίδεται η παραπληροφόρηση.

Κατανόηση των διαφόρων διαστάσεων της παραπληροφόρησης

Τεχνικές πτυχές της παραπληροφόρησης

Οι περισσότεροι μαθητές γνωρίζουν πώς να χρησιμοποιούν τις ψηφιακές συσκευές, αλλά δεν γνωρίζουν πώς να τις χρησιμοποιούν υπεύθυνα ή πώς η σύγχρονη τεχνολογία διευκολύνει τη διάδοση της παραπληροφόρησης. Για παράδειγμα, η τεχνητή νοημοσύνη (TN), μολονότι αποτελεί ισχυρό εργαλείο για την αντιμετώπιση της παραπληροφόρησης και της εσφαλμένης πληροφόρησης, μπορεί επίσης να χρησιμοποιηθεί καταχρηστικά για τη δημιουργία προϊόντων βαθυπαραποίησης (deepfake). Τα δίκτυα μποτ (bots) μπορούν να διαδώσουν ανακριβείς πληροφορίες στο διαδίκτυο. Η κατανόηση των τεχνικών πτυχών της παραπληροφόρησης μάς βοηθά να συλλάβουμε τον πραγματικό τρόπο λειτουργίας της παραπληροφόρησης.

Σχέδιο δραστηριοτήτων 10: Συζήτηση με τους μαθητές για τις τεχνολογικές πτυχές της παραπληροφόρησης

Μπορείτε να ξεκινήσετε ρωτώντας απλώς στην τάξη αν οι μαθητές πιστεύουν ότι η τεχνολογία που συνδέεται με τις ψηφιακές συσκευές μπορεί να διαδώσει αποτελεσματικά την παραπληροφόρηση και γιατί το πιστεύουν αυτό. Αυτό μπορεί να δημιουργήσει τη βάση πάνω στην οποία θα στηρίξετε το έργο σας. Μπορεί επίσης να σας βοηθήσει να διαλύσετε μύθους και παρανοήσεις. Αυτού του είδους η δραστηριότητα μπορεί να πραγματοποιηθεί από νωρίς, ακόμη και στο δημοτικό σχολείο.

Σκεφτείτε τα εξής...

- Να ρωτήσετε τους μαθητές αν γνωρίζουν πώς λειτουργούν οι αλγόριθμοι, τα δολώματα για κλικ (clickbait) και τα μποτ (bots), από τη σκοπιά της την τεχνολογίας.
- Να ζητήσετε από τους μαθητές να διενεργήσουν έρευνα (αντί να απαντήσουν στα ανωτέρω). Για παράδειγμα, ζητήστε τους να επισκεφθούν το διαδίκτυο και να εντοπίσουν ένα ή δύο σύντομα βίντεο που πιστεύουν ότι εξηγούν αυτό το ζήτημα σωστά. Επιλέξτε ένα ή δύο για να προβάλετε στην τάξη.
- Να εξετάσετε τα ολοένα και πιο κοινά διαδικτυακά εκπαιδευτικά παιχνίδια που δίνουν στους μαθητές και σε άλλους στοιχεία σχετικά με τον τρόπο λειτουργίας της παραπληροφόρησης.

Δεοντολογικές πτυχές της παραπληροφόρησης

Πέραν των τεχνολογικών πτυχών της παραπληροφόρησης, η συζήτηση για τις δεοντολογικές πτυχές της παραπληροφόρησης με τους μαθητές μπορεί να παράσχει πληρέστερη εικόνα όχι μόνο για τον τρόπο με τον οποίον λειτουργεί η παραπληροφόρηση, αλλά και για τον τρόπο με τον οποίον μπορεί να αποβεί επιζήμια, για τα είδη της ζημίας που μπορεί να προκαλέσει στα άτομα και στην κοινωνία, καθώς και για τις ευθύνες των μαθητών στον ψηφιακό τομέα, ιδίως της ευθύνης που έχουν να μην κοινοποιούν την παραπληροφόρηση και να προειδοποιούν άλλους για αυτήν.

Υπόδειξη 11: Σύνδεση με τα ανθρώπινα δικαιώματα

Η συζήτηση ζητημάτων που αφορούν τα ανθρώπινα δικαιώματα —όπως η ελευθερία του τύπου, η ελευθερία του λόγου και η ελευθερία της πληροφόρησης— καθώς και το πώς και γιατί οι πλατφόρμες των μέσων κοινωνικής δικτύωσης κοινοποιούν περιεχόμενο, μπορούν να δώσουν στους μαθητές περισσότερα στοιχεία σχετικά με την παραπληροφόρηση και τις προκλήσεις που συνδέονται με τη διάδοσή της.

Μπορείτε να χρησιμοποιήσετε διάφορες μεθοδολογίες συζήτησης, διαλόγου και προβληματισμού για να διασφαλίσετε ότι οι μαθητές θα συμμετάσχουν ενεργά στο θέμα. Για παράδειγμα, ζητήστε από τους μαθητές να συζητήσουν τα υπέρ και τα κατά του αποκλεισμού ορισμένων ατόμων από τα μέσα κοινωνικής δικτύωσης ή του αποκλεισμού συγκεκριμένου περιεχομένου. Ποια είναι η άποψή τους γι' αυτό; Ποια επιχειρήματα προβάλλουν; Μπορείτε να κάνετε σχόλια σχετικά με τη νομιμότητα ορισμένων μέτρων για την ανάσχεση της παραπληροφόρησης. Αυτό σημαίνει να τους υπενθυμίσετε τι ορίζει η νομοθεσία.

Σκεφτείτε τα εξής...

- Να εξετάσετε τις πρόσφατες πρωτοβουλίες πολιτικής της ΕΕ για τον περιορισμό της διάδοσης της παραπληροφόρησης (π.χ. τον [κώδικα δεοντολογίας της ΕΕ για την παραπληροφόρηση, του 2022](#)⁷, την [πράξη για τις ψηφιακές υπηρεσίες](#)⁸ και την [πράξη για τις ψηφιακές αγορές](#)⁹)
- Να ζητήσετε από τους μαθητές να εκφράσουν τις απόψεις τους σχετικά με την ανωτέρω πρωτοβουλία (ιδίως για τους μαθητές δευτεροβάθμιας εκπαίδευσης), είτε σε μικρές ομάδες είτε σε ολόκληρη την τάξη.
- Να ζητήσετε από τους μαθητές να ρίξουν πρώτα μια ματιά σε διαφημίσεις και να τους ρωτήσετε τι θέλουν να επιτύχουν οι διαφημιζόμενοι και γιατί; Διαφέρει αυτό από την παραπληροφόρηση; Με ποιον τρόπο;
- Να ρωτήσετε τους μαθητές πού θέτουν το όριο όσον αφορά την ελευθερία του λόγου; Θα πρέπει η ελευθερία λόγου να ισχύει σε κάθε περίπτωση, ακόμη και αν είναι η σχετική πληροφορία επαληθεύσιμα ψευδής και προκαλεί ζημία;
- Να σχεδιάσετε μια εκστρατεία σε συνεργασία με τους μαθητές για να προειδοποιήσετε άλλα μέλη της σχολικής κοινότητας για τις πιο διαδεδομένες μορφές παραπληροφόρησης στη συγκεκριμένη χρονική στιγμή.

Οι οικονομικές πτυχές της παραπληροφόρησης

Όπως αναφέρθηκε στην αρχή της ενότητας, η διάδοση της παραπληροφόρησης μπορεί να εξασφαλίσει οικονομικά οφέλη. Μπορείτε να ξεκινήσετε ρωτώντας τους μαθητές ποιες εταιρείες ίσως επιθυμούν να στοχεύσουν την ηλικιακή τους ομάδα με τέτοιου είδους πληροφορίες;

Σχέδιο δραστηριοτήτων 11: Συζήτηση για τις οικονομικές πτυχές της παραπληροφόρησης

Μπορείτε να ξεκινήσετε με μια άσκηση προβληματισμού, ρωτώντας τους μαθητές για τα χόμπι, τα ενδιαφέροντα και τις απόψεις τους. Με δεδομένο τι τους αρέσει και τι όχι, ρωτήστε τους ποιο ίσως θα ενδιαφέρονταν να τους στοχεύσουν μέσω μεθόδων μάρκετινγκ. Τι ελπίζουν να επιτύχουν οι εν λόγω εταιρείες ή οργανισμοί; Πώς το κάνουν αυτό; Πώς τους βοηθούν οι αλγόριθμοι των μέσων κοινωνικής δικτύωσης στην επίτευξη αυτού του στόχου; Η εργασία αυτή μπορεί να πραγματοποιηθεί, για παράδειγμα, ως αναζήτηση ιδεών ή αρχικά σε μικρές ομάδες.

Σκεφτείτε τα εξής.....

- Να ρωτήσετε τους μαθητές αν χρησιμοποιούν το ηλεκτρονικό εμπόριο. Έχουν διακρίνει περιπτώσεις παραπλάνησης κατά τη χρήση του; Τι είδους παραπλάνηση; Γιατί θα χρησιμοποιούσαν οι εταιρείες παραπλάνηση;
- Να ρωτήσετε τους μαθητές ποιες εταιρείες θα επιθυμούσαν ίσως να στοχεύσουν την ομάδα τους χρησιμοποιώντας μεθόδους μάρκετινγκ; Μπορούν, αν θέλουν, να μιλήσουν και για τις δικές τους εμπειρίες.
- Να ρωτήσετε τους μαθητές αν γνωρίζουν τι είναι το ηλεκτρονικό «ψάρεμα» (phishing). Τι είδους ζημία προκαλεί το ηλεκτρονικό «ψάρεμα»;
- Να ρωτήσετε τους μαθητές αν γνωρίζουν πώς κερδίζουν χρήματα οι πλατφόρμες των μέσων κοινωνικής δικτύωσης. Αν δεν γνωρίζουν, εξηγήστε τους. Να ρωτήσετε τους μαθητές αν γνωρίζουν τι σημαίνει ο όρος «αλγόριθμος». Αν δεν γνωρίζουν, εξηγήστε τους. Μπορούν να σκεφτούν τις συνέπειες της χρήσης αλγορίθμων για την εξατομίκευση μιας διαδικτυακής εμπειρίας, συμπεριλαμβανομένης της εξατομικευμένης διαφήμισης, για τα άτομα και την κοινωνία; Τι ισχύει για τους ίδιους και τους συνομηλίκους τους;

⁷ <https://digital-strategy.ec.europa.eu/en/policies/code-practice-disinformation>

⁸ <https://digital-strategy.ec.europa.eu/en/policies/digital-services-act-package#:~:text=The%20Digital%20Services%20Act%20and,level%20playing%20field%20for%20businesses>

⁹ https://competition-policy.ec.europa.eu/sectors/ict/dma_en

Ορισμένες γνωστικές και συναισθηματικές διαστάσεις της παραπληροφόρησης

Ο λόγος για τον οποίο ίσως είναι δύσκολο να πειστούν οι άνθρωποι ότι ορισμένες πληροφορίες είναι ψευδείς σχετίζεται εν μέρει με συνήθειες γνωστικούς και συναισθηματικούς —ωστόσο πολύ ανθρώπινους— μηχανισμούς που μπορούν να μας κάνουν να αντιστεκόμαστε σε διορθωτικές πληροφορίες. Η παρουσίαση γεγονότων και αληθινών δεδομένων συχνά δεν αρκεί για να πείσει τους ανθρώπους ότι οι απόψεις τους είναι εσφαλμένες. Επίσης, πολλοί δεν πιστεύουμε ότι είμαστε ιδιαίτερα ευάλωτοι στην παραπληροφόρηση. Γι' αυτό είναι εξαιρετικά σημαντικό για τους νέους να αναπτύξουν ευρύτητα πνεύματος, να αποδεχθούν ότι η πραγματικότητα είναι πολυεπίπεδη και ότι δεν υπάρχουν εύκολες απαντήσεις σε σύνθετα ζητήματα.

Πλαίσιο 5 — Βασικοί γνωστικοί και συναισθηματικοί μηχανισμοί που μπορούν να εμποδίσουν τους (νέους) ανθρώπους να αποδεχθούν στοιχεία που καταρρίπτουν τις απόψεις τους

Η ανάγκη του ανήκειν και της κοινωνικής ταυτότητας: Είμαστε όλοι άτομα με προσωπικές πεποιθήσεις και αξίες, αλλά είμαστε επίσης κοινωνικά όντα και ως εκ τούτου έχουμε την έντονη ανάγκη να ανήκουμε σε κοινωνικές ομάδες. Το γεγονός ότι ανήκουμε σε κοινωνικές ομάδες μας ωφελεί με πολλούς τρόπους, και είμαστε συνήθως πρόθυμοι να κάνουμε θυσίες (μεταξύ άλλων να αγνοήσουμε στοιχεία που θέτουν υπό αμφισβήτηση τις απόψεις μας) για να διατηρήσουμε την ταυτότητα της ομάδας μας.

Προκατάληψη επιβεβαίωσης και διάψευσης — Προκατάληψη επιβεβαίωσης: Οι άνθρωποι όλων των ηλικιών έχουν την ασυνείδητη ψυχολογική επιθυμία να επιζητούν την επιβεβαίωση των πεποιθήσεων που ήδη έχουν και όχι πληροφορίες που ίσως αντίκεινται στις πεποιθήσεις τους ή τις περιπλέκουν. Προκατάληψη διάψευσης (disconfirmation bias): Η τάση των ανθρώπων να αγνοούν ή να απορρίπτουν πληροφορίες και ισχυρισμούς που καταρρίπτουν τις πεποιθήσεις τους, ακόμη και όταν είναι αποδεδειγμένα αληθινές/-οί.

Φαινόμενο ψευδούς συναίνεσης: Οι (νέοι) άνθρωποι τείνουν να υπερεκτιμούν τον αριθμό των ατόμων που συμμερίζονται τις (εσφαλμένες) πεποιθήσεις τους.

Φαινόμενο του μιμιτισμού: Οι άνθρωποι ενστερνίζονται μια ιδέα ή μια πεποίθηση επειδή φαίνεται ότι την ενστερνίζονται οι πάντες.

Αφελής ρεαλισμός: Η τάση που έχουν οι άνθρωποι να πιστεύουν ότι είναι ορθολογιστές, αντικειμενικοί και αμερόληπτοι όταν ερμηνεύουν όσα βλέπουν γύρω τους, και ότι οι άλλοι είναι παράλογοι, μεροληπτικοί ή παραπληροφορημένοι.

Φαινόμενο συνεχιζόμενης επιρροής: Το φαινόμενο σύμφωνα με το οποίο (παρα)πληροφόρηση η οποία έχει καταρριφθεί εξακολουθεί να επηρεάζει τη συμπεριφορά και τις πεποιθήσεις μας. Οι άνθρωποι εξακολουθούν να βασίζονται στις ψευδείς πληροφορίες όταν ερμηνεύουν πληροφορίες, συλλογίζονται και εκφέρουν κρίσεις. Έχει διαπιστωθεί ότι αυτό ισχύει ιδίως κατά την αντιμετώπιση θεωριών συνωμοσίας (βλ. πλαίσιο για τις θεωρίες συνωμοσίας).

Σχέδιο δραστηριοτήτων 12: Συζήτηση για τις θεωρίες συνωμοσίας

Ζητήστε πρώτα από τους μαθητές να κάνουν έρευνα στο διαδίκτυο για τη σημασία του όρου «θεωρίες συνωμοσίας» και οδηγήστε τους (απαιτείται προετοιμασία από μέρους του εκπαιδευτικού) σε παλαιές θεωρίες συνωμοσίας οι οποίες δεν είναι και τόσο αμφιλεγόμενες στον σημερινό κόσμο. Ποιος διέδωσε αυτές τις θεωρίες; Πώς διαδόθηκαν; Γιατί διαδόθηκαν, για ποιους σκοπούς; Ποιες ήταν οι συνέπειες; Τι ρόλο διαδραμάτισαν οι φήμες, οι διαδόσεις και οι προκαταλήψεις; Αυτή η διαδικασία αυτοανακάλυψης μπορεί να οδηγήσει σε βαθύτερη κατανόηση.

Ζητήστε από τους μαθητές να εντοπίσουν τι κοινό έχουν όλες αυτές οι θεωρίες συνωμοσίας. Σε τι είδους συναισθήματα κάνουν έκκληση;

Κατόπιν ρωτήστε τους μαθητές πώς αυτές οι θεωρίες συνωμοσίας διαφέρουν από τις περισσότερες άλλες μορφές παραπληροφόρησης.

Ρωτήστε τους μαθητές πώς μπορούν να διακρίνουν μεταξύ των πραγματικών συνωμοσιών (που όντως υπάρχουν) και εκείνων που δεν έχουν καμία σχέση με την πραγματικότητα.

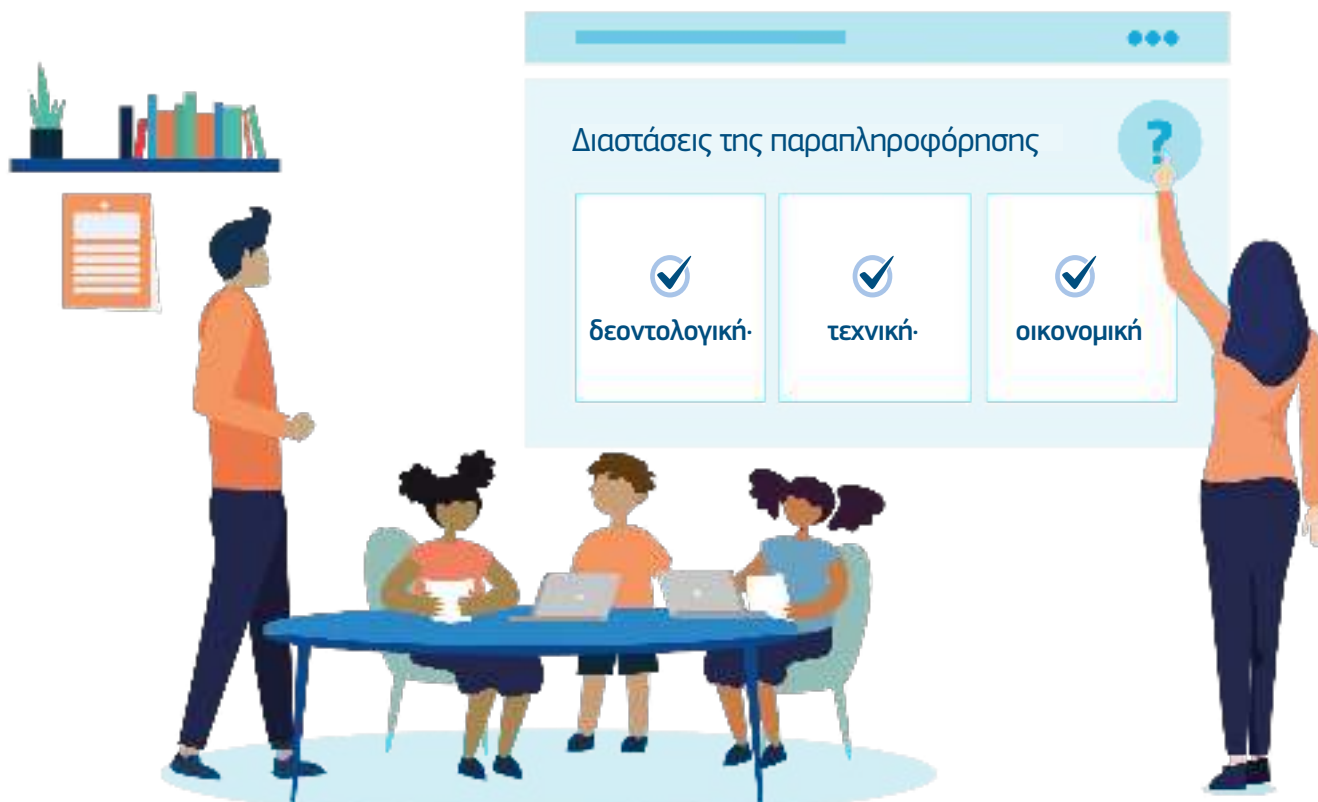

Προειδοποιητική σημείωση: Συζήτηση για τις θεωρίες συνωμοσίας

Οι θεωρίες συνωμοσίας αποτελούν ιδιαίτερο είδος παραπληροφόρησης και μπορεί να είναι ιδιαίτερα ανθεκτικές στις προσπάθειες αμφισβήτησής τους με βάση γεγονότα και αποδεικτικά στοιχεία. Λόγω της φύσης τους, είναι δύσκολο να καταρριφθούν. Είναι επίσης ιδιαίτερα επιρρεπείς στο φαινόμενο συνεχούς επιρροής που αναφέραμε παραπάνω. Επομένως, όταν εξετάζετε το ζήτημα των θεωριών συνωμοσίας με τους μαθητές, συχνά απαιτείται ιδιαίτερη προσοχή.

Με βάση τα κυριότερα χαρακτηριστικά των θεωριών συνωμοσίας, συνήθως ισχύουν τα εξής για αυτές:

- Συνιστούν απόπειρα χειραγώγησης απόψεων και πεποιθήσεων.
- Δεν είναι απλώς αποσπασματικές ψευδείς πληροφορίες, αλλά συνδέονται με μια ευρύτερη κοινωνική άποψη για το τι είναι καλό και τι κακό στον κόσμο.
- Προσδιορίζουν θύματα (συνήθως την κοινωνική ομάδα κάποιου) και δράστες (τους άλλους).
- Συχνά έχουν στόχο να ενισχύσουν την αίσθηση του ατόμου ότι ανήκει σε μια ομάδα (εμείς έναντι των άλλων) και συνεπώς να ενθαρρύνουν την ανάληψη δράσης.
- Αποδίδουν ευθύνες για αρνητικά γεγονότα σε ασαφείς, κρυφές και μυστικές «πραγματικότητες» και οργανώσεις.
- Προβάλλουν την υπόθεση ότι ισχυρές ομάδες ανθρώπων μας αποκρύπτουν πράγματα και προσπαθούν να προκαλέσουν ζημιά.
- Συχνά αναμειγνύουν γεγονότα με ψεύδη ώστε να καταστούν αποτελεσματικότερες.
- Κάνουν επίκληση σε συναισθήματα και αντιστέκονται σε κάθε είδους αποδεικτικά στοιχεία.
- Μπορούν να εξασφαλίσουν οικονομικό ή πολιτικό όφελος για όσους διαδίδουν ψευδείς θεωρίες συνωμοσίας.

8. Εκτίμηση και αξιολόγηση του ψηφιακού γραμματισμού στο σχολείο και στην αίθουσα διδασκαλίας: συγκεκριμένη καθοδήγηση για διδάσκοντες και εκπαιδευτικούς

Η αξιολόγηση της προόδου των μαθητών στην εκπαίδευση αποτελεί βασικό και αναπόσπαστο στοιχείο της σχολικής πραγματικότητας στην Ευρώπη και ένα από τα σημαντικά καθήκοντα που έχετε ως διδάσκων/εκπαιδευτικός. Το ίδιο ισχύει και για την αξιολόγηση των επιπέδων ψηφιακού γραμματισμού των μαθητών.

Δεδομένου ότι ο ψηφιακός γραμματισμός είναι ένας σχετικά νέος τομέας της εκπαίδευσης, η αξιολόγησή του μπορεί να αποτελέσει πρόκληση. Οι ικανότητες που συνδέονται με τον ψηφιακό γραμματισμό περιλαμβάνουν γνώσεις, νοοτροπίες και δεξιότητες. Επομένως, κάθε ολοκληρωμένη αξιολόγηση των μαθητών θα πρέπει να είναι πολυεπίπεδη και να έχει ως στόχο τη μέτρηση και των τριών αυτών παραμέτρων. Η κατανόηση του ψηφιακού γραμματισμού και η πρόοδος στο εν λόγω πεδίο συνδέονται κάλλιστα τόσο με το (τελικό) προϊόν όσο και με τη διαδικασία. Επιπλέον, επιτυγχάνεται το καλύτερο δυνατό αποτέλεσμα ως προς τον τρόπο αξιολόγησης της κατανόησης και της προόδου όταν ο ψηφιακός γραμματισμός διδάσκεται σε όλους τους θεματικούς τομείς (εγκάρσια) και όχι ως ξεχωριστό μάθημα.

Τι μπορούμε και τι πρέπει να αξιολογούμε;

Βασικό στοιχείο του ψηφιακού γραμματισμού είναι η κριτική σκέψη, δεδομένου ότι δίνει στους μαθητές τη δυνατότητα να καλλιεργήσουν αντιστάσεις σε ένα ψηφιακό περιβάλλον, όπου οι διαστρεβλωμένες και ψευδείς ειδήσεις κυκλοφορούν παράλληλα με αξιόπιστες πληροφορίες. Ένα βασικό ερώτημα που πρέπει να θέσει κάθε εκπαιδευτικός είναι αν οι μαθητές διαθέτουν τις γνώσεις, τις δεξιότητες και τις νοοτροπίες που χρειάζονται για να πορεύονται αποτελεσματικά στον ψηφιακό τους κόσμο.

Οι νέοι μπορούν να αξιολογηθούν όσον αφορά τον ψηφιακό τους γραμματισμό για πτυχές όπως: (1) η ικανότητά τους να διαχωρίζουν τα γεγονότα από τις απόψεις, (2) η ικανότητά τους να εντοπίζουν στρατηγικές χειραγώγησης, (3) η ικανότητά τους να ελέγχουν τα γεγονότα στο διαδίκτυο, (4) η ικανότητά τους να βρίσκουν, να χρησιμοποιούν και να δημιουργούν πληροφορίες με κριτικούς, εποικοδομητικούς και δημιουργικούς τρόπους, και (5) η ικανότητά τους να χρησιμοποιούν τις ψηφιακές συσκευές αποτελεσματικά.

Υπόδειξη 12: Επικοινωνία με συναδέλφους

Κατανοήστε πώς αξιολογούν τον ψηφιακό γραμματισμό οι συνάδελφοί σας, αν το κάνουν, και τι είδους μέσα χρησιμοποιούν. Προφανώς, ορισμένα μέσα είναι πιο αξιόπιστα και πιο ακριβή από άλλα.

Είδη πρακτικών αξιολόγησης

Υπάρχουν πολλοί τρόποι αξιολόγησης των μαθητών κατά την προώθηση του ψηφιακού γραμματισμού στην εκπαίδευση. Ορισμένοι συνήθεις τρόποι αξιολόγησης της κατανόησης και της προόδου είναι οι δοκιμασίες γνώσεων και δεξιοτήτων, οι αξιολογήσεις που πραγματοποιείτε εσείς και οι αυτοαξιολογήσεις των μαθητών, καθώς και ο προβληματισμός σχετικά με τα αποτελέσματα των δοκιμασιών ή των μαθησιακών εμπειριών. Ίσως θα ήταν καλό να χρησιμοποιήσετε ένα μείγμα δοκιμασιών και άλλων ειδών αξιολογήσεων για να δείτε την πραγματική εικόνα του επιπέδου στο οποίο βρίσκονται οι μαθητές. Υπάρχουν ήδη πολλοί υφιστάμενοι πόροι και αξιόπιστα μέσα αξιολόγησης για την αξιολόγηση των ψηφιακών ικανοτήτων των μαθητών. Μέρος αυτών παρουσιάζονται στα **πλαίσια 6-8**. Με τα εργαλεία αυτά αξιολογούνται, για παράδειγμα, οι γνώσεις και οι δεξιότητες που διαθέτουν ενήλικοι και μαθητές όσον αφορά την κριτική ανάλυση, τη σύγκριση και την αξιολόγηση της αξιοπιστίας και της εγκυρότητας των διαδικτυακών πληροφοριών.

Υπόδειξη 13: Αξιολόγηση των ικανοτήτων των μαθητών

Κατά την αξιολόγηση των ικανοτήτων των μαθητών στον τομέα του ψηφιακού γραμματισμού, χρησιμοποιήστε ένα μείγμα κλειστών ερωτήσεων, ανοικτών ερωτήσεων και σύντομων εκθέσεων.

Η αξιολόγηση των **γνώσεων** των μαθητών μπορεί να περιλαμβάνει ερωτήσεις με τις οποίες ζητείται από τους μαθητές να αναριθμήσουν αξιόπιστες διαδικτυακές πηγές για διάφορα θέματα, να περιγράψουν τη διαφορά μεταξύ ενός άρθρου γνώμης και ενός αμιγώς ειδησεογραφικού άρθρου, να διακρίνουν μεταξύ επαγγελματικής δημοσιογραφίας και δημοσιογραφίας των πολιτών, και να περιγράψουν τον τρόπο με τον οποίο οι αλγόριθμοι μπορούν να επηρεάσουν τις αναζητήσεις.

Οι **δεξιότητες** των μαθητών στον τομέα του ψηφιακού γραμματισμού μπορούν να δοκιμαστούν με αξιολογήσεις στο πλαίσιο των οποίων καλούνται οι μαθητές να εντοπίσουν πληροφορίες που έχουν σκοπό να παραπλανήσουν και να χειραγωγήσουν τους άλλους έναντι πληροφοριών που είναι ουδέτερες ή ισορροπημένες, ή να προσδιορίσουν τι συνιστά αποδεικτικό στοιχείο για έναν συγκεκριμένο ισχυρισμό ή μια συγκεκριμένη ανάλυση ή κρίση. Αυτό μπορεί να περιλαμβάνει ερωτήσεις αξιολόγησης με τις οποίες καλούνται οι μαθητές να αξιολογήσουν πόσο αξιόπιστα θεωρούν διάφορα άρθρα, τίτλους ή αναρτήσεις στα μέσα κοινωνικής δικτύωσης (βλ. παράδειγμα στο πλαίσιο 6) και στη συνέχεια μπορούν να χρησιμοποιηθούν οι «βαθμολογήσεις» τους για να συζητήσουν πώς να βελτιώσουν τις δεξιότητές τους.

Πλαίσιο 6 — Παράδειγμα αξιολόγησης της ικανότητας που έχουν οι μαθητές να εντοπίζουν τίτλους που αποσκοπούν στη χειραγώγηση

1. Πραγματικοί ή ψευδείς; Υπογραμμίστε τον χαρακτηρισμό «πραγματικός» ή «ψευδής» μετά τους κάτωθι τίτλους.
 - a. Η κυβέρνηση χειραγωγεί την αντίληψη του κοινού για τη γενετική μηχανική προκειμένου να καταστήσει τους πολίτες πιο δεκτικούς σε τέτοιου είδους τεχνικές (πραγματικός ή ψευδής)
 - β. Οι απόψεις για την ΕΕ είναι πολύ θετικές, εντός και εκτός Ευρώπης (πραγματικός ή ψευδής)
 - γ. Ορισμένα εμβόλια εμπεριέχουν επικίνδυνες χημικές ουσίες και τοξίνες (πραγματικός ή ψευδής)
2. Αιτιολογήστε τις απαντήσεις σας στην ερώτηση 1 – Γιατί θεωρείτε ότι οι τίτλοι αυτοί είναι πραγματικοί ή ψευδείς; Πώς μπορείτε να μάθετε αν οι τίτλοι είναι ορθοί ή παραπλανητικοί;

Σημείωση: Οι τίτλοι 1α και 1γ είναι ψευδείς, ενώ ο τίτλος 1β είναι πραγματικός. Τα παραδείγματα 1α και 1γ αποτελούν παραδείγματα θεωριών συνωμοσίας. Το παράδειγμα 1γ αποτελεί παράδειγμα συναισθηματικής χειραγώγησης. Η αναζήτηση βοήθειας από κάποιον εμπειρογνώμονα ή η διενέργεια ελέγχου γεγονότων με βάση άλλες αξιόπιστες πηγές αποτελούν χρήσιμους τρόπους για να διαπιστωθεί τι είναι ορθό.

Οι **δεξιότητες** ελέγχου γεγονότων που διαθέτουν οι μαθητές μπορούν να αξιολογηθούν με βάση εργασίες που απαιτούν από αυτούς να εκτελούν πλευρική ανάγνωση (lateral reading)¹⁰, με βάση την ικανότητά τους να πραγματοποιούν αντίστροφες αναζητήσεις εικόνων και αναζητήσεις κειμένων σε πολλαπλές μηχανές αναζήτησης, καθώς και με βάση την ικανότητά τους να διαψεύδουν την παραπληροφόρηση (π.χ. το επίπεδο πολυπλοκότητας). Οι δεξιότητές τους να εντοπίζουν παραποιημένες εικόνες και προϊόντα βαθυπαραποίησης (deepfake) μπορούν να αξιολογηθούν εξετάζοντας τον βαθμό στον οποίο είναι ικανοί να χρησιμοποιούν ψηφιακούς πόρους για την κατάρριψη παραπλανητικών πληροφοριών.

Μπορείτε επίσης να αξιολογήσετε τις δεξιότητες επίλυσης προβλημάτων που διαθέτουν οι μαθητές με διάφορους τρόπους. Μπορείτε να τους περιγράψετε «σενάρια παραπληροφόρησης» και να τους ζητήσετε να βρουν λύσεις. Στο πλαίσιο αυτό μπορείτε να τους ρωτήσετε πώς θα εκτελούσαν τη διαδικασία ελέγχου γεγονότων, πρόληψης ή κατάρριψης της παραπληροφόρησης και πώς θα αξιολογούσαν την εργασία αυτή (είτε πρόκειται για έκθεση, είτε για στρατηγική είτε για κάτι πιο δημιουργικό).

Πλαίσιο 7. Παράδειγμα ερωτήσεων αξιολόγησης της ικανότητας που διαθέτουν οι μαθητές να διενεργούν διαδικτυακές αναζητήσεις με τη χρήση παράπλευρης ανάγνωσης (lateral reading)¹¹

Αφιερώστε περίπου 8 λεπτά για να ολοκληρώσετε αυτή την εργασία.

Εκτελείτε έρευνα για την υπερθέρμανση του πλανήτη και εντοπίζετε τον εξής ιστότοπο: <https://friendsofscience.org>. Κρίνετε αν ο ιστότοπος αυτός αποτελεί αξιόπιστη πηγή πληροφοριών για την υπερθέρμανση του πλανήτη. Μπορείτε επίσης να ανοίξετε νέα καρτέλα και να κάνετε αναζήτηση στο διαδίκτυο, αν αυτό θα σας βοηθήσει.

1. Αποτελεί ο ιστότοπος αυτός αξιόπιστη πηγή μάθησης σχετικά με την υπερθέρμανση του πλανήτη;
 - Ναι
 - Όχι
2. Εξηγήστε την απάντησή σας, παραθέτοντας στοιχεία από τις ιστοσελίδες που χρησιμοποιήσατε. Να αναφέρετε τις διευθύνσεις URL για τις ιστοσελίδες που επικαλείστε.

[ανοικτό πεδίο για απάντηση]

¹⁰ Πλευρική ανάγνωση είναι κατά βάση η επαλήθευση αυτών που διαβάζετε την ώρα που τα διαβάζετε.

¹¹ Πηγή: Wineburg, S., Breakstone, J., McGrew, S., Smith, M. D., & Ortega, T. (2022). Lateral reading on the open Internet: A district-wide field study in high school government classes. *Journal of Educational Psychology*. Εκ των προτέρων δημοσίευση στο διαδίκτυο. <https://doi.org/10.1037/edu0000740>

Οι **δεξιότητες** ψηφιακού γραμματισμού των μαθητών μπορούν επίσης να αξιολογηθούν:

- Μέσω εξέτασης των ικανοτήτων που διαθέτουν προκειμένου να διαχωρίζουν τις διαφημίσεις από τις ειδήσεις ή να εντοπίζουν αξιόπιστες πηγές όταν διερευνούν ένα συγκεκριμένο κοινωνικό ζήτημα. Ακόμη και αν οι μαθητές χρησιμοποιούν ψηφιακά εργαλεία σε καθημερινή βάση, ίσως δεν διαθέτουν τις δεξιότητες που απαιτούνται για τον έλεγχο γεγονότων. Ως εκ τούτου, μέρος της αξιολόγησης μπορεί να χρησιμοποιηθεί για να δοκιμαστεί η ικανότητα των μαθητών να χρησιμοποιούν ψηφιακές συσκευές όταν, για παράδειγμα, αναζητούν εναλλακτικές απόψεις, προβαίνουν στην κατάρριψη ψευδών πληροφοριών και πραγματοποιούν διαδικτυακές αναζητήσεις πληροφοριών (βλ. παράδειγμα στο **πλαίσιο 7** ανωτέρω).
- Μέσω της χρήσης χαρτοφυλακίων. Μπορείτε να ευαισθητοποιήσετε τους μαθητές σχετικά με τον τρόπο δημιουργίας των λεγόμενων ψευδών ειδήσεων ζητώντας τους να δημιουργήσουν οι ίδιοι ένα ψευδές τίτλιγμα (tweet) ή ένα άρθρο με ψευδείς ειδήσεις και στη συνέχεια να συζητήσουν πώς θα χειραγωγήσουν τους αναγνώστες (η διαδικασία αυτή απαιτεί προσεκτική καθοδήγηση για τους λόγους που προαναφέρθηκαν).

Μπορούν επίσης να αξιολογηθούν οι **νοοτροπίες** των μαθητών έναντι των διαδικτυακών πληροφοριών. Είναι σημαντικό να μην είναι οι μαθητές «αφελείς» όταν χρησιμοποιούν πληροφορίες στο διαδίκτυο. Πολλοί αισθάνονται ότι είναι «άτρωτοι» στην παραπληροφόρηση και εμπιστεύονται τις πηγές με τις οποίες είναι εξοικειωμένοι. Είναι λοιπόν σημαντικό να αξιολογηθεί ο βαθμός στον οποίο θεωρούν αξιόπιστες τις διαδικτυακές πληροφορίες. Πρέπει επίσης να αναγνωρίσουν τη σημασία της πρόσβασης σε αξιόπιστες πληροφορίες. Τα ζητήματα αυτά μπορούν να αξιολογηθούν ζητώντας από τους μαθητές να εκτιμήσουν πόσο αξιόπιστες θεωρούν τις διαδικτυακές πληροφορίες, χρησιμοποιώντας μια κλίμακα που κυμαίνεται από το «όλες» έως το «καμία», καθώς επίσης θέτοντάς τους μια ερώτηση που τους καλεί να εκτιμήσουν πόσο σημαντικό είναι να έχουν πρόσβαση σε αξιόπιστες ειδήσεις (βλ. **πλαίσιο 8** κατωτέρω). Παραγωγικές **νοοτροπίες** όσον αφορά τον ψηφιακό γραμματισμό είναι οι **νοοτροπίες** που θέτουν υπό αμφισβήτηση την ειλικρίνεια των διαδικτυακών πληροφοριών και οι θετικές **νοοτροπίες** όσον αφορά την πρόσβαση σε αξιόπιστες ειδήσεις.

Πλαίσιο 8 Παραδείγματα αξιολογήσεων που εξετάζουν τις νοοτροπίες των μαθητών έναντι των πληροφοριών.¹²

1. Πόσες πληροφορίες στο διαδίκτυο θεωρείτε αξιόπιστες;
Όλες ----- Καμία
2. Πόσο σημαντικό είναι για εσάς να βρίσκετε αξιόπιστες ειδήσεις;
Καθόλου σημαντικό ----- Πολύ σημαντικό
3. Πιστεύω ότι υπάρχουν πολλοί λανθασμένοι τρόποι, αλλά μόνο ένας ορθός τρόπος σχεδόν για όλα τα πράγματα.
Συμφωνώ απόλυτα ----- Διαφωνώ απόλυτα
4. Θα πρέπει να αγνοούμε τα αποδεικτικά στοιχεία που αντίκεινται στις εδραιωμένες πεποιθήσεις μας.
Συμφωνώ απόλυτα ----- Διαφωνώ απόλυτα
5. Πιστεύω ότι οι διαφορετικές ιδέες περί ορθού και εσφαλμένου που έχουν οι άνθρωποι σε άλλες κοινωνίες ίσως ισχύουν γι' αυτούς.
Συμφωνώ απόλυτα ----- Διαφωνώ απόλυτα
6. Οι πολίτες θα πρέπει πάντα να λαμβάνουν υπόψη τα στοιχεία που έρχονται σε αντίθεση με τις πεποιθήσεις τους.
Συμφωνώ απόλυτα ----- Διαφωνώ απόλυτα

Σημείωση: Με την ερώτηση 1 αξιολογείται αν οι μαθητές είναι αφελείς ή σκεπτικιστές όσον αφορά την πληροφόρηση στο διαδίκτυο, με την ερώτηση 2 αξιολογείται η νοοτροπία των μαθητών έναντι των αξιόπιστων ειδήσεων, με την ερώτηση 3 αξιολογείται ο δογματισμός, με την ερώτηση 4 αξιολογείται η αντίσταση στα γεγονότα, με την ερώτηση 5 αξιολογείται η ευέλικτη σκέψη και με την ερώτηση 6 αξιολογείται η ευρύτητα πνεύματος.

¹² Παραδείγματα από Nygren, T., & Guath, M. (2022). Students Evaluating and Corroborating Digital News. *Scandinavian Journal of Educational Research*, 66(4), 549-565. doi:10.1080/00313831.2021.1897876; Roozenbeek, J., Maertens, R., Herzog, S. M., Geers, M., Kurvers, R. H., Sultan, M., & van der Linden, S. (2021). Susceptibility to misinformation is consistent across question framings and response modes and better explained by open-mindedness and partisanship than analytical thinking. *Judgment and Decision Making*. Προς έκδοση.

Η ενεργός ευρύτητα πνεύματος των μαθητών είναι επίσης μια **νοοτροπία** που πρέπει να αξιολογείται, δεδομένου ότι η θετική νοοτροπία για την αποδοχή νέων στοιχείων και πολλαπλών προοπτικών συμβαδίζει με τις ικανότητες του ανθρώπου να διαχειρίζεται την παραπληροφόρηση. Η στάση αυτή μπορεί να αξιολογηθεί με την παρατήρηση, μέσω διαφόρων δραστηριοτήτων, του βαθμού στον οποίο οι μαθητές είναι πρόθυμοι να αλλάξουν τη θέση τους όσον αφορά κάποιο ζήτημα όταν μαθαίνουν ότι υπάρχουν αξιόπιστα στοιχεία που έρχονται σε αντίθεση με τις απόψεις τους. Οι **νοοτροπίες** των μαθητών στο διαδίκτυο και ο τρόπος συμπεριφοράς τους στα μέσα κοινωνικής δικτύωσης είναι επίσης σημαντικά στοιχεία για την αξιολόγηση. Αυτό συνεπάγεται την εξέταση των τρόπων με τους οποίους επικοινωνούν οι μαθητές όταν, για παράδειγμα, συνεργάζονται ή συζητούν με άλλους στο διαδίκτυο. Στο πλαίσιο της αξιολόγησης αυτής μπορεί να παρατηρηθεί αν προβαίνουν σε προσωπικές επιθέσεις ή προσβολές, αν φέρονται με έλλειψη σεβασμού και/ή αν εκδηλώνουν έλλειψη ευαισθησίας για τις κακοτυχίες άλλων.

Υπόδειξη 14: Προβληματισμός σχετικά με τη φύση της αξιολόγησης

Η αξιολόγηση καλύπτει και άλλα πράγματα εκτός από τη γνώση των μαθητών για τα γεγονότα ή για το τι είναι αληθές και τι αναληθές, τι είναι μεροληπτικό ή όχι. Αφορά επίσης την αξιολόγηση του βαθμού στον οποίο οι μαθητές έχουν κριτική νοοτροπία και ανοικτό πνεύμα, είναι ανοικτοί σε αποδείξεις περί του αντιθέτου και ακούνε με προσοχή. Οι νοοτροπίες αυτές είναι ζωτικής σημασίας για να γίνουν υπεύθυνοι και ενεργοί πολίτες.

Σκεφτείτε τα εξής...

- Να αξιολογείτε τις γνώσεις, τις συμπεριφορές και τις δεξιότητες των μαθητών τόσο πριν όσο και μετά τη διδασκαλία.
- Να συνδυάζετε πολλαπλά μέσα μέτρησης, ιδίως εκείνα που έχουν αποδειχθεί αξιόπιστα.
- Να χρησιμοποιείτε μέσα αξιολόγησης που μετρούν τις γνώσεις, τις νοοτροπίες και τις δεξιότητες.
- Να ενημερώνετε σχετικά με νέα και καλύτερα μέσα αξιολόγησης που μπορούν να σας δώσουν καλύτερη εικόνα για την κατανόηση και την πρόοδο των μαθητών, ιδίως δεδομένου ότι ο τομέας του ψηφιακού γραμματισμού εξελίσσεται ταχύτατα.
- Να ενημερώνετε τους μαθητές για τους τομείς στους οποίους χρειάζονται βελτίωση, με βάση την αξιολόγηση των ικανοτήτων τους.
- Να χρησιμοποιείτε πιο ανοικτές ερωτήσεις και εργασίες, παροτρύνοντας τους μαθητές να κάνουν αναζητήσεις στο διαδίκτυο, πριν και μετά τα μαθήματα.
- Να προσπαθείτε να αξιολογήσετε τον βαθμό στον οποίο οι μαθητές εξετάζουν με κριτικό πνεύμα τις πληροφορίες δογματικού χαρακτήρα και τον βαθμό στον οποίο αντιτίθενται στις αποδείξεις περί του αντιθέτου (το αντίθετο της ευρύτητας πνεύματος).
- Ρωτήστε τους συναδέλφους σας πώς αξιολογούν συμπεριφορές όπως η ευρύτητα πνεύματος και η ευέλικτη σκέψη. Αν δεν το κάνουν ήδη, συζητήστε πώς θα μπορούσε να εφαρμοστεί η εν λόγω αξιολόγηση.

Προειδοποιητική σημείωση:

Όταν χρησιμοποιείτε στοιχεία παραπληροφόρησης κατά την αξιολόγηση, να βεβαιώνετε ότι οι μαθητές κατανοούν ποιες πληροφορίες είναι ακριβείς και ποιες είναι ψευδείς. Σε αντίθετη περίπτωση, ορισμένοι θα μπορούσαν να μείνουν με λάθος εντύπωση. Αυτό αποκτά ακόμη μεγαλύτερη σημασία λόγω του «φαινομένου συνεχιζόμενης επιρροής», που εξετάστηκε στο πλαίσιο 5.

Τα μέτρα ψηφιακού γραμματισμού που αναφέρουν οι ίδιοι οι μαθητές μπορούν να χρησιμοποιηθούν για συζήτηση, προβληματισμό και παρατηρήσεις. Δεδομένου ότι οι μαθητές μπορεί να έχουν υπερβολική αυτοπεποίθηση και να μην τα καταφέρνουν τόσο καλά στην αξιολόγηση των δικών τους γνώσεων, δεξιοτήτων και συμπεριφορών, μπορεί να χρησιμοποιηθεί η αυτοαξιολόγηση για να τους δώσει σημαντικά στοιχεία όσον αφορά την άποψη που έχουν για τον εαυτό τους και τον τρόπο με τον οποίο μπορούν να βελτιωθούν. Παράδειγμα δηλώσεων αυτοαξιολόγησης παρατίθεται κατωτέρω στο **πλαίσιο 9**. Οι δηλώσεις αυτές προέρχονται από το πλαίσιο DigCompSAT της Ευρωπαϊκής Επιτροπής (εργαλείο αυτοαξιολόγησης που μνημονεύεται στο αρχείο [DigComp update 2.2](#))¹³. Αυτός ο διεθνής πόρος μπορεί να σας βοηθήσει στο έργο σας.

Πλαίσιο 9: Παραδείγματα δηλώσεων αυτοαξιολόγησης σχετικών με τον ψηφιακό γραμματισμό (DigComp 2.1; DigCompSAT).

- Γνωρίζω ότι διαφορετικές μηχανές αναζήτησης μπορεί να δώσουν διαφορετικά αποτελέσματα αναζήτησης επειδή επηρεάζονται από εμπορικούς παράγοντες (γνώση / μέσου επιπέδου)
- Όταν χρησιμοποιώ μια μηχανή αναζήτησης, μπορώ να αξιοποιήσω τα προηγμένα χαρακτηριστικά της (δεξιότητα, μέσου επιπέδου)
- Γνωρίζω πώς να βρω έναν ιστότοπο που επισκέφθηκα στο παρελθόν (δεξιότητα, βασικού επιπέδου)
- Γνωρίζω πώς να διακρίνω το προωθούμενο περιεχόμενο από άλλο περιεχόμενο που βρίσκω ή λαμβάνω διαδικτυακά (π.χ. αναγνώριση διαφήμισης στα μέσα κοινωνικής δικτύωσης ή στις μηχανές αναζήτησης) (δεξιότητα, μέσου επιπέδου)
- Γνωρίζω πώς να προσδιορίσω τον σκοπό μιας διαδικτυακής πηγής πληροφοριών (π.χ. ενημέρωση, επιρροή, ψυχαγωγία ή πωλήσεις) (δεξιότητα, μέσου επιπέδου)
- Ελέγχω με κριτικό πνεύμα αν οι πληροφορίες που βρίσκω στο διαδίκτυο είναι αξιόπιστες (νοοτροπία, μέσου επιπέδου)
- Γνωρίζω ότι ορισμένες πληροφορίες στο διαδίκτυο είναι ψευδείς (π.χ. ψευδείς ειδήσεις) (γνώση, βασικού επιπέδου)

¹³ DigCompSAT <https://publications.jrc.ec.europa.eu/repository/handle/JRC123226>

Το πλαίσιο Digcomp 2.2¹⁴ αναφέρει επίσης τρόπους αξιολόγησης της επάρκειας των μαθητών μέσω παρατήρησης και καθοδήγησης της διαδικασίας μάθησης που ακολουθούν η οποία περιλαμβάνει συγκεκριμένες εργασίες σχετικές με τον ψηφιακό γραμματισμό. Η αξιολόγηση της μάθησης των μαθητών μπορεί να πραγματοποιηθεί μέσω παρατήρησης της ικανότητας που έχουν να εκτελούν (πολύπλοκες) εργασίες, του επιπέδου αυτονομίας τους και του γνωστικού τους επιπέδου.

Η παρατήρηση ικανοτήτων απαιτεί την ανάπτυξη ομαδοποιημένων κριτηρίων. Κατά την αξιολόγησή σας, μπορείτε να εξετάσετε την πολυπλοκότητα των εργασιών, το επίπεδο αυτονομίας, τον γνωστικό τομέα (βλ. διάγραμμα 1) ή να καταρτίσετε λεπτομερή ομαδοποιημένα κριτήρια συνυπολογίζοντας την προτεινόμενη δραστηριότητα και τις συγκεκριμένες εργασίες που ανατίθενται.

Επίπεδο	Πολυπλοκότητα εργασιών	Αυτονομία	Γνωστικός τομέας
Βασικό	Απλές εργασίες	Με καθοδήγηση / με αυτονομία και καθοδήγηση όπου απαιτείται	Μνήμη
Μέσο	Σαφώς καθορισμένες και συνήθεις εργασίες, απλά προβλήματα/καθήκοντα, καθώς και σαφώς καθορισμένα και έκτακτα προβλήματα	Μόνος μου / ανεξάρτητα και σύμφωνα με τις ανάγκες μου.	Κατανόηση
Προχωρημένο	Διαφορετικές εργασίες και προβλήματα / οι πλέον κατάλληλες εργασίες	Καθοδήγηση άλλων / ικανότητα προσαρμογής σε άλλους, σε σύνθετο πλαίσιο	Εφαρμογή/αξιολόγηση/ δημιουργία

Μπορείτε να προσδιορίσετε καλύτερα τους τομείς στους οποίους χρειάζονται βελτίωση οι μαθητές και να υποστηρίξετε τη μαθησιακή διαδικασία εξετάζοντας, για παράδειγμα, αν οι μαθητές έχουν αναπτύξει αποτελεσματικές μεθόδους αναζήτησης για προσωπικούς σκοπούς (π.χ. να περιηγηθούν έναν κατάλογο των πιο δημοφιλών ταινιών), για εκπαιδευτικούς σκοπούς (π.χ. να διερευνήσουν διάφορες ερμηνείες ιστορικών γεγονότων) και για επαγγελματικούς σκοπούς (π.χ. να βρουν κατάλληλες διαφημίσεις απασχόλησης). Μπορείτε επίσης να δείτε αν γνωρίζουν πώς να διαχειρίζονται τον αυξημένο όγκο πληροφοριών (π.χ. την αύξηση ψευδών ή παραπλανητικών πληροφοριών κατά την έξαρση μιας νόσου) προσαρμόζοντας τις προσωπικές τους μεθόδους και στρατηγικές αναζήτησης.

Υπόδειξη 15: Αξιολόγηση των δεξιοτήτων έρευνας των μαθητών

Αξιολογήστε την ικανότητα των μαθητών να διεξάγουν έρευνα σε βασικά ψηφιακά ζητήματα. Για παράδειγμα, αναθέστε στους μαθητές να διεξαγάγουν έρευνα στο διαδίκτυο προκειμένου για να εντοπίσουν τα είδη των τεχνολογιών που χρησιμοποιούνται για την παραγωγή προϊόντων φθνοπαραποίησης (cheapfake) και βαθυπαραποίησης (deepfake). Αυτού του είδους οι δεξιότητες έρευνας θα ωφελήσουν τους σπουδαστές σε όλους τους θεματικούς τομείς.

Σκεφτείτε τα εξής...

- Να ζητήσετε από τους μαθητές να αξιολογήσουν οι ίδιοι το επίπεδο κατανόησης και προόδου τους. Να τους ζητήσετε επίσης να θέσουν τους δικούς τους στόχους σχετικά με το επίπεδο των ψηφιακών τους ικανοτήτων.
- Να χρησιμοποιήσετε πλαίσια που έχουν καταρτιστεί σε διεθνές επίπεδο όπως το DigComp 2.2.¹⁵ Το πλαίσιο αυτό σχεδιάζεται να καταστεί διαθέσιμο σε όλες τις γλώσσες της ΕΕ.
- Να χρησιμοποιήσετε αξιολογήσεις από ομοτίμους και χαρτοφυλάκια.
- Ότι η αξιολόγηση των εργασιών που εκτελούνται σε μικρές ομάδες συνεπάγεται συνήθως αξιολόγηση τόσο σε ομαδικό όσο και σε ατομικό επίπεδο.
- Να ζητήσετε από τους μαθητές να εκπονήσουν αντεπιχειρήματα για εκστρατείες παραπληροφόρησης που στοχεύουν σε ορισμένες ευάλωτες κοινότητες. Αξιολογήστε, μαζί με τους άλλους μαθητές, την «σχύ» των αντεπιχειρημάτων (πόσο πειστικά είναι και γιατί).

¹⁴ Οπ

¹⁵ <https://publications.jrc.ec.europa.eu/repository/handle/JRC128415>

Αξιολόγηση αποτελεσματικών εκπαιδευτικών προσεγγίσεων που αφορούν τον ψηφιακό γραμματισμό

Εκτός από την αξιολόγηση των ικανοτήτων των μαθητών, είναι πάντα επωφελές να γνωρίζετε αν οι διδακτικές σας προσεγγίσεις έχουν τον αντίκτυπο που αναμένετε. Ουσιαστικά, υπάρχουν πάντα περιθώρια για βελτίωση. Αν το μάθημα, η ενότητα ή το πρόγραμμα είχε αποτέλεσμα, τότε οι μαθητές θα πρέπει να έχουν βελτιωθεί σε ορισμένες από τις προαναφερθείσες ερωτήσεις αξιολόγησης, για παράδειγμα, θα μπορούν να εντοπίζουν τους παραπλανητικούς τίτλους ειδήσεων ή να ελέγχουν τα γεγονότα στο διαδίκτυο, μετά την ολοκλήρωση των δραστηριοτήτων. Αν διενεργείτε αξιολόγηση πριν από την έναρξη και μετά την ολοκλήρωση μιας δραστηριότητας, αυτό θα σας δίνει σημαντικές πληροφορίες σχετικά τη βελτίωση που έχει επιτευχθεί. Αν χρησιμοποιείτε τις ερωτήσεις δοκιμασίας με την οποία αξιολογούνται οι γνώσεις, οι δεξιότητες και οι νοοτροπίες των μαθητών, οι οποίες παρατίθενται στα πλαίσια 6 και 7, θα διαπιστώνετε τι έμαθαν οι μαθητές και σε ποιους τομείς εξακολουθούν να δυσκολεύονται μετά τη διδασκαλία.

Στη συνέχεια, τίθεται το εξής ερώτημα: Πώς μπορώ να αξιολογήσω καλύτερα το πρόγραμμα ψηφιακού γραμματισμού που εφαρμόζω εγώ και/ή εκείνο που εφαρμόζει το σχολείο; (Παραδείγματος χάρι, ποια εργαλεία μπορώ να χρησιμοποιήσω και για ποιον σκοπό; Ποιες πτυχές μπορούν και πρέπει να αξιολογηθούν; Πώς μπορώ να έχω πρόσβαση σε χρήσιμα και αξιόπιστα υφιστάμενα εργαλεία; Ποιοι πρέπει να συμπεριληφθούν στην αξιολόγηση;) Υπάρχουν πολλοί τρόποι για τη μέτρηση του αντικτύπου, αλλά η χρήση έγκυρων και αξιόπιστων μετρήσεων του επιπέδου μάθησης των μαθητών είναι προφανώς η πλέον αποτελεσματική. Αν ζητήσετε από τους μαθητές να αξιολογήσουν πώς διδάχτηκαν και τι έμαθαν, αυτό μπορεί να σας δώσει χρήσιμες πληροφορίες, αλλά οι πληροφορίες αυτές είναι συχνά ανακριβείς, ιδίως αν οι μαθητές δεν απαντούν ανώνυμα. Οι μαθητές μπορεί επίσης να νιώσουν ότι πιέζονται να απαντήσουν με έναν συγκεκριμένο τρόπο (με βάση το τι θεωρεί αποδεκτό η κοινωνία). Ως εκ τούτου, η αξιολόγηση του αντικτύπου της εκπαίδευσης με σκοπό την υποστήριξη του ψηφιακού γραμματισμού είναι πολύ σημαντική αλλά και πολύπλοκη.

Αν έχετε αυτή τη δυνατότητα, εσείς και οι συνάδελφοί σας μπορείτε να αξιοποιήσετε τη λεπτομερέστερη αξιολόγηση που διενεργείται σε συνεργασία με ερευνητές οι οποίοι ενδιαφέρονται να μάθουν περισσότερα για τον ψηφιακό γραμματισμό στην πράξη.

Υπόδειξη 16: Συνεργασία με πανεπιστήμια

Παρότι αυτό ίσως είναι χρονοβόρο για τους διδάσκοντες/ εκπαιδευτικούς, τα πανεπιστήμια συχνά αναζητούν ευκαιρίες αξιολόγησης προγραμμάτων (ψηφιακού αλφαριθμητισμού) για τους καθηγητές και τους πτυχιούχους τους. Θα ήταν επωφελές για εσάς και για το σχολείο να προσεγγίσετε ένα τοπικό πανεπιστήμιο (π.χ. το τμήμα επικοινωνίας) και να ζητήσετε τη συνεργασία του. Απώτερος στόχος είναι να βελτιωθεί ο τρόπος διδασκαλίας του ψηφιακού γραμματισμού στο σχολείο, καθώς και ο τρόπος αξιολόγησής του. Ενίστε αυτού του είδους την εμπειρογνώσια τη διαθέτουν και μη κυβερνητικές οργανώσεις.

Σκεφτείτε τα εξής...

- Να προτείνετε στον διευθυντή του σχολείου σας να συνεργαστείτε με κάποιο τοπικό πανεπιστήμιο ή κάποια τοπική ΜΚΟ για τη διενέργεια αξιολόγησης του τρόπου με τον οποίο διδάσκεται ο ψηφιακός γραμματισμός στο σχολείο.
- Να κάνετε έρευνα στο διαδίκτυο σχετικά με τα είδη των εργαλείων αξιολόγησης που ίσως είναι διαθέσιμα για το σχολείο είτε δωρεάν είτε με πολύ μικρό κόστος.
- Να εξετάσετε το εργαλείο SELFIE tool¹⁶ της ΕΕ, προκειμένου να βοηθήσει το σχολείο σας να βελτιώσει την τρόπο με τον οποίον χρησιμοποιεί την τεχνολογία στον τομέα της διδασκαλίας και της μάθησης.

Εν ολίγοις, υπάρχουν πολλοί τρόποι για να εκτιμηθεί ο ψηφιακός γραμματισμός των μαθητών σας και να αξιολογηθούν τα είδη των προγραμμάτων και των προσεγγίσεων που χρησιμοποιείτε εσείς και οι συνάδελφοί σας. Υπάρχουν ήδη πολλά αξιόπιστα (ως επί το πλείστον δωρεάν) μέσα στη διάθεσή σας.

Σημείωση σχετικά με τους πόρους

Αν ενδιαφέρεστε για πρόσθετους εκπαιδευτικούς πόρους, η [τελική έκθεση](#) που συνοδεύει τις παρούσες κατευθυντήριες γραμμές περιέχει εκτενή κατάλογο πόρων.

¹⁶ <https://education.ec.europa.eu/selfie>

Υπηρεσία Εκδόσεων
της Ευρωπαϊκής Ένωσης